

STENOGRAFSKE BELEŠKE

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 6

BEOGRAD 1937 GODINE

KNJIGA 4

LXII REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 23 JULA 1937 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK

STEVAN ĆIRIĆ

i

POTPRETSEDNIK

FRANJO MARKIĆ

SEKRETAR

Dr. DRAGAN DAMIĆ

Prisutni g. g. Ministri: Ministar poljoprivrede **Svetozar Stanković**; Ministar pravde **dr. Nikola Subotić**; Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja **Dragiša J. Cvetković**; Ministar trgovine i industrije **dr. Milan Vrbanić**; Ministar građevina **dr. Marko Kožul**; Ministar prosvete **Dobrivoje Stošović**; Ministar finansija **Dušan Letica**; Ministar pošta, telegrafa i telefona **dr. Branko Kaluderčić**; Ministar bez portfelja **Vojislav V. Đorđević**; Ministar fizičkog vaspitanja naroda **dr. Josip Rogić**.

POČETAK U 8 ČASOVA

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika LXI redovnog sastanka;

2 — Saopštenje interpelacije Mihaela Brenčiča i drugova, narodnih poslanika, na Ministra finansija o hitnoj pomoći nastradalim od elementarnih nepogoda u opštini Zavrč, Srez ptujski.

Govornici: Vojislav Lazić (o povredi Poslovnika), Pretsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić.

Dnevni red: Nastavak pretresa u načelu, pojednostima i konačno usvajanje u celini izveštaja Odbora za proučavanje zakonskog predloga o Konkordatu između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije, zaključenom 25 jula 1935 godine u Vatikanu.

Govornici: Milenko Glišić, Đorđe Petković, Risto Grdić, Radivoje Nikolić, Jovan Zdravković, Pretsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić (pet puta), dr. Vojislav Janjić, Potpretsednik Narodne skupštine Vojko Čvrkić (dva puta), Vojko Čvrkić, izvestilac većine dr. Mile Miškulin (tri puta), Pretsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić (devetnaest puta).

— Saopštenje izveštaja Odbora za molbe i žalbe o predlogu zakona o izvanrednom priznanju godina

državne službe **Spiri Hadži-Ristiću**; o predlogu zakona o izvanrednoj državnoj pomoći **Babić udovi Sofiji** i drugima i o izvanrednoj državnoj pomoći **Saviću Obrenu**.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, imam čast otvoriti LXII redovni sastanak Narodne skupštine. Molim gospodina sekretara da izvoli pročitati zapisnik prethodnog sastanka.

Sekretar dr. Dragan Damić pročita zapisnik LXI redovnog sastanka.

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima li ko od gospode narodnih poslanika kakvu primedbu na zapisnik? (Nema). Primedaba nema, zapisnik je primljen.

Izvolite čuti jednu interpelaciju.

Sekretar dr. Dragan Damić (saopštava): G. Brenčič Mihael i drugovi, narodni poslanici, upućuju interpelaciju na g. Ministra finansija o hitnoj pomoći nastradalim od elementarnih nepogoda u opštini Zavrč, Srez ptujski. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ova je interpelacija upućena nadležnom g. Ministru.

Prelazimo, gospodo, na dnevni red. (*Vojislav Lazić: Molim za reč o povredi Poslovnika!*) Izvolite, gospodine Laziću.

Vojislav Lazić: Ja sam, gospodo narodni poslanici, uputio dva pitanja na g. Pretsednika. Jedno pitanje uputio sam sa drugovima, ima nas više potpisnika, kojim smo pitanjem zahtevali od g. Pretsednika da nam odgovori, da li je on voljan da pozove na sednice skupštinske Ministra vojnog, da bude prisutan kad se raspravlja pitanje o Konkordatu koje pitanje obavezuje našu državu naročito u pogledu vojske, da čujemo da li se on slaže sa onim odredbama u Konkordatu, koje teško pogađaju našu vojsku. Međutim, gospodo, Pretsednik prelazi na dnevni red, a da nam nije odgovorio na to pitanje. Međutim, ono će sutra ili kojeg drugog dana biti kasno. Ono je aktuelno, na njega je trebalo danas odgovoriti.

Drugo pitanje, koje sam ja potpisao, tiče se štampe, tj. prikazivanja toka i rada skupštinskih sednica u dnevnoj štampi, u kojoj se taj rad prikazuje vrlo skućeno. Rad Narodne skupštine prikazan je tako nakaradno i unakaženo, da oni koji prisustvuju sednicama ne mogu ni da zamisle da je to rad Narodne skupštine. Zato ja mislim, da je gospodin Pretsednik povredio Poslovnik, što mi na ta pitanja, pre prelaza na dnevni red, nije odgovorio, i molim gospodina Pretsednika, da mi na ta pitanja odgovori.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, konstatujem, da povrede Poslovnika nema. Zakon o poslovnom redu stavio je u dužnost Pretsedniku Narodne skupštine, da na postavljena pitanja odgovori u roku saziva Narodne skupštine.

Ja imam običaj da odgovaram odmah. Često se dogodilo, da su mi g. g. poslanici dali pitanje, kad sam seo već za pretsednički sto, i ja sam odgovarao. To je samo jedan moj običaj. Ali gospoda narodni poslanici ne mogu smatrati, da je to njihovo pravo, da Pretsednik Narodne skupštine odmah odgovara.

Ja vam, gospodo, mogu reći, da sam na onoj sednici sa g. g. šefovima grupa objavio, da za ova dva dana neću odgovarati na kratka pitanja. Prema tome na ova kratka pitanja ja ću odgovoriti sutra.

Molim sada Skupštinu, da ovo uzme na znanje.

Prelazimo, gospodo, na dnevni red. Na dnevnom je redu: Nastavak pretresa izveštaja Odbora za proučavanje zakonskog predloga o Konkordatu između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije, zaključenom 25 jula 1935 godine u Vatikanu.

Reč ima narodni poslanik g. Milenko Glišić.

Milenko Glišić: Gospodo narodni poslanici, braćo i drugovi, jedan najdelikatniji dan možda, to je današnji dan, od kako se mi u ovome Parlamentu dotičemo najvažnijih i najkrupnijih stvari, onih stvari, koje tangiraju ceo naš narod. 14 miliona sinova ove zemlje uprlo je oči u nas da povereni kapital, koji smo mi dobili ovde, u ovome momentu ne okrnjimo i ne srljamo u provaliju.

Smatram za dužnost i bratsku i čovečansku da ovde, u ovome svetom Domu, iznesem ono, što tangira i mene i vas i sve u našoj ovoj miloj domovini. Nije ovo, gospodo i braćo, lak zadatak, koji mi sada otpravljamo. Lako je poći, ali kako je kući doći! Mi ovde, u ovome momentu, izričemo jednu presudu, presudu onome narodu, koji nam je dao poverenje. (Glas sa desnice: Ako Bog da, sve će dobro biti!) Ja ću, braćo, da skinem greh sa duše, da kad odem kući i pogledam i desno i levo, i malo i veliko, da budem bar svetlog obraza. Ja sam onomad, u onoj

zapari, u onoj teškoći, rekao, da je bolje da svi odemo kući, nego da naneseemo težak udar i državi i nama svima. „Nešto žeže, zapara je ljuta, cela zemlja stoji zabrinuta!“ (Graja i prigovori na desnici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim gospodu poslanike da ne upadaju gospodinu govorniku u reč.

Milenko Glišić (nastavlja): Vi, gospodo, koji mi dobacujete, ne možete me zbuniti niti me nadvikati, jer sam ja sposoban za sve. Ja sam se borio sa tri aktivna Ministra, i igrao sam trojanac na tri strane, ko hoće da se bori samnom neka izvoli, a ja ću mu dati fore. Hoću da vam kažem, da se dobro zamislimo kakvu ćemo presudu da damo. Tešku presudu spremamo narodu.

Ja hoću da umolim gospodina Pretsednika Narodne skupštine, koga cenim i poštujem, a koga i vi znate i poštujete i kome ste dali poverenje, da i on razmisli kao šef i Pretsednik ovoga Doma, da dobro razmisli da li je potrebno da probamo otrov koji nam se servira danas. (Glasovi na levi: Tako je!). Do ovoga nije moralo da dode. I da je pitanje objave rata, pa se može odložiti, a kamo li pitanje jednoga običnog nametnutog teškoga projekta zakona, koji će da zavadi celu državu, i od kojega nećemo moći stotinu godina da se otresemo. Ja hoću da zamolim gospodina Pretsednika Vlade da se ovaj predlog odmah povuče, u interesu vas braćo sa desnice (Glasovi sa desnice: O, baš tako!). Da se povuče ovaj predlog u interesu Vlade, u interesu ministara.

Ja sam dete iz onoga kraja, u kome su se za vreme Kralja Milana odigrali mnogi važni događaji. Moj otac i moj ujak su drugovali sa Rankom Tajsićem. Sećam se da je Kralj Milan jedanput zvao Ranka Tajsića, pa mu je rekao da hoće sa njim da se izmiri. Značilo je to, da je gusto i teško. Kad se vratio Ranko kući iz Beograda, sećam se bio sam mladić i sećam se da nam je Ranko rekao, da se sa njim pobratimio Kralj Milan. Kralj Milan ga je pitao: „Zašto ti Ranko ne daš da ja sprovedem stvari koje trebaju zemlji?“ — Ranko: „A da li ti daješ šniclu i garnirung? Ti mene pitaš zašto nije narod uz Tebe! Nisu Tvoji ministri uz Tebe, a kako će biti onda narod. Oni Te lažu. Oni narod tuku, batinaju i progone i za to narod Tebe ne voli“.

Za to vas molim, gospodine Pretsedniče, da u glasnosti sa Vladom, otklonite ovaj mrak i tugu koja se navalila na našu zemlju.

Ranko je kazao Kralju Milanu ovako: „Ako me pitaš kako Ti mogu pomoći, evo, vrlo lako. Onoga ministra, koji Te najviše laže, treba da odereš živoga, pa devetu stolicu da postaviš njegovom kožom. I svaki ministar kad sedne na nju, da mu prvo očitaš lekciju“. Ja vas molim, gospodine Pretsedniče, da odmah posle moga govora izvestite Vladu, da su kritični momenti poslednji i da je potrebno, da se otkloni otrov koji nam je metnut u usta, koga možemo sada ispljuvati, da ne bi bili otrovani za vjek i vjekova. Hoću da zamolim gospodina Pretsednika Narodne skupštine ako neće to da učini, onda da mi odgovori, zna li gospodin Pretsednik, kao domaćin ovoga Doma, svetoga Doma, šta se govori i šta se radi u ovoj našoj državi? Zna li prvo da cela zemlja govori za poglavara naše Svete pravoslavne crkve kao da je otrovan? Cela zemlja govori kao da je tako. Zna li gospodin Pretsednik i da li je istina da se razbijaju i smrskavaju glave i krv naših svetitelja pred Sabornom crkvom u Beogradu i na ostalim mestima? Je li istina da se svakoga dana u onaj automobil „Marica“ vuku mirni građani, hapse, kundače

i batinaju? Je li istina da su pojedini prvaci pohapšeni i prognani iz Beograda? Je li istina da su izginuli neki žandarmi?

To tražim od gospodina Pretsednika Narodne skupštine da mi odgovori i molim ga, da u interesu ovoga Doma, u interesu reda, u interesu spasa ove zemlje da mi na to odgovori. Pa, ako to nije istina, mi ćemo produžiti rad, a ako je istina, ja ga molim, da ne pali vodenicu za ljubav miševa, da ne gori zemlju, jer svi mi snosimo zajednički taj težak i gorak udar, koji nas može sutra snaći.

Ja hoću sad da vam kažem ovo: pored govornika, koji su ovde izneli nezgode ovom projektu Konkordata, koji su svojim lepim govorima dali čitave studije, čitave nauke, koje mogu poslužiti za pokolenja, među kojima je gospodin dr. Kosta Kumanudi, pa brat Janko Baričević, pa Milivoje Perić, pa Sokić, pa Cvetić i ostala gospoda, koji su dali prosto toliko materijala, da mi treba sve to našoj deci da damo, da oni odatle crpe pouke šta treba da rade, pa se ja neću u te detalje upuštati da ih ja garniram, ali ću reći ovo: Znamo da projekat zakona o Konkordatu donosi teškoće u srcima i Hrvata i Srba i Slovenaca.

Prvo i prvo, Ustav se ruši ovim projektom zakona u tome, što se sa tim ne poklapa i ne slaže ni brat Hrvat, ni brat Srbin, ni brat Slovenac, čak šta više taj projekat dotiče ono što nam je najsvetije: našu vojsku. To je, međutim, ono u šta niko ne sme nikada darnuti! To je odbrana naša, to je ukras naš, to je dika naša! Mi ne smemo dozvoliti da neko brlja po našoj kući.

A vi dobro proračunajte i uzmite se u pamet da ne bude dockan jednoga dana kad vaša deca budu rekla: zar naši očevi učiniše ovako da ih moramo pominjati i kad su na onome svetu?!

Ja kažem, neću da se upuštam u detalje, ali, smatram, da u Evropi i na svetu ima šeset i nekoliko država. U ovih šeset i nekoliko država svega sedam-osam imaju Konkordate. Kad Konkordat nema Engleska, kad ga nema Francuska, šta će nama?! Engleska, koja ima glavu, koja ima matematiku, koja ima računicu, kad ona vrda da joj neko ne turi samar na vrat, zašto mi poturamo leđa da nas neko uzjaše i stalno zajaše?! Zašto ne primimo to iskustvo od starih Engleza, koji računaju pet stotina godina u napred, kad oni ne stavljaju ruku u vruće mleko otrova, zašto da ga mi uzimamo i da se sutra svađamo i da svojom krvlju to poprskamo, kao što je bilo to na Terazijama?!

Da je to ma gde bilo, Vlada ne bi sedela ovde, nego bi dala ostavku, ako ne Vlada ono bar Ministar unutrašnjih dela. (Odobranje na levici). On bi kazao: Ja dajem ostavku, jer time perem čast, pa neka dode neki Ministar koji će to zagladiti, ili nekako zemlju spasti.

Gospodo, nemojte mi zameriti, ali vi se sa dešnice neki smežete, neki mi dobacujete, ali ja verujem da vama nije na duši tako. Vi imate svaki svoju veru, bilo brat Hrvat, bilo brat Slovenac, bilo brat Srbin, vi imate vaše zadatke, vi imate vaše ciljeve pa kad pridete pred nekoga, nemojte srce da vam zadržiti, da ne pomislite na majku, na suprugu, na decu, kako će to da bude ako vi bacite tu vašu veru i tu vatru među narod, i počne se iz dana u dan praviti razmirice i klanje. (Milan Lazarević: Gde si ti bio za vreme okupacije?) Ja sam bolji od tebe, Devetka! Ti si...

Pretsednik Stevan Ćirić: Opominjem Vas na red za ovu uvredu, gospodine Glišiću!

Milenko Glišić (nastavlja): A koliko on mene dira, gospodine Pretsedniče! Ovo je najveći larmadžija i sramota za Skupštinu! Nemojte da mu dajete i dozvoljavate da Vas vredi! On vredi i Vas i nas! Po čemu sam ja nevaljalac?! Po čemu sam ja Austrijanac?! Gospodine Devetka, ja te pozivam na dvoboj! Kako to sme da se govori! Niko ne valja u ovoj zemlji, samo ti i Savić, onaj novinar, vi ste pošteni ljudi! A znamo mi tebe! (Vojislav Lazić protestuje prema Milanu Lazareviću.)

Ja molim gospodina Pretsednika, on poznaje nas kao majka decu. svakoga koji valja, a koji ne valja. Ja nemam običaj da upadam u reč. Ja svačiju čast poštujem, ali svoju duboko cenim! Nema nikoga od mene većeg ovde! (Vojislav Lazić prema Milanu Lazareviću: On samo sedi ovde da vredi narodne poslanike. — Milenko Milutinović: Izadi, Devetka, ovde i govori i kaži što imaš! — Milan Lazarević prema Milinku Milutinoviću: Ne boj se ti za mene!)

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim gospodina Glišića da izvoli nastaviti.

Milenko Glišić (nastavlja): Gospodine Pretsedniče, u interesu je ovoga Doma, u interesu je većine, u interesu je Vlade da Vi ove ljude koji uvek prave ispade pozovete i da ih posavetujete, jer Vi njih poznajete kao što majka poznaje decu, da ne bi došlo do nemira, jer vrlo lako može do toga doći, a ja nikad nisam bio kokoš, ja sam uvek samo pevac. Jeste, jeste, gospodo, ne možete vi mene zbuniti, znate vi dobro, jer ja vam kažem, imao sam tri aktivna Ministra protiv sebe, pa sam ih srušio u dva sreza. Ja se mogu uvek pokazati i vi znate da ću uvek biti to što sam bio. G. Pretsednik je valjda primio ovu molbu moju i ja mislim da će on učiniti sve da bi se umirile i utulile strasti i ono što ne bi trebalo da bude u ovom Domu, jer ja sam uvek bio pomirljiv čovek, i on to zna da ja nikad nisam palio, nego sam tulio. I sad kažem, baš u interesu Vlade, u interesu rada mi kočimo i ja kočim da taj teški balast, taj voz ne ode u ponor. Mi smo prijatelji koji kažemo: Ne na trulu ćupriju, tamo su trule mosnice, trule grede. A to može vrlo lako, biti, gospodo, treba samo malo dobre volje. Nije nama stala krava na nogu, pa da ne možemo da se otkaçimo. Mi imamo da se razmislimo u ime 14 miliona sinova, da ih izvedemo iz ponora. Bolje mršava parnica nego debeo sud. Mi se ovde utrkujemo i to me čudi, kad vidimo šta se radi u zemlji a najviše ovde u Beogradu. Ja mislim da ni Sveta Stolica ni Sveti Papa neće pristati na ugovor koji je umrljan krvlju najboljih sinova naše zemlje. Vi znate, gospodo, kako već mesec i po dana Poglavar naše vere leži na umoru i ko zna da li će danas preživeti, a mi nemamo toliko ljubavi, toliko srca da kažemo: dajmo mu da bar mirno umire. Ne treba da dozvolimo da nam neprijatelji gledaju sa strane kakvo ćemo zlo učiniti u našoj kući. Ne daj Bože, jer ako dode do toga teško zemlji a teško i nama. Ja zato i kažem Svetom Papi, pozdravljam ga i molim, ako je on svetinja neka onda neka ne primi ovaj Konkordat i ovakav, koji je u krvi okupan. A ako ga primi znači da nema više svetinja. A ako bude pitanje da li treba našoj zemlji Konkordat mi ćemo napraviti taj Konkordat onako kako će biti najkorisnije i najbolje.

Gospodo poslanici, ja vam ovo napomenuh i hoću da vas zamolim, kao vaš drug i kao brat, nemojte dozvoliti da se na duše naše navaljuju teški okovi, da naše porodice, naša deca i zadrugari budu večno pljuvani i da nam kažu: vi ste ti koji ste u onoj Skupštini

bili, kad se stvorio rat između braće Srba, Hrvata i Slovenaca, — jer bolje je braćo da malo pričekamo da se pogača ispeče a ne da je nepečenu jedemo, jer nam može pasti na stomak pa možemo umreti.

Ja molim g. Pretsednika ponovo, da ovo vrati i gospodinu Stojadinoviću i Vladi njegovoj i da im kaže: mi vidimo da je ovde nastao težak vazduh i omorina, treba ovo da se prekine, treba sve bolje da se uradi.

Imamo još vremena da sve uredimo, i mi ćemo moći da taj Konkordat, ne kažem da ga ne primimo, ali stručnjaci su tu koji ga mogu popraviti, jer ja ne mogu dati svoje dete da prenoći pa da se vrati kao devojka neka, nego je dajem tek onda kad bude venčana. Isto tako ne možemo mi da vraćamo pa da popravljamo. Dockan će biti, jer onaj koji ima ugovor, koji ima tapiju on će reći, imate da ispunite tačku po tačku. Dakle, da ne bi došli do toga, i da ne bi učinili taj greh, vi, braćo, promislite do podne, poslednji je čas, gledajte da iz usta izbacite otrov i da ga ne pustite u stomak da se ne otrujete. Ja braćo, ne bih bio ovako dug i ne bih govorio da sam odmah našao odziva kod vas da mogu kao sin ove zemlje, kao sin ove Kuće da iznesem ono što mislim, ali me je zabolelo kad vidim da za ljubav miševa hoćete da izgorite vodenicu. Ja verujem da između nas ima mnogo čestitih i uglednih domaćina, koji se kolebate da li taj greh da ispustite iz usta pa da učinite kraj sebi i celoj svojoj porodici. Ja se ponosim gospodo, što sam ovo rekao ovde i Pretsedniku Narodne skupštine i Vladi, jer smatram da sam učinio uslugu da se priveru i da skinu ovu tamu i ovu tugu koja nas pritiskuje. Jer vi svi gospodo, idete po kafanama i srezovima i slušate i gledate šta se radi. Naš narod gleda nas kao spasioce i mi ćemo biti ta žiža koja će spasti barutni magacin da ne izgori. Ja sam juče bio na ručku kod kafane „Topole” sa g. Vojkom Čvrkićem. Tada je u kafanu došao jedan čovek iz Banata, izgleda da je Madar i tražio je dr. Videca. Ja sam ga zapitao zašto ga traži, a on mi je odgovorio, da ga traži da mu nađe mesto i kako je bez para da mu da i nešto para. Vojko ga je upitao: „Šta će ti pare?” a on mu je odgovorio: „Gladan sam!” posle čega sam mu ja dao pare a on me je upitao, šta radi tamo u Skupštini Videc. Ja sam mu odgovorio da dobro radi, našta mi je on kazao, kako dobro, zašto nas zavađa sa Srbima. Tada sam ga zapitao šta je, a on mi odgovori da je Hrvat. Zato ja velim gospodo, nemojte dozvoliti da ponese težak greh koji se nanosi našim junacima i ljudima koji su uložili kapital — 14 miliona duša. Lakše je, gospodo, bolest sprečiti nego lečiti. Ja ponovo molim Kraljevsku vladu da u ovom momentu, kad sve drhće i kad je sve napeto i kad se sprema takva oluja da neznamo šta da radimo i neznamo šta može biti kad izidemo iz ove Kuće, da u ovom poslednjem času primi naš predlog da se ova stvar odloži. Meni je sad potpuno mirna savest što sam ovaj apel uputio kako Pretsedniku Skupštine, tako i Pretsedniku Vlade i zamolio ih, da ovu stvar, kao što rekoh, skinu sa dnevnog reda.

Ja, braćo, hoću da završim i da kažem ovo: vi ste se pre neki dan prebrojali i videli ste da će na vašoj strani biti većina, ali, gospodo, imajte na umu, da vam se ta većina krnji i da je sam pretsednik Odbora za Konkordat g. dr. Vojislav Janjić sad protiv Konkordata.

Gospodo, dok je on bio kod vas, vi ste u Voju Janjića gledali kao u nekoga papu, ali kad je on kao stručno lice pokazao i dao na znanje da neće da učini ono što vi od njega očekujete, da neće da glasa za

ovaj Konkordat, onda se dogodilo to, da je bio tučen, da su mu kako čujem zubi izbijeni, i da ne može doći ovde da govori. Ja molim da se izvidi, da li je to istina, da je naš drug g. Janjić bio bijen, a ako je zdrav i može ovde doći, da se pozove da dode, jer je on veliki stručnjak u Kanonskom pravu, on ga zna mnogo bolje nego što ga znam ja a mislim nego što ga i vi znate. Ja mislim da bi stoga bilo dobro da ovde dode on, koji je i pretsednik Odbora za produčavanje ovog zakonskog predloga o Konkordatu, i da nam kaže da ne nailazimo na ovu trulu dasku koja se lako može slomiti. Ja mislim da bi to bilo vrlo korisno, jer bi se svakako moglo postići to, da ne pođemo na ovaj klizav put na koji lako možemo da se otisnemo. Ja hoću, gospodo, da vas zamolim sve vas i s jedne i s druge strane, da danas, kad bude trebalo da se glasa o ovom zakonskom predlogu, da metnete ruku na srce i da ne ogrešite svoju dušu. Ja mislim da je bolje i časno izgubiti svoju glavu nego li osramoćen otići na onaj svet. Jer, gospodo, kad mi odemo svojoj kući, pošto izglasamo ovaj Konkordat, šta će nam reći naše porodice i naša deca, rećiće nam da smo mi posejali seme razdora između Srba, Hrvata i Slovenaca i da će to trajati sve dotle doklegod ovaj ugovor traje. Zato, kao što rekoh, treba da metnemo svi ruku na srce, te da ne učinimo ono čega će se stideti čak i naša deca. Ja vas, gospodo, sve pozdravljam. (Pljeskanje na levici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Na ove apele našeg druga g. Glišića ja mogu odgovoriti samo to, da sam ja sa ovoga mesta jednom već spomenuo da je pitanje, koje je sada na dnevnom redu, tako zamašno da prestaje biti samo pitanje političkog uverenja nego je i pitanje savesti. Kazao sam, da niko nema prava da vrši pritisak na politička uverenja narodnih poslanika, a još manje na savest njihovu. I ja mislim da moram biti dosledan i odgovoriti g. Glišiću: da ni Pretsednik Narodne skupštine nema prava ni na koga činiti pritisak; i zato ja molim gospodu i sa levice i sa desnice da svaki radi po svojoj najboljoj savesti. (*Milenko Glišić:* Odgovorite nam, da li je istina da je Patrijarh na umoru i da je vladika tučen?!) To su pitanja koja su mogla biti postavljena pre prelaska na dnevni red. Na njih se sada ne odgovara. Ima reč narodni poslanik g. Đorđe Petković.

Đorđe Petković: Gospodo narodni poslanici, ni jedan od zakonskih predloga koji su dosad bili izneti pred Narodnu skupštinu nije u masi našega naroda privukao toliku pažnju i toliko interesovanje kao ovaj zakonski predlog o Konkordatu, koji je sada na rešavanju. Možda je još jedino prilikom donošenja Vidovdanskog Ustava od strane naroda bila pokazana tolika pažnja i toliko interesovanje kao ovo sada.

Mora se priznati, da su se u našoj javnosti, u listovima, pa čak i u čitavim malim knjižicama iznosili komentari, u kojima su se komentarisali pojedini zakonski predlozi, odnosno odredbe ovog Konkordata.

Nalazim, da ovo i ovakvo interesovanje naroda nije produkt neke pripremljene kampanje protiv ovoga projekta, već nalazim da je to posledica onoga kulta našega naroda, da u konkretnim i teškim momentima uvek vodi računa, šta će biti sa njime i napose šta će biti sa njegovom verom.

Ne smemo zaboraviti, da smo u oslobodilački rat 1912 godine pošli sa parolom: Za krst časni i slobodu zlatnu! Slobodu, gospodo, naš je narod gotovo zaboravio, i sad dolazi za njega u pitanje i njegova vera.

Da je pitanje odnosa između Vatikana i naše Države regulisano i da se je moglo regulisati u vremenu kada se pitanje ostalih priznatih veroispovesti regulisavalo, kao i da je ovo pitanje regulisanja odnosa između naše države i Svete Stolice jedne vrste sa ostalim veroispovestima, svakako to pitanje ne bi uzdrmalo javnost ovako i ovoliko. Ali kako je pitanje regulisanja odnosa između Svete Stolice i Jugoslavije putem Konkordata osobeno i po načinu i po svojoj sadržini i po strankama ugovornicama kao i po onome što se Vatikanu pruža, nesumnjivo je učinilo, da taj Konkordat nije ni mogao biti zaključen pod istim prilikama, kako je država u odnosu prema ostalim veroispovestima zaključivala.

Narod baš zbog ovoga oseća jednu strepnju za svoju veroispovest, i kad kažem narod, ja podrazumevam narod pravoslavne vere koji na osnovu ranijeg istorijskog iskustva gleda na ovaj predloženi Konkordat sa velikim nepoverenjem, jer se boji i instiktivno oseća, s obzirom na žurbu kojom se traži u sadanjim prilikama njegovo izglasavanje, da se u tome nešto pomalja što njegovu versku svest sputava, guši i stvara uverenje da se sve to radi na štetu njegove istočne pravoslavne crkve, koja mu je kao takva bila i ranije u teškim danima a i sada jedina duševna uteha.

Gospodo, još posle deobe hrišćanske crkve na istočnu i zapadnu — pravoslavnu i katoličku, poprište najjače verske borbe bila je teritorija sadanje Jugoslavije. I jedna i druga vera trudile su se, da što više vernih privuku sebi, i u toj uzajamnoj borbi dolazilo je dotle, da su ne samo vođene borbe među pojedinim narodima, nego se ova verska netrpeljivost uvlačila i u same kuće i delila dva brata jedne krvi, jednog jezika, jednakih običaja, da postanu po veri dva neprijatelja i da se ta verska netrpeljivost jednoga dana pretvori u strahovitu smrtnu mržnju.

Gospoda predgovornici iz krajeva Jugoslavije, gde su se ove dve vere sukobljavale ranije pa i sada, te otuda dobro upućeni u ove odnose, a nasuprot nama koji dolazimo iz krajeva, gde ove borbe među raznim veroispovestima gotovo i nema, izneli su nam u svojim govorima istoriju ove borbe, njihovim krajevima, a koje borbe ovim predloženim Konkordatom ima da zahvate i naše krajeve.

U ovoj vekovnoj borbi crkava ljudi severnih krajeva očeličili su se. Šta će biti sa nama nevičnim tim religioznim borbama, a uz to po prirodi nedovoljno religijom spremni da se odupremo novom verskom uticaju? Šta će biti sa našim ljudima iz krajeva predratne Srbije i Južne Srbije?

Gospodo narodni poslanici, desiće se to, da će u toj borbi između dve religije slabiji popuštati i prilaziti novoj veri, a otporniji ostajati pri staroj veri, tako da će se stvoriti razdor među istim narodom. Ne sme se zaboraviti, da naš svet, nevičan ovoj borbi, ne bi mogao lako izdržati pred onim načinima, kojima se češće puta sama katolička crkva koristi i upravlja u svojim stvarima.

Ja ću samo da vam navedem jedan primer, naivnosti naših ljudi, koji jasno ilustruje kako naš svet i ne može činiti razlike između katoličke i pravoslavne crkve. To je bilo 1914 godine. Prilikom naše ofanzive na Iverkku, jedan od naših vojnika zarobio je jednog austrijskog vojnika. Ja sam ga susreo u prethodnici i na moje pitanje: kuda ga vodi, — rekao je: on je naš, a da i pokaže da je naš, on je pokazivao mimikom onome austrijskom vojniku da iznese jedan krstić. I zbilja austrijski vojnik je izneo krst, a to je bio dokaz za našega vojnika, da je taj vojnik

hrišćanin. E, pa kad je tako stanje stvari, gospodo, onda je pitanje da li ćemo moći u toj neravnoj borbi da istrajemo. Ipak, jedna je činjenica nesumnjivo pozitivna: da je ova borba skrenula našu pažnju i na ova važna pitanja, a takode je i crkva pozvana i spremna da brani svoj opstanak.

Ovo novo stanje u krajevima predratne Srbije stvorilo je teren na kome će otpočeti borba religiozna i vratiti nas u verske borbe umesto u političke, tako da dok su verske borbe u severnim krajevima Jugoslavije sada manje više utrnule, kod nas će se svojstveno našem temperamentu raspiriti verska borba do istrage.

Smelo je tvrđenje, ali ja dolazim do uverenja, da je verska netrpeljivost prema veroispovesti, čija glava leži van granice jedne države, učinila u svoje vreme da Vatikan u svom nadiranju na istok bude zadržan na granici i sačuva se istočno pravoslavna crkva u ovim krajevima od borbe sa katoličkom crkvom još od Srednjeg veka. Sada pak putem ovog Konkordata svom silinom razbuktaće se ove borbe u predratnoj Srbiji.

Da nije bilo ove brane na Dunavu i Savi možda bi iste sudbe bili i ovi krajevi, kao Moravska, Poljska i Češka. Pravoslavna crkva to dobro oseća i sa toga i sama ustaje blagovremeno u odbranu od ove neželjene borbe, ali priča o tri prstena g. Predsednika Vlade u Odboru jasno pokazuje da i ako se je predviđala ova borba, ipak se je dopustila kao i nepredviđene posledice njene.

Svakako da je ova činjenica, kao i mnoge druge, bila zanemarena pre iznošenja ovog Konkordata pred Narodnu skupštinu radi ratifikacije. Izjave g. g. Ministara Komnenovića i Stefanovića pred Narodnom skupštinom, kao bivših članova Vlade kada je Konkordat predat tadanjoj Kraljevskoj vladi, jasno upućuju da ovaj Konkordat nije bio predmet rasmatranja i diskusije u samoj Vladi već se to ostavilo za docnije u Narodnoj skupštini, te su se s toga tek sada u punoj jasnosti prikazali svi nedostaci ovog Konkordata, koji se po svojim odredbama pojavljuje nemogućim za Jugoslaviju, a da se njime ne dođe u koliziju sa postojećim zakonima i ostalim priznatim veroispovestima.

Pod ovakvim prilikama, gonjen lično i željom svoga kraja, nalazim da Konkordat zaključen između Svete Stolice u Rimu i Kraljevine Jugoslavije, potpisan 25 jula 1935 godine, ni po vremenu kad je iznet pred Narodnu skupštinu, ni po svojim odredbama nije trebao da se od strane Kraljevske vlade iznese sada pred Skupštinu, dok se prethodno saglasnošću stranaka ugovornica ne izgleda izvesni nedostaci, koji leže u Konkordatu.

Prilike van zemlje dovedene sa onim u samoj zemlji u vezu, a s obzirom na to šta ovaj zakon regulisava, nalagale su Kraljevskoj vladi da bilo po svojoj inicijativi pre iznošenja ovog zakona pred Narodnu skupštinu, ili pak pošto ga je predala Odboru prihvatiti predlog Odborske manjine za odlaganje rešavanja ovog zakonskog predloga pred Narodnom skupštinom za bolje prilike kako u zemlji tako i na strani. Za ovo odlaganje imala je Kraljevska vlada puno opravdanih razloga, tako da joj se ne bi imalo što prebaciti, već na protiv ovakav postupak Kraljevske vlade naišao bi na onšte odobravanje. Ovako, gospodo poslanici, ma kakva odluka pala u Narodnoj skupštini rezultat je isti. Doradaći poslednjih dana, a budućnost će to potvrditi, ukazuju na neželjeno stanje, koje ide ka stvaranju verske netrpeljivosti, koja ne samo što će obuhvatiti pravoslavnu i katoličku cr-

kvu, nego će i ostale priznate veroispovesti poći da traže privilegije date katoličkoj crkvi ovim Konkordatom. Šta više ne samo što će se ovim pomutiti odnos među veroispovestima kao celinama, nego će ovo stanje zahvatiti pripadnike pojedinih veroispovesti i ubaciti nas u doba prošlosti, verske netrpeljivosti, koja će onemogućiti saglasnost i mešanje pripadnika raznih veroispovesti, a baš u ovom mešanju leži u budućnosti izgrađivanje i Jugoslavije, kakvu je svi mi u krajnjem cilju želimo.

Podvrgavanjem kritici ovoga Konkordata, gospodo, ne vreda se nikoliko verski osećaj nikoga kod nas u Jugoslaviji. Naprotiv, tokom diskusije po ovom predmetu u Narodnoj skupštini i inače čuli smo mišljenje pripadnika katoličke vere, koji i sami razložno se izražavaju protivu pojedinih odredaba Konkordata, kao nezgodnih po samu državu. Svakako da oni za ovo imaju više razloga, jedno, s toga što bolje poznaju intencije druge strane ugovornice, jer su i sami ranije pa i sada imali odnose sa njom, te sa toga ovaj Konkordat, ovakav kakav je iznet pred Skupštinu, i ne žele, a drugo, što se ovo pitanje, koje u mnogome tangira njih lično, rešava u Parlamentu bez prisustva poslanika koji najvećim delom pripadaju katoličkoj veri. Sa ovoga pojavljuje se i opravdana bojznost da se ovaj Konkordat izglasa od većine pripadnika istočno pravoslavne crkve i da zbog nedovoljnog poznavanja prilika i odnosa kod druge ugovornice ne nametnemo ne samo državi nepotrebne obaveze, nego natovarimo pripadnicima katoličke vere ono što oni sami ne žele. Ne sme se gospodo, zaboraviti da Sveta Stolica u Rimu ne samo što ne zna kao vera za državne granice, nego kao takva pretstavlja unutra jednu moćnu, dobro organizovanu instituciju, kojoj iznad država pojedinih i njihovih interesa stoje nada sve njeni ciljevi. I kad ovolika prava, kolika joj daje Konkordat, nisu joj opravdano davale druge države, gde je živalj gotovo u celosti katoličke veroispovesti, onda kako joj mi možemo dati, gde ima nekoliko priznatih veroispovesti, koje, jednake pred zakonom, reflektiraće na ista prava kao i katolička veroispovest. Isto tako ne smeju se upoređivati odredbe odnoseće se na druge priznate veroispovesti sa onima koje stoje u Konkordatu, a to sa razloga što sve ostale veroispovesti stoje u okviru same države Jugoslavije, dok sa katoličkom religijom nije taj slučaj.

Podvrgavajući kritici pojedine odredbe samog Konkordata, a s obzirom na već učinjene zamerke prethodnih govornika, podvlačim sledeće:

1) Član 3, 10, 24, 26, 31 i 34 i ostali članovi Konkordata koji govore o naimenovanju starešina i predstavnika katoličke vere u Jugoslaviji, prepuštaju postavljanja njihova ustanovi van zemlje ili pak u zemlji, ali i u jednom i u drugom slučaju sa malom ili nikakvom kontrolom državne vlasti. Kada ne bi bila u pitanju Sveta Stolica, koja vodi katoličku veru i koja kao jedna celina ne poznaje ne samo državne granice, nego u svakoj prilici ističe svoje ciljeve iznad svega drugog pa i iznad onoga što je u dotičnoj državi žiža života te države, onda se nameće pitanje baš u pogledu postavljanja ovih lica: da li je zgodno i oportuno prepustiti u ovom pitanju gotovo punu slobodu Svetoj Stolici odnosno katoličkoj crkvi da ovo pitanje sama raspravlja i odlučuje uz minimalnu asistenciju države Jugoslavije, a da time ne bude u mnogim prilikama ugrožen interes same države, ako ne i pitanje njene moći kao države.

Naročito ako se uzme u obzir da se ovo pitanje o postavljanju predstavnika katoličke crkve ne odnosi

samo na organizaciju crkve, već se odnosi i na prosvetu i na vojsku, dakle na škole podmlatka, jer odredbe Konkordata zahvataju i ove institucije, onda se pitamo, da li ovo u Konkordatu dovoljno nekorogovano sme ostati? Baš u ovom pitanju mora biti veća kontrola države, pošto jedini uslov jugoslovensko podanstvo pri utvrđivanju službenika u katoličkoj crkvi ne pruža dovoljno garancije da će izvestan organ crkve, vezan dobro disciplinovanom organizacijom katoličke vere, moći i smeti usuditi se da se izvuče ispod krutih odredaba katoličke crkve i da u danom trenutku pretpostavi državne ciljeve ciljevima katoličke crkve, kojoj se zakleo da do kraja svoga života verno služi. Ovo pitanje nameće se baš na osnovu daljne i skore prošlosti naše i mora se u ovome neka ograda učiniti, koje nema u Konkordatu, te ovaj nedostatak istoga čini ovo pitanje nepotpunim, pošto se njime stvara mogućnost da katolička organizacija u ovim ustanovama bude nezavisna od same države. U prosveti i vojsci više nego igde mora se osetiti jači uticaj države kao celine, ako se hoće da Jugoslavija ispuni svoje zadatke budućnosti.

Nadmoćnost Svete Stolice nad državom po Konkordatu ispoljila se i u pogledu političkog opredeljenja sveštenika katoličke veroispovesti. Sveta Stolica i pored datog joj samim Kanonskim pravom prava nadzora nad sveštenicima, po čl. 8 Konkordata dobija prava da odredi da sveštenici ne mogu da pripadaju političkim strankama. Po čl. 3 i 10 Konkordata članovi sveštenstva su jugoslovenski podanici, to je uostalom i jedini uslov koji vezuje Svetu Stolicu za izbor članova sveštenstva, a sve ostale uslove zadržava za sebe lično ili preko biskupa.

Nameće se pitanje, da li se može dozvoliti jednoj stranoj državi, jer je u međunarodnim odnosima to Sveta Stolica, da ona ograničava politička prava jugoslovenskih podanika a da time ne bude povređen suverenitet Jugoslavije kao države. Možemo li i smemo li dopustiti ovakva prava Svetoj Stolici, kad ova može na osnovu svoje organizacije da u danom momentu naredi svojim sveštenicima da vode ovu ili onu politiku versku i bore se za njene interese, i da se jedno strano telo time meša u naše unutarnje političke stvari?

Tome se protivi ne samo ono što se češće puta čuje: država u državi, nego ovo ne priznaje ni sam Ustav ni ostali zakoni koji regulisavaju odnose i stvaranje političkih stranaka. Šta više u stavu 3 čl. 8 Konkordata nalaže se jugoslovenskoj vladi da istovremeno za sveštenike ostalih veroispovesti propiše iste odredbe koje je propisala Sveta Stolica za katoličko sveštenstvo po predmetu političke delatnosti u strankama. Ovo znači, da Sveta Stolica ne samo što određuje politička prava sveštenicima svoje veroispovesti, nego ova prava imperativno preko jugoslovenske vlade određuje i drugim veroispovestima. A jugoslovenska je vlada vezana onim što je u tom pogledu odlučila Sveta Stolica za svoje sveštenike. Tako se ovdje nameće pitanje, ko po Konkordatu u ovom političkom odnosu ima veću vlast, Kraljevina Jugoslavija ili Sveta Stolica.

Pitanje ekonomske pomoći katoličkoj crkvi, o kojoj govore članovi 17 i 18 i ostali Konkordata i koje leži na državi kao davaocu, nije takode ograničeno ni dovoljno prepušteno državnoj kontroli. Kad se zna, da sve ostale izvore prihoda katoličke crkve, predviđene u Konkordatu, a na osnovu kojih se ima crkva izdržavati, država nema mogućnosti podvrgnuti svojoj stvarnoj kontroli, onda se nameće pitanje, kakav kriterijum može imati država za određivanje vi-

sine ekonomske pomoći katoličkoj crkvi, kad za ovo kontrolisanje Konkordata ne pruža sretstava. Šta se tek može reći o kontroli države na utrošak te ekonomske pomoći i da li je utrošak učinjen onako kako joj je predložen i predviđen?!

Najzad u ovom pogledu još je jedno pitanje ostalo naime, kojim sredstvima država ima ovu ekonomsku pomoć da pokriva. Ako bi ovo bilo iz redovnih prihoda državnih, onda bi ovo bio jedan veliki namet za državu i njene podanike, a to je pod današnjim prilikama neizvodljivo.

Van nadzora državnog po Konkordatu ostaje pitanje i načina upravljanja dobrima i domenima katoličke crkve, o kojima govore čl. 20 i ostali članovi Konkordata. Ovde je katolička crkva ne samo bez državnog nadzora u pogledu upravljanja nego kao takva i u pogledu utrošaka. U ovom delu odredbe Konkordata naturaju državi Jugoslaviji i dužnost plaćanja naknade za ranije neuživanje dobara iste crkve uzetih putem sprovođenja agrara. Ova naknada izgleda predstavlja veliku sumu, za čije plaćanje svakako nije dorasla novčana moć naše države, niti se može približno oceniti visina ove naknade.

G. Milovan Lazarević juče je u svome govoru dotakao i to pitanje, da li je naša država dužna da samo plaća naknadu, ili pak postoje izvesna imanja, koja treba isto tako vratiti, pa je onda izvesni broj gospode narodnih poslanika negirao g. Lazarevića. Međutim, g. Lazarević je imao pravo, jer u članu 22 između ostaloga stoji u trećem stavu: „u svima će se slučajevima, po sporazumu, crkvenim telima vratiti sve prostorije, koje su namenjene nastavi, kao i zemljišta koja su im pripadala i koja nemaju veze sa agrarnom reformom, a koja su im bila posle rata oduzeta”.

Gospodo narodni poslanici, ja znam jedan slučaj na Rabu, u selu Barbatu, gde su takva imanja bila predata tamošnjem stanovništvu još pre petnaest godina. On je podigao kuću i ameliorirao vrednost toga imanja, pa se sada nameće pitanje i za toga čoveka i za njegovu okolinu, kako će on gledati na to, kada mu se to imanje bude oduzelo, ono imanje koje je on razvio i ojačao. Kakvom naknadom bi mu se moglo povratiti? (*Milan Mravlje: U Slovenačkoj će se vratiti dvadeset hiljada hektara!*). Tim gore po vas.

Najzad, privilegije koje se ovim Konkordatom daju katoličkom sveštenstvu i organizaciji iste crkve nemaju takode potrebnu određenost. Ove privilegije, šta više, dolaze u suprotnost sa samim Ustavom i ostalim zakonima naše države.

Tako je Konkordat izvukao i mimo postojećeg zakona predstavnike katoličke crkve u pogledu vojne obaveze. Gospodo, u članu 30 predviđa se vojna obaveza od šest meseci i ne samo to, nego se u istom članu 30 predviđaju, u slučaju rata, specijalne beneficije katoličkom sveštenstvu, koje otkače u pogledu na pravoslavnu crkvu i prava koja imaju sveštenici pravoslavne crkve.

Ja nalazim da se po ovom pitanju nisu smele stvoriti osobene privilegije za katoličku crkvu, kada i ostale religije tih privilegija nemaju.

U članu 31 Konkordata predviđa se t. zv. vojni ordinarijum. G. Petar Živković, kao Ministar vojni, bilo da je na sednici Kraljevske vlade stavio primedbu Kraljevskoj vladi ili ne, mi tu primedbu na ovaj član moramo staviti kao narodni poslanici, jer, na kraju krajeva, gospodo, Kraljevska vlada neće nositi odgovornost pred narodom za ovaj zakon, nego mi, narodni poslanici. I ta odredba postoji baš u ovom zakonskom predlogu, a ja ne znam da li postoji u bilo

kojem drugom od Konkordata. Gospodo, mi imamo po Konkordatu u vojsci jedno telo, koje ne spada pod nadzor Ministra vojnog, dok se u članovima 3 i 10 Konkordata predviđa da nadbiskupi, biskupi, sveštenici i ostala lica moraju biti jugoslovenskog podanstva, dotle u ovom zakonskom propisu toga nema. Tu se samo kaže da Sveta Stolica po sporazumu sa Jugoslovenskom Vladom imenuje vojnog ordinarijuma, kojemu će pripadati vojni sveštenici u vršenju vojne službe. Iz ovakve stilizacije člana 31 Konkordata nemamo nikakvog dokaza, na kom bi mogli da zasnivamo ili da se analogno pozivamo na članove 3 i 10, i da kažemo da i ovde moraju biti jugoslovenski podanici.

Pored toga u vojsci imamo i pravoslavni sveštenika, kao i sveštenika ostalih veroispovesti, i svi ti sveštenici po svome položaju potpadaju neposredno pod Ministarstvo vojske. Međutim, ovde taj slučaj nije, i radi toga, gospodo, moramo povesti računa o tome da li smemo da ratifikujemo ovaj zakonski predlog sa ovim odredbama, ili ne.

Katolička vera, odnosno katolička religija po ovome Konkordatu ima privilegije, kojih nema ni jedna druga institucija. Na primer, u članu 19 predviđeno je, da celokupna službena prepiska i vrednosna pisma kao i sami telegrami idu besplatno. Međutim ovo ni u Ustavu naše crkve, niti ostalih veroispovesti nema. I, gospodo, s pravom ostale veroispovesti mogu zahtevati i ovakve privilegije, kakvih nema za njih.

Gospodo, isto tako i pitanje bračno rdavo je regulisano u članu 23, i o njemu je u svome govoru g. Milan Petković, sveštenik i narodni poslanik, izneo, kako misli naš jedan veliki kanonik. Nalazim da je samo onom argumentacijom, koju je izneo g. Petković, dovoljno rasvetljen ovaj član da bi mogli videti nedostatke i da u isto vreme vidimo jedan od razloga, da se ovakav Konkordat ne može primiti.

Gospodo, vojna obaveza opšta je za sve nas. I iznimke činiti bez razloga prema sveštenicima katoličke vere, ja nalazim da je nepotrebno, nepotrebno je s toga, što, pre svega, ovo izdvajanje čini, da se, u isto vreme, stvara surevnjivost kod ostalih veroispovesti, koje će tražiti da imaju iste privilegije kao i sveštenici katoličke vere.

Kao što se videlo tokom diskusije o Konkordatu, pojedine njegove odredbe u očitoj su suprotnosti kako sa Ustavom tako i sa pojedinim zakonima. Saglešnosti između Konkordata i ovih zakona nema. Ne može se učiniti korektura sa ovakvim Konkordatom bez pristanka druge ugovornice, te s toga razloga on se mora primiti u celosti, ili u celosti odbaciti. Ako bi se primio, onda, u tome slučaju, moraju se korenite izmene učiniti u Ustavu i u drugim zakonima. Sve pak ovo za sada je neizvodljivo.

Ja sam, s obzirom na to što je veliki broj predgovornika opširno izložio mnoge i mnoge nedostatke predloženog Konkordata našao, da su onako iscrpni govori, naročito onih koji dolaze iz krajeva gde su im poznati odnosi između katoličke crkve i ostalih veroispovesti, dovoljni da uvere svakoga čoveka, da se ovaj Konkordat, ovakav kakav je dat, ne može ni u kom slučaju primiti.

I s tih razloga, baš u interesu same države, radi izbegavanja svih trzavica i suprotnosti, koje bi nastale u slučaju izglasavanja Konkordata, nalazim, da Konkordat, ovakav kakav je predložen od strane Kraljevske vlade, ne treba primiti, već da ga treba u potpunosti odbaciti. Sa svega ovoga i sâm glasaču protiv Konkordata. (Pljeskanje na levici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Risto Grdić.

Risto Grdić: Gospodo narodni poslanici, pre nego što predem na samo izlaganje o Konkordatu ja moram sa ovoga mesta sa gnušanjem da se osvrnem na jedan izveštaj Ministarstva unutrašnjih poslova, o događajima kod Saborne crkve koji je juče pročitao u Senatu. Taj izveštaj je najveća provokacija i izvrtanje istine. Ovaj izveštaj Ministarstva unutrašnjih poslova sam po sebi jedna je od najvećih provokacija, i meni je definitivno jasno pred očima, šta se hoće. Tvrđenje u ovome komuniqueu Ministarstva unutrašnjih poslova, da smo ja, i nekoliko drugih narodnih poslanika, bili tu i harangirali masu, koje je tvrđenje našlo izraza i u pisanju vladinog organa „Vremena“, koji navodi da su molepstviju prisustvovali mnogi opozicionari i subverzivni elementi, to tvrđenje je neistinito. Ni rečju jednom, ni jednim gestom nisam harangirao masu, niti sam uopšte bio u takvoj situaciji da bih mogao masu harangirati. Ja sam se u masi osećao pre izgubljen, jer nikoga oko sebe nisam poznao, nego što bih se mogao osećati njenim vodom.

I naš patriotizam i ljubav prema Otadžbini, dokaz su da mi nismo mogli imati nikakvih zadnjih tendencija ako smo otišli na molepstvije. Pa iako smo otišli, naročito da vidimo šta se radi i da kontrolišemo postupke organa vlasti, to se ne može izjednačiti sa radom subverzivnih i komunističkih elemenata.

Neka gospodin Ministar unutrašnjih poslova kaže i dokaže ko je od nas harangirao masu, kojim rečima i na koji način, neka nađe svedoke, neka iznese sve što ima da se možemo osuditi ili časno odbraniti.

Protetvujući protivu ovako lažnog i brutalnog izveštaja policije tražimo da gospodin Predsednik Narodne skupštine sprovede istragu, da sasluša narodne poslanike koji su bili na licu mesta, i tražimo da nas nakon toga Imunitetni odbor izda sudu, pa ako se dokaže da smo krivi, mi ćemo svesno ići pred sud, da iskusimo kaznu, ali ako se ne dokaže onda gospodin Ministar unutrašnjih poslova i njegovi organi provociraju poštenu narod i sve poštene rodoljube u Jugoslaviji.

Gospodo narodni poslanici, vrhunac neistine nalazi se na završetku izveštaja, koji je otštampan u „Politici“ gde Ministarstvo unutrašnjih poslova kaže, da niko od organa nije povredio episkopa Simeona gumenom palicom, jer da je on povredjen gumenom palicom povrede bi bile teže. Zatim se kaže u izveštaju: ovako stoji pretpostavka da je onako u gurnjavi neko od učesnika u demonstracijama zakačio malo episkopa, — i sada nastaje vrhunac cinizma — „ili da se je on slučajno povredio o krst koga je u ruci nosio i sa kojim je mahao na sve strane“. (Glasovi na levlci: To je sramno! Graja).

Gospodo, ovaj završetak prikazuje nam i iznosi pred oči užasnu stvarnost da u ovoj zemlji, uz ovaku policiju, niko više nije siguran za svoj život. Ceo događaj je fotografisan i iz slike se jasno vidi kako episkopa Simeona nose, vidi se i slika žandarma koji ga je povredio, zna se čak i ko je taj žandarm, da je to, po nesreći, jedan inoverac, koji je tom prilikom bio slepo orude u ruci popa Korošca.

Kaže se: Episkop Simeon je mahao krstom oko sebe i tako se povredio. Dobro što ne stoji da je on mahanjem krstom oko sebe oborio mnoge i da je bilo žrtava: deset mrtvih i pedeset ranjenih, jer, kada se

došlo do ovakvog izvrtanja istine, onda, ja mislim, da ne postoji na svetu ništa, zašta naša policija ne bi bila u stanju da nađe opravdanje.

Gospodo narodni poslanici, svesno se provocira ne pravoslavna crkva nego čitav naš narod, jer svi mi znamo da ono što radi policija po beogradskim ulicama nije ni pametno, ni mudro, niti državi potrebno.

Ako se hoće da se narodni poslanici, poznati rodoljubi, izjednače sa subverzivnim elementima, onda to nije ništa drugo nego izazivanje. A to, onda, na svaki način, nije potrebno ovoj zemlji. Ali ako mi znamo da u ovom momentu, kada se ovakvi napadaji vrše na pravoslavnu crkvu, da se u Beogradu štampa jedan ogavni pamflet, u kome se iznose najstrašnije stvari, u kome se na najdrskiji način baca blato na čast, ime i dostojanstvo Nj. Sv. Patrijarha Varnave... (Bučni protesti na levlci i uzvici: Sramota!) ... koji u ovom momentu, gospodo narodni poslanici, mre, bori se sa dušom, njegovi su sati izbrojani, onda tek nama puca pred očima čemu se stvara ovako stanje u ovoj zemlji. (Bučni i dugotrajni protesti na levlci).

Gospodo narodni poslanici, hoće da se prikaže da je akcija srpske pravoslavne crkve, koju ja ne uzimam u zaštitu, da je ta akcija i da su religiozni čini, koje je ona obavila, opasni po javni poredak, zato što su se tu pojavili komunistički i subverzivni elementi.

Gospodo narodni poslanici, ovih se dana u Dubrovniku održavao Euharistički kongres. Tom prilikom su javno deljeni letci, u kojima se, među ostalim, kaže:

„Hrvatski narode! Slavimo sada u Dubrovniku velebno euharistijsko slavlje. Iskrenim srcem i sa suzama radosnicama pokazujemo svima našu živu katoličku svijest i žarko hrvatsko rodoljublje. U svom borbenom nacionalističkom zanosu govorimo još jednom cijelom svijetu, da je ovo katolička i hrvatska zemlja. Glasno svima kažemo, da je naša prošlost, sadašnjost i budućnost samo hrvatska...“ (Govornik citira dalje).

Ovaj letak završava se ovako: „U ime Boga i Sv. Vlaha svi u borbene hrvatske nacionalističke redove!

Živjela slobodna i nezavisna Hrvatska država, u kojoj će i naš Dubrovnik naći pravo mjesto kao svoj na svome“, itd. (Govornik citira dalje.)

Gospodo narodni poslanici, kada su se za vreme Euharističkog kongresa u Dubrovniku rasturali ovakvi letci, Ministar unutrašnjih dela dr. Korošec nije se bojao, da bi se mogli izazvati neredi i nije poslao policiju da rastura Euharistički kongres i da kundacima i pendrecima udara po glavi katoličke sveštenike. I hvala Bogu da nije, ali nam to dovoljno pokazuje kakva je namera bila ovde, kad su se radi iste pretpostavke ili sumnje napravili onakvi događaji.

Ja, gospodo narodni poslanici, protestujem protiv izjednačivanja naših patriotskih političara sa komunistima i subverzivnim elementima! Ja protestujem protivu ovakvih izveštaja Ministra unutrašnjih dela, koji unose u našu zemlju pometnju, nespo kojstvo i nesreću! Ja protestujem protiv nasilja prema srpskoj pravoslavnoj crkvi i njenim svetinjama i najzad ja protestujem da nakon svega ovoga sedi na mestu Ministra unutrašnjih dela gospodin Korošec! (Bučni protesti na levlci). Jer, daljne njegovo sedenje na ovoj stolici je provokacija za sve patriote Jugoslovene, za sve čestite jugoslovenske rodoljube. (Živo odobravanje na levlci).

Ni u jednoj zemlji na svetu, da se ovo dogodilo, taj Ministar ne bi mogao sedeti ni pola sata. U Jugoslaviji, evo, možel!

Ja vam kažem da samo to može da bude uzrok ako se, ne daj Bože, dogode nesrećni događaji, od kojih svi zebemo.

A sada, gospodo narodni poslanici, nakon toga što sam pokušao da sa sebe i sa svojih drugova skinem ljagu, nakon toga što sam zamolio gospodina Predsednika da nas zaštiti od ovakvog podlog nasilja i podmetanja, a pozivam se na sve drugove, koji su bili tamo na licu mesta, na Jovu Zagorca, Živka Daničevića, Milana Božića, itd., itd., koji će to potvrditi, dozvolite mi da predem na svoje izlaganje o Konkordatu između naše države i Svete Stolice, koji stoji pred nama.

Pred nama je zakonski predlog Konkordata između naše države i Svete Stolice. Svakako da je ovo jedan od najznačajnijih međunarodnih ugovora i zakona koji je naša država primila i donela od oslobođenja i ujedinjenja našega naroda do danas.

Sama geneza ovoga Konkordata to najbolje dokazuje. Ovo je četvrti projekat od 1924 godine pa na ovamo. Ti su projekti prošli kroz razne faze i pregovore, ali do konačne redakcije, odn. ratifikacije, nije došlo. I ako su pregovori trajali punih 12 godina, ni jedna vlada Kraljevine Jugoslavije nije mogla da postigne od Svete Stolice takav Konkordat, koji bi odgovarao interesima naše države. Dužina pregovora i mučno rađanje Konkordata dokazuje i visoki osećaj odgovornosti, kojim su bili inspirisani svi merodavni faktori naše države pri pregovorima sa Svetom Stolicom.

Posmatramo li teške sukobe najnovijeg datuma, koji su nikli između dveju država koje imaju Konkordat sa Vatikanom, i to: Nemačke i Poljske, mi možemo da uvidimo koliko je ta opreznost naših merodavnih faktora bila potrebna i oportuna.

Stoga naš iznenaduje i zaprepašćuje brzina s kojom je Vlada dr. Milana Stojadinovića požurila da potpiše Konkordat, koji je pred nama. Ni mesec dana nije sastavila na upravi zemlje, a već je odlučila da ga potpiše.

Učinjeno je to u najvećoj tajanstvenosti i pod čudnim okolnostima. Niko nije imao ni pojma šta taj važni ugovor sadrži, dok on nije bio obelodanjen u stranim novinama. Ni javnost, ni naučnici, ni političari, ni pretstavnici drugih vera, koji su, kako se sad vidi, i te kako tangirani ovim Konkordatom, nisu došli u mogućnost da dadu svoju reč po ovom važnom poslu. Oštrina s kojom je sprečena svaka javna diskusija po ovom pitanju ubija kod svih poštenih i slobodoumnih građana veru u svaku objektivnost onih, koji su nam ovaj Konkordat prezentirali.

Dva su pitanja od najveće važnosti u ovoj diskusiji: da li nam uopšte treba Konkordat, i treba li nam ovakav?

Da bi mogli pravilno odgovoriti treba li nam uopšte Konkordat, dobro će biti ako se osvrnemo na druge narode i države, specijalno velike i napredne, da bi videli kako su oni regulisali položaj katoličke crkve na svom području. Osim malih država, kao: Haiti, Kolumbija, Letonija i Litva, Konkordate imaju samo: Poljska, Rumunija, Italija, Nemačka i Austrija. Sve ostale veće evropske države nemaju ga. Nema ga civilizovana, napredna i snažna Engleska, nema ga demokratska Francuska, nema ga ni do juče klerikalna Španija, nema ga kulturna i rasno najizmešanija Švajcarska, nema ga bratska Čehoslovačka, nemaju ga napredne i demokratske severne države:

Švedska, Norveška, Danska i Finska, nema ga ni jedna od balkanskih država osim Rumunije, i konačno nema ga ni jedna severno ni južno američka država, a da ne govorimo o velikim azijskim državama, Kini i Japanu, i — Sovjetskoj Rusiji.

Kad posmatramo pitanje sa ove tačke gledišta, dobićemo vrlo interesante zaključke. Osim malih država, koje uopšte ne dolaze u obzir za nas, osim Italije, koja je Konkordat zaključila u svoju korist, likvidirajući jedno teško pitanje državno-pravnog karaktera, koje se proteže od njenog ujedinjenja, jer Papa to ujedinjenje nikad nije priznao, i likvidirajući s druge strane svaku političku akciju crkve u Italiji (Don Šturcove populare), a stvorivši u isto vreme od Vatikana instrumenat svoga imperijalizma, i osim Nemačke, koja je brutalnim gonjenjem katoličke crkve stvarno svoj Konkordat stavila izvan snage, Konkordate imaju: Poljska, Rumunija i Austrija, sve zemlje koje se nalaze u strašnim unutrašnjim poteškoćama, u jednom teškom procesu previranja, snalaženja i stvaranja, dakle u sličnim nevoljama u kojima se nalazi i naša država. Uzmu li se u obzir najnoviji događaji u Poljskoj, koja usled postupka jednog visokog katoličkog velikodostojnika „cela plamti svetom vatrom ogorčenja“ kako je ovih dana napisao jedan list blizak poljskoj vladi, ostaće samo dve države koje stvarno imaju nepomućen Konkordat: klerikalna Austrija i Rumunija.

Zar se iz ovoga fakta ne nameće sam po sebi zaključak, da Vatikan ne uspeva i ne traži uspeha silinom moralne snage hrišćanske nauke; nego postupa kao i svi moderni zavojevači i imperijaliste. Očito je i jasno iz ovoga da Vatikan nigde ne dolazi da pomogne konsolidaciju i sređivanje, ne dolazi u ime carstva nebeskoga, nego se brine za svoje zemaljsko carstvo i zemaljsku silu. Vatikanu nije čak do zaštite katolika u Jugoslaviji, koji se tobože nalaze u nekoj verskoj opasnosti, nego je njemu do misije, do ekspanzije, do nadiranja, do osvajanja, što je onako iskreno priznao u prvom članu Konkordata. Nije sigurno Vatikan sa ovolikom upornošću navalio na Jugoslaviju da s njom potpiše Konkordat radi toga, da uveliča njenu silu i snagu, nego je navalio zato, što je video njenu slabost i njenu nevolju, a te nevolje on želi da iskoristi, jer zna da u konsolidovanoj Jugoslaviji nikad ne bi mogao postići i uspeti onako i onoliko, koliko u nesređenoj.

U vezi s prednjim vrlo bi poučno bilo, u najkraćim crtama, izneti istorijat Konkordata jedne države, koja je stolecima htela da bude »Antemurale hristianitatis« najkatoličnije države na svetu, Austro-ugarske monarhije, čiji je car nosio naslov cesarskog i apostolskog veličanstva.

Austrija je sklopila Konkordat sa Vatikanom 1855 godine. Taj Konkordat je imao 36 članova, ali su se njegovim sastavnim delom smatrali i »articuli secreti«, t. zv. tajni članci Konkordata, koji su se sastajali iz međusobnih očitovanja ugovaratelja, — ne u Konkordatu, nego u dopisima koje su punomoćnici izmenjali. To je pismo carevog punomoćnika kardinala Raušera na Papinog punomoćnika Viale Prelu »ecclesia catolika« i Papin breve na biskupe Austro-Ugarske »optime noscitis«.

Karakteristično je, da korekturu i tumačenje Konkordata nije Austro-Ugarska davala uredbom, kao što to čini naša Vlada, nego diplomatskim aktima međunarodnoga karaktera. Iz ovoga se vidi u kakvom je podređenom položaju bila naša Vlada, kad nije uspela slične dodatke da dobije od Vatikana, osim nekoliko

posve nevažnih izjava Papskog nuncija, nego je morala, da zamaže javnosti oči, poseći za jednom Uredbom koja prema drugoj ugovarajućoj strani nema nikakve važnosti. Šta više, koliko smo informisani, svi naponi naše Vlade da dođe do nekih modifikacija na sličan način, najenergičnije su odbijeni od Vatikana.

Čim je Konkordat u Austro-Ugarskoj stupio na snagu, digla se protiv njega u zapadnom delu liberalna struja i nezadovoljstvo protestanata, a u Ugarskoj su se pojavili politički razlozi, koji su tražili ukidanje Konkordata, kao i svih apsolutističkih zakona.

Oktobarskom diplomom 1860 vraćeno je u Austro-Ugarskoj ustavno stanje, nakon čega se u austrijskoj polidigoše liberalci i protestanti, te već 1862 počеше zahtevati da se Konkordat ukine. Slati su delegati u Rim, pravljeni nacrti o izmeni Konkordata, ali sve je bilo badava: Carevinsko veće, u svojoj adresi Caru, tražilo je, da se ne može crkvi, neodvisnoj od državne vlasti, prepustiti ženidbena sudbenost i nastava.

Vlada je na sve načine htela da uredi sporna pitanja sporazumno sa Sv. Stolicom, sam Papa je pristao na izmenu Konkordata, ali pored svega toga Herbstov predlog u Carevinskom veću, da se oduzme crkvi vlast u ženidbama i nastavi, prodire 23. oktobra 1867. Pri koncu 1867 poslao je Car u Rim posebnog izaslanika, da Papi izjavi, kako car žali što ne može po Ustavu da Konkordat ostavi u kreposti, a austro-ugarskom episkopatu na njegove proteste odgovorio je ručnim pismom, kojim ga upozorava na ono, što on, kao ustavni vladalac, mora da učini.

1870 godine, kad je formulirana dogma o nepogrešivosti Pape, stvarno je, a 1874 i formalno, dokinut austrijski Konkordat i nikad više nije stupio na snagu.

Kako rekoh, može da bude poučan ovaj primer sa austrijskim Konkordatom. Katolički vladar, u katoličkoj državi, apostolsko veličanstvo Franja Josip I. sklapa Konkordat bez pitanja naroda, pod apsolutizmom, a ne prolazi ni pet godina, a taj Konkordat izaziva silnu reakciju svih naprednih i liberalnih krugova, koji ga u najkraćem roku ruše, da se više nikad ne podigne.

Ako uzmemo u obzir da je u Austro-Ugarskoj Konkordat pao pod argumentacijom da se ne može jednoj vlasti, koja je neovisna od države, prepustiti vršenje sudovanja (ženidbena sudbenost), ni nastava, onda tek vidimo kako smo daleko došli natrag danas, kad je progres koračio punih 80 godina. Danas, posle silnih napredaka ljudskoga duha i posle velike svetske revolucije, mi i ne sanjamo da prigovaramo Konkordatu radi onih stvari zbog kojih je on pao u Austriji pre skoro 70 godina. Danas mi svesrdno dajemo i sudovanje i nastavu, dakle jedan deo državnog suvereniteta, i samo bogoradimo da ne srušimo potpuno suverenitet države i ne dozvolimo jednoj stranoj sili, koja je već zagazila i u našu državnu kasu, naš pravni poredak, naše privatne organizacije i naše škole, da nas pred celim svetom ponizi.

Pitanje treba li nam Konkordat sa Vatikanom treba da posmatramo i sa stanovišta naših unutarnjih prilika i razloga. Ova Skupština ne sme da primi zakon koji se protivi temeljnom državnom zakonu, Ustavu, a još manje sme da ponizi druge vere i stavi ih u podređen rang prema jednoj drugoj.

I bez sentimentalnosti prema tim drugim verama, mi to ne smemo da činimo radi verskoga mira, koji je potreban državi i njenim građanima.

Sigurno je potrebno regulisati pravni položaj svake crkve i vere u našoj državi, pa i katoličke. Kad

već imamo zakone koji regulišu položaje srpsko pravoslavne, jevrejske, islamske i evangeličke veroispovesti, potrebno je i nužno, da se uredi i odnošaj katoličke crkve.

Bilo bi prirodno i logično, a i po ustavnom principu da su »usvojene veroispovesti pred zakonom ravnopravne« jedino i dopustivo, da se i položaj katoličke crkve na isti način reguliše kao i položaj ostalih konfesija, a to je, državnim zakonom za tu konfesiju ili interkonfesionalnim, zajedničkim za sve konfesije.

Katolička crkva zauzima poseban položaj u svetu. Ona je univerzalna crkva i nastoji da sve svoje odnose u pojedinim državama reši po tom načelu univerzalnosti. Konkordat je do sad bio redovna forma uređivanja tih odnosa.

Tri su teorije o pravnoj naravi Konkordata:

1) Teorija ugovora, po kojoj je Konkordat međunarodni ugovor između dva ravnopravna kontrahenta: države i Svete Stolice. Koliko je ta ravnopravnost sačuvana u predloženom Konkordatu, videćemo iz daljnijeg izlaganja, kad predemo na analizu njegove sadržine. U najmanju ruku po ovoj teoriji, koja je jedina ispravna, država je katoličkoj crkvi priznala ravnopravnost sa samom sobom, dok je ostale religije podvrgla svojim zakonima.

2) Teorija privilegija, po kojoj je Konkordat privilegij sa strane Pape državi. I ako formalno ovaj princip u našem Konkordatu nije postavljen, on je stvarno proveden; i

3) Teorija zakona, po kojoj je Konkordat državni zakon. Ona počiva na stanovištu, da je državna vlast na svom teritoriju nad crkvenom vlasti i Konkordat državna vlast izdaje kao svoj zakon na osnovu prethodnog sporazuma sa crkvom odnosno Papom.

Ovu teoriju katolička crkva nikad nije prihvatila ni priznala, ali mi, stavljajući se na njeno stanovište, možda bi mogli da se pomirimo sa formom Konkordata, tim pre, što je ta forma, kako rekoh, prihvaćena od svih sila, koje su se uopšte upuštale u pregovore sa Svetom Stolicom. Mi moramo dozvoliti da nismo Engleska ni Amerika. Nalazimo se na Balkanu, na medi istoka i zapada, gde se sukobljavaju razni uticaji i interesi i gde svaka najezda, bilo s istoka bilo sa zapada, krha naše kosti. Sudeno nam je bilo, da nam stoljećima bude »s krvlju ručak, a s krvlju večera«, a i danas imamo unutarnjih i spoljnih nevolja i na pretek. Ako je i jednom narodu potreban mir i predah, ako je i jedan narod od Boga zaslužio spokojstvo i odmor, mislim da je naš.

Jedan od temelja na kojima počiva moralno i civilizovano čovečanstvo katolička je vera. Mi toj veri dajemo svako poštovanje i čast. Mi u njoj ne poštujemo samo veru dobrih i čestitih sugrađana naših, nego i visoke moralne principe na kojima ona počiva.

Odajući katoličkoj veri najveće poštovanje mi ipak moramo da od nje kao religiozno moralne organizacije lučimo svetovnu politiku Vatikana. Shvatajući, dakle, značaj katoličke crkve u današnjem svetskom zbivanju, mi pristajemo ne samo na regulisanje odnosa sa katoličkom crkvom, nego čak i na formu Konkordata sa Vatikanom. Pristajući na formu Konkordata mi ipak sebe ne lišavamo dužnosti, da to učinimo sa najvećom oprežnošću, jer poznajemo dobro politiku Vatikana, koja je decenijama ometala i ujedinjenje Italijana, a koja je od Pape Ivana, Kralja Tomislava i Stevana Prvovenčanog u ujedinjenju našeg naroda gledala opasnost za sebe.

Politika Vatikana uvek je do sad išla u raskorak s našom nacionalnom politikom. Mi ćemo se radovati ako ona u budućnosti pođe u korak. Ipak nećemo biti naivni, i bolje reći prosti, pa oberučke prihvatiti dar, koji može biti i Danajski dar, koji nam se u zatvorenoj kutiji šalje iz Vatikana.

Pre nego što bi prešli na analizu Konkordata, na čiju eto formu i pored svih suprotnih razloga pristajemo, treba da konstatujemo jednu stvar:

Ovaj Konkordat je ugovor između dva kontrahenta. Jedan je od njih Sveta Stolica, a drugi je naša država. Interese naše države imala je da zastupa naša Vlada. U toj Vladi sede dva pretstavnika klerikalizma i vaticanske svetovne politike i to sa jednim predominantnim uticajem.

Mi se pitamo, da li su naša država i Vatikan mogli ravnopravno zastupati suprotne interese, koji su imali da se ovim Konkordatom regulišu. Da li su ta dva člana Vlade, koji su kod potpisivanja Konkordata zastupali celu naciju, bili iskreni advokati njenih interesa? Da se ne nameće sama po sebi sumnja da su im preči bili interesi politike, za koju su za čitav život vezani, od interesa države i Vlade u kojoj se privremeno nalaze? Ako je sumnja opravdana, onda ovo nije ugovor nego diktat, pošto je samo jedna strana bila pravilno i potpuno zastupljena u odbrani svojih interesa.

Već samo ovo, i pre nego što smo uzeli u ruke tekst Konkordata, moralo nam je da nametne izvesno nepoverenje i opreznost pred čitanje njegovoga teksta. Ali naša je dužnost, da suvom analizom ovog Konkordata ustanovimo nosi li on u sebi neke opasnosti po interese naše zajednice, da te opasnosti izvažemo s koristima, koje nam donosi, i nakon toga stvorimo definitivan sud o njemu.

Ja ću pokušati da to učinim.

Smisao prava misije, koje se priznaje katoličkoj crkvi u čl. 1 Konkordata, ja sam već napred obrazložio.

Ni u Konkordatu bivše Kraljevine Srbije, niti bilo u kom dosadašnjem našem projektu, ni ma u kom postojećem Konkordatu sa ma kojom državom, katoličkoj crkvi nije priznato misionarstvo na teritoriju jedne civilizovane države. Svoje misionare može da šalje i da misiju vrši Sveti Otac Papa među Zulukaferima, Kinezima i drugim dalekim narodima. Sigurna je stvar, da će njegova crkva osnažena ogromnim pravnim i materijalnim preimućtvima, koja joj ovaj Konkordat daje, vršiti misiju u našoj državi, i već je vrši. Od Đevdelije pa do Beograda ona se vrši sretstvima i načinima tako smišljenim i rafinovanim, da se pred tom aktivnošću može samo skinuti kapa. Pre dva meseca bio sam u Đevdeliji i tamo zatekao biskupa Njaradija. S bradom i skoro pravoslavnom mantijom on tamo nečujno ali uspešno vrši misiju isto kao što bi je vršio među Zulukaferima. Bilo ili ne bilo u Konkordatu osigurano pravo misije, oni će je vršiti, ali jedno imamo pravo, da se bar odmah na početku teksta ne damo ponižavati. Sva tumačenja da smisao prava misije nije u tome da je naša država priznala da bude domena misionarske akcije, oborena su u javnoj diskusiji i ne mogu se održati.

Članom 3 Konkordata utvrđen je način postavljanja biskupa. Državi je dato obilno pravo da te biskupe plaća, ali joj je oduzeta svaka ingerencija u pogledu njihovoga postavljanja, dok je tu ingerenciju i te kako osigurala za se, čak i kod postavljanja Patrijarha, poglavara srpske crkve. Dok je izbor Patrijarha kao i svih arhijereja pravoslavne crkve punovažan tek onda kad ga potvrdi Kralj Ukazom, na

predlog Ministra pravde, — dakle, čak i Ministar pravde, uskraćujući svoj predlog, može ga osporiti, — dotle je Papa ovlašćen da samostalno postavlja biskupe, nevezan nikakvim ograničenjem.

Obaveza Svete Stolice, da će svaki put, pre nego što pristupi naimenovanju, upitati jugoslovensku Vladu, da bi saznala, da li ne postoje protiv kandidata prigovori opšteg političkog značaja, je samo formalne prirode, jer ne sadrži nikakve sankcije za slučaj da se prigovori ne uvažavaju.

Ova obaveza, šta više, stvara mogućnost blamaže Vladi, koja bi dala prigovore, a Papa ih ne bi uvažio. Posve mirne duše bi mogla da izostane i ova zadnja rezerva, jer ona ne poseduje nikakvu efikasnost. Odredba da se i ovo jeksik pravo mora izvršiti u najhitnijem roku od 30 dana, inače propada, zvuči ironično i pretvara celokupni upliv jugoslovenske Vlade na jednu običnu burgiju.

Napominjemo, da je po starom austrijskom Konkordatu car imao pravo da predlaže listu kandidata, a u ostalim Konkordatima je na sličan način bio modifikovan upliv pojedinih vladara i vlada, na primer, pravom veta i slično. Dozvoliti jednom pravoslavnom šizmatičkom vladaru takvu ingerenciju, Papa nikako nije mogao.

U vezi sa ovim biće interesantno uporediti član 26 Konkordata, po kome naša država prima na se obavezu da svoje činovnike: katihete javnih škola nadležni Ministar može postavljati na predlog biskupa diecezana. Dakle, kad postavlja Papa, država nema nikakva prava na predloge ni veta, a kad postavlja država ona mora da se drži biskupskog predloga. Ja mislim da je za državu svakako važnije pitanje jednoga biskupa, nego za Papu pitanje jednog katihete, pa ipak vidite kako su interesi jednih i drugih raznoliko zaštićeni. Vidi se po svemu, gospodo narodni poslanici, da je ovaj Konkordat sačinjen i stilizovan u Vatikanu, pa se čovek ne može oteti utisku divljenja prema sposobnostima da zaštite svoje interese do najmanjih detalja onih koji su ga pravili, i nesposobnosti onih koji su ga primili. Teorija privilegija, po kojoj je Konkordat privilegij Pape državi, čija je vlast pod crkvenom vlasti, ovde je konsekvantno sprovedena.

Član 8 Konkordata je zapravo »Kancel-paragraf« oko koga je dugo godina bila borba u Austro-Ugarskoj monarhiji. Tražilo se da se sveštenicima zabrani upotreba predikaonice u političke svrhe. Konkordat je mnogo rezolutniji. On zabranjuje sveštenicima da uopšte pripadaju političkim strankama, ali samo dušebrižnim. Razni redovnici moći će i dalje da uređuju »Slovenac« i »Hrvatsku Stražu«, blate i kaljaju svoje političke protivnike i harangiraju mase, kao što su i do sada činili.

Kažu da je naša Vlada tražila ovu odredbu. Ako je to tačno, onda je i ona bila naivna. I po samom Konkordatu ostavljeno je široko polje političkoj akciji klerikalnog sveštenstva.

Katolička akcija, kojoj se, članom 33, daje puna sloboda osnivanja i delovanja, nije ništa drugo nego jedna borbena politička organizacija, koja će pod okriljem episkopata da politički odgaja i vaspitava omladinu. Ona to već i čini. Križari paradiraju procesijama, organizuju razbojničke bande koje napadaju na političke protivnike i deru državne zastave, iako su po postojećim zakonima, jer Konkordat još nije stupio na snagu, kao verske i plemenske organizacije zabranjene.

Ta katolička akcija može da deluje nesmetano bez ikakvog odobrenja vlasti, dok sve druge organizacije trebaju dozvolu, i da se širi po školama i među studentima. Kakvi će rezultati biti iz tih verskih, separatističkih, mržnjom prema inovercima nastrojenih i od Jezuita vođenih organizacija, možemo lako zaključiti po onome kakvi su do sad bili.

U detaljniju analizu čl. 8 ja neću da ulazim, pošto smo izvešteni da njegovo stupanje na snagu zavisi od volje naše države i da se za sada suspenduje.

Briga Svetog Oca Pape za manjine koje stanuju u Jugoslaviji odnosno upotrebe njihovog maternjeg jezika, koja je našla odjeka u čl. 11 Konkordata, ne može se drugačije protumačiti nego kao nepoverenje prema našoj državi i mešanje u naše unutarnje stvari.

Vrlo je interesantna ljubazna predusretljivost Svete Stolice, da će se prilikom zaključivanja budućih Konkordata sa drugim državama zauzeti, da se u njih unesu istovetna prava jugoslovenskih manjina.

Mi imamo manjina samo u Italiji, Austriji i Rumuniji. Sve te tri države već imaju Konkordat. Prema tome čitav drugi stav člana 11 nije ništa drugo do puka frazeologija, prosuta da se opseni prostota, jer se nas budući Konkordati drugih država ništa ne tiču, pošto tamo nemamo manjina. Uostalom ni jedna ta vlada ne bi na ovo pristala.

Članom 12 ne samo da se daje neograničeno pravo organizacije i otvaranja novih domova svima verskim redovima, kongregacijama i milosrdnim ustanovama, uz jednostavno izveštavanje, »iz pažnje«, državnih vlasti, nego im se garantuje najšira akcija u svim manifestacijama javnog života. A ne samo to, nego se otvara mogućnost importiranja ovakovih redova i kongregacija iz inostranstva, a dosadašnja nekontrolisana akcija tih kongregacija nam je vrlo dobro poznata. Dovoljno se samo setiti Jezuitskoga reda, koji je, specijalno kod nas u Bosni, odigrao jednu mračnu ulogu, a za koji je u Jugoslaviji već bila spremljena i zabrana. Sad smo za večna vremena zaključali vrata tih redova pred svakom ingerencijom državne vlasti.

Član 13 Konkordata je onaj član, na koji se i sam biskup od Glostera zgrozio, jer mu se, čitajući njega, javilo prividenje, da se obreo u srednjem veku.

Po ovom članu ako neki katolički sveštenik padne pod krivičnu odgovornost, može biti od svoje nadležne vlasti suspendovan samo onda, ako to budu zahtevale odredbe kanonskog prava.

Pa ne samo to, ako bi vladanje nekoga službenika postalo pretnjom za javni poredak, smenjivanje se može dobiti samo u tom slučaju, ako se njegov crkveni starešina složi sa građanskim vlastima. Ne složi li se, slučaj se iznosi pred mešovitu komisiju obrazovanu od pretstavnik Ministarstva pravde i Episkopata, a ako je u pitanju neki biskup, onda će Vlada ispitati stvar neposredno sa Svetom Stolicom. Iz ovoga sledi da je naša država priznala na svojoj teritoriji još jednu vlast koja joj je ravna, dakle odrekla se svoga suvereniteta, i na svojoj rođenoj teritoriji dozvolila mešovitu komisiju u koju će neki njeni privilegovani građani (episkopat) biti postavljeni na ravnu nogu sa njom samom, odnosno njenim organima, (Ministrom pravde).

Ako je u pitanju odgovornost biskupa, onda je još gore. Kada Vlada dozvoljava jednoj stranoj sili (Svetoj Stolicu) da sa njom zajedno sudi: je li neko postao opasan po javni poredak ili nije, desiće se ovo: naši će na primer sudovi osuditi jednog katoličkog sveštenika radi veleizdaje, ali mu episko-

pat i Sveta Stolica neće to delo smatrati veleizdajom, nego časnim patriotskim podvigom. S obzirom na teške unutrašnje probleme naše države, i čudnovate događaje koje smo na ovom terenu do sada imali, ovo nije nikakva smela hipoteza nego sigurno moguća stvarnost.

Zar neko misli od g. g. narodnih poslanika da će, na primer, nadbiskup Šarić pozvati na odgovornost sarajevskog župnika Bekavca radi toga što je 1 decembar i raspad Austrije nazvao najkobnijim danom za hrvatski narod, ili da će Sveta Stolica smatrati veleizdajom rad i govore nadbiskupa Šarića u Južnoj Americi, — ako ih naše vlasti pozovu u neku mešovitu komisiju. Ovaj član u mesto da nešto ublaži, unecé najveće sukobe između države i crkve, i naša ga država nipošto nije smela primiti. Ako ona nije na svojoj teritoriji apsolutni gospodar, onda je izgubila atribute samostalne države.

Interesantno je sa ovim čl. 13 uporediti član 26 gde se govori o katihetama, državnim činovnicima. Ako bi se htela kakva analogija postupka prema njima, sa gornjim postupkom prema službenicima crkve, onda bi bilo logično da je državi dato bar ono pravo koje je crkva rezervisala za sebe. Međutim, šta vidimo? Katiheta, kome nadležni biskup oduzme kanonsku misiju (naravno po kanonskom pravu a ne po državnim zakonima), odmah će prestati sa nastavom. Dotični će biskup izvestiti nadležnu vlast da se sporazumno pristupi zamenjivanju suspendovanog katihete. Dakle, dok država ne može ishoditi suspendovanje ni najvećega krivca bez privole biskupa, dotle biskup, bez ikakve privole sa strane države, može izbaciti iz službe njenog vlastitog činovnika. Ako ovo nije odricanje od svog suvereniteta, ja ne znam šta je!

Osam članova, jedan iza drugoga, (16 do 23) nameću državi ogromne materijalne žrtve, da bi se zadovoljili ogromni materijalni prohtevi Vatikana. Ovi su članovi najbolja potvrda naše teze, da Vatikanu nije stalo do Konkordata radi toga da katoličkoj crkvi omogući pravilan i nesmetan razvoj Hristove vere na teritoriji naše države, nego da joj omogući jednu nečuvenu svetovnu i političku ekspanziju u Jugoslaviji. Čovek ostaje prosto frapiran brižljivošću i marom kojim je ovaj Konkordat sastavljen i ostaje pod impresijom da se ni za 100 godina neće naći budžak koji nije isčaćkan, niti pitanje koje nije unapred rešeno. Vlada osigurava katoličkoj crkvi pomoć koja ne sme biti srazmerno manja od pomoći ostalim crkvama, a pošto se po našem Ustavu daje ta pomoć »srazmerno broju vernih i stvarno dokazanoj potrebi«, odmah se konstatuje da je ta pomoć, srazmerno broju vernih već stvarno dokazana. Sirotina starokatolička crkva nema po stvarnim dokazima veću potrebu od rimokatoličke. Država ima da polaže račun katoličkoj crkvi o svakom dinaru koji izda drugim veroispovestima, jer katolička crkva proteže svoje pravo na svaku pomoć koja se ma iz kog fonda bude davala. Čak i vanredne pomoći, ako bi se usled specijalne nesreće dale nekoj veroispovesti, ustanovi ili pojedincu, moraju se dati i katoličkoj crkvi. Ovoga načela imaju da se drže, pored države, i sva autonomna tela.

Dobra verskoga fonda, koja je još Josif II, sin Marije Terezije, pre 150 godina oduzeo katoličkoj crkvi, imaju se vratiti istoj. Konsistenciju tih dobara utvrdiće biskupi u saradnji sa državnim vlašću. I sad sam Gospod Bog zna ko će razmrsiti te zapetljane račune i iznaći šta je pripadalo tim dobrima! Profesor univerziteta Sergije Troicki tvrdi, citirajući kato-

ličkog profesora Lanovića, da katolička crkva nema nikakva prava na taj fond, jer je država već davno naknadila crkvi imovinu toga fonda, a ja sam saznao u Dubrovniku da će država samo za ta dobra u tom gradu imati da isplati oštetu od nekoliko miliona dinara.

150 godina Vatikan je čekao, i od toga 130 godina pod jednom katoličkom vladom i katoličkim carem pa da dode Vlada dr. Milana Stojadinovića, velikog finansijera, i njoj podnese ovaj račun na kvitiranje. Napominjem, da se ni samoj Austriji u starom Konkordatu a ni u novom Konkordatu, Papa nije usudio da ovaj račun podnese. Pomozite mi, gospodo narodni poslanici, da nadem blagu i učtivu reč pa da ovu rabotu okrstim pravim imenom!

Za sva ova zemljišta oduzeta katoličkoj crkvi usled agrarne reforme ima se isplatiti puna ošteta, a država se obavezuje da neće donositi agrarne zakone ni eksproprijacije kojima bi se oduzimala zemljišta koja sad ima katolička crkva.

Ja se pitam koliko će miliona, ili desetina ili stotina miliona koštati ova ošteta katoličke crkve i pitam se, dokle će se u nas iznova i naknadno rešavati rešeno agrarno pitanje. Kad će jednom doći ovome kraj i ima li iko živ da zaveže vreću iz koje se nemilice baca?! Mi smo mislili da je lex Kadić zadnji beglučki zakon, a evo vidimo da je on bio samo uvertira.

Bilo bi potrebno da Kraljevska vlada podnese ovoj Skupštini tačan račun, koliko će našu državu koštati uvođenje ovog Konkordata, jer po mom dubokom uverenju, kad se uzme sve u obzir: i tereti koje primamo, i pomoći na koje se obvezujemo, i oštete koje ćemo davati, radi se o teškim milijardama. (Odobranje na levi.)

Meni je zagonetno, kako je naša država, pri današnjoj socijalnoj dinamici, mogla uopšte i pomisliti da daje obavezu da nikada više neće donositi agrarne zakone prema katoličkoj crkvi. Agrarni zakoni donose se po jednoj istorijskoj nužnosti, a naša zemlja, kao zemlja sitnog posednika, mora da pomisli i stvara uslove jedne permanentne kolonizacije. Mjesto da o tome vodimo računa mi puštamo da se pametan predlog jednog našeg poslaničkog druga kiselu u Arhivi Narodne skupštine, a najvećem latifundisti ove zemlje dajemo svečano obećanje, da u njegove latifundije nećemo dirati, pa ma kakve nevolje na nas naiše! (Burno odobranje na levi.)

Sedam članova Konkordata, od 24 do 30, posvećeni su nastavi. Ja ću zbog kratkoće vremena skratiti svoju reč o tome pitanju, ali ću samo da konstatujem, da nije teško predvideti kakvoj će sudbini biti izloženi oni retki jugoslovenski nacionalni sveštenici koji ne budu u volji episkopatu. Sudbina velikog pokojnika Učelinija svima nam je poznata. Sudbina Franjeva dr. Čičića, koja je sarajevski nadbiskup Šarić optužio Svetoj Stolici za najveći greh, da se druži sa Srbima, i sudbina velikog broja sveštenika nacionalista, predana je ovim Konkordatom u ruke onom episkopatu, koji je dosada svaku njihovu nacionalnu akciju posmatrao kao protivnu veri i interesima crkve.

U svima školama, čak i onima u kojima se veronauka nije predavala, uvodi se za katolike veronauka kao obavezan nastavni predmet. Zar država nije vlasna da sama određuje nastavni program, i zar ona sme sebi vezati ruke od bilo koga, ako joj je stalo da bude suverena država?!

Biskupima se daje pravo inspiciranja tih škola, a program nastave mora biti odobren od verske vlasti koja odobrava i školske udžbenike.

U svojoj velikoj revnosti za ovozemaljske potrebe, Sveta Stolica unela je u ovaj Konkordat čak i visinu plate za katihete, pa je dospela da rekne reč i o selidbenim troškovima!

Učenici katolici ne smeju biti pozivani da prisustvuju činima nekog nekatoličkog obreda.

Jasno je da se ovo odnosi na Svetosavske proslave. O, Sveti Savo, oprosti onima koji se boje u slobodnoj Jugoslaviji uticaja tvoga velikog duha! Sinan Paša spalio je tvoje telo, a ovi se boje i same tvoje spiritualnosti!

Školski udžbenici ne smeju sadržavati ništa što bi bilo protivno načelima i osećajima učenika katolika.

A sada da definišemo šta su to osećaji učenika katolika.

Da li te osećaje vredi i istorija protestantskih pokreta, inkvizicije, Aleksandra Bordžije i drugi istiniti događaji prošlosti?

Da slučajno neće biti zabranjeno našoj mladeži učiti istoriju bratskog čehoslovačkog naroda u koju je zlatnim slovima upisana mučenička smrt Jana Husa? Ili će možda vredati katoličke osećaje nauka katoličkog sveštenika Kopernika, Njutna, Darvina, Tolstoja i modernog filozofa Tome Masarika? Da možda ti osećaji neće biti povređeni učenjem o Svetom Savi, Njegošu i Štrosmajeru, koji se onako junački isprsió pred Konklavom, kada se raspravljalo o nepogrešivosti Pape? (Živo odobranje na levi.)

Zar stilizacija čl. 25 Konkordata sa ovako širokim okvirom neće svakodnevno otvarati vrata svim mogućim sukobima i dosadnim intervencijama uskogrudnog episkopata, koji stiče pravo da kontroliše sve udžbenike svih naših škola, stavljajući moguće i nemoguće prigovore?

Odredbe istog člana da u školama, gde su većinom katolici, moraju i učitelji biti katolici, vraća nas u Kalajev režim u Bosni i politiku verskoga ključa, koja će ne samo sprečavati proces ujedinjavanja našeg naroda i stvaranja jedinstvenog jugoslovenskog čoveka, nego će, uz to, uneti ogromne poteškoće u funkcionisanje državnog aparata.

Mi smo čuli, gospodo, juče ona divna izlaganja našeg poslaničkog druga g. Komnenovića o verskoj toleranciji našega naroda i o prilikama u onim krajevima gde su između pravoslavni i katolici, koji imaju čak i zajedničke bogomolje. Ta tolerancija verska sa ovako uskogrudim zahtevima Vatikana nesumnjivo da će biti ubrzo narušena i da će se time utrti tragovi svakog verskog mira i svake ljubavi među braćom raznih vera.

Član 31 Konkordata daje katoličkoj crkvi jednog vojnog biskupa, koga imenuje Sveta Stolica, i vojne sveštenike koje će postavljati biskup. I tu se ima držati ključ srazmere sa ostalim veroispovestima, ali ako taj ključ katoličkoj crkvi ne bude dovoljan, moći će se postavljati i srazmerno veći broj sveštenika nego što ih imaju ostale vjere. Interesantno je, sa kakvom se strogošću katolička crkva svuda ogradila, da ne dobije manje od ostalih vjera, a kad joj treba više i to je dobila.

Ako se ovome doda još i to, da će ovi vojni sveštenici biti podvrgnuti disciplini i odgovornosti po statutu Sv. Stolice, onda je jasno, da ni vojska nije mogla ostati pošteđena od uticaja Vatikana. Koliko to odgovara interesima našega naroda i naše narodne

odbrane, prepuštam da presudi vaša uvidavnost, gospodo narodni poslanici.

Član 32 Konkordata je onaj član, radi koga je u glavnom austrijski Konkordat još pre 63 godine pao. Njim se predaje ženidbeno sudovanje u ruke crkvenih sudova. S tim bi se još danas mogli pomiriti, kad ovaj član ne bi dirao u prava drugih vera. Država ima da primi na se obavezu, da će silom vlasti omogućiti odgoj dece iz mešovitih brakova u katoličkoj veri. Istina, u slučajevima kad se inoverna strana na to obvezala, ali je poznato, da ta obaveza postoji uvek kad je brak sklopljen u katoličkoj crkvi.

I do sada je radi ovog stanovišta bilo nebrojenih i tragičnih sukoba, a sada će se ti sukobi povećati i pooštriti, i biti redovno rešavani na štetu nekatoličkog supruga.

Država ni u kom slučaju nije smela dati katoličkoj crkvi ingerenciju u ona pitanja, koja tangiraju i pripadnike drugih vera, jer tim ove izvrgava punoj neravnopravnosti, a još manje je smela pristati da primi na se podređenu ulogu egzekutora jedne crkve protiv druge.

Ja mislim da se ovaj član može ubrojiti među najgore članove našeg Konkordata, a da je tako, dokaz je, što ni jedan drugi Konkordat ne sadrži slične koncesije Svetoj Stolici.

Član 34 Konkordata otvoreno je uperen protiv našeg Sokolstva. Od Tirša, njegovog osnivača, pa do današnjih dana, kad je ono naročito u Sloveniji izloženo besomučnom gonjenju klerikalaca, Sokolstvo je moralno izdignuti bedem, o koji su se uvek razbijali talasi crne internacionale, a većito isticao princip slavenske solidarnosti i bratske ljubavi. Danas je ono predato direktno vuku u čeljusti.

Ja se sa jednim silnim ogorčenjem u duši pitam, šta bi rekla njegova eminencija kardinal Pačeli, da je našem delegatu palo na um da zahteva, da se u ovaj Konkordat stavi jedan član, po kome se ima regulisati delovanje kongregacije de propaganda fide ili ma koje druge unutarnje organizacije katoličke crkve. Sigurno je da bismo dobili takvu čušku, od koje nas ne bi osvestila ni sveta vodica.

Mi, međutim, suverena država, moćna i snažna Jugoslavija, država, koju je Vlada dr. Stojadinovića, kako se hvali, popela na takvu visinu moći i snage, da se velesile otimlju o njeno prijateljstvo, dozvoljavamo da jedna strana sila stavlja svoje prste i nameće svoje propise organizaciji kojoj je na čelu samo Njegovo Veličanstvo Kralj Petar II. Kralj Jugoslavije. (Pljeskanje na levici).

„Ciljevi državnih udruženja za fizičko vaspitanje neće moći biti u neskladu sa katoličkom doktrinom,” — kaže se u Konkordatu. Gospodo narodni poslanici, promislite samo do kakvih nas apsurdnih konzekvenција može da dovede ovaj član Konkordata.

Vlada hoće da svim veroispovestima dade prava koja je dala katoličkoj crkvi ovim Konkordatom. Prema tome, sve će vere imati pravo da traže od Sokola ono što je dobila katolička crkva.

Dakle, nesretni Sokoli moraće da svoja načela i ciljeve dovedu u sklad sa doktrinama i katoličke i muslimanske i pravoslavne i Bog zna koje još vere. Da su doktrine tih vera iste, ne bi trebalo ni da postoje te vere, nego bi bila jedna, i sad se ja pitam kako je moguće Sokolstvu da učini ono što nikad niko od postanja sveta nije mogao da učini.

Stavljajući Sokolstvo pred ovu nemogućnost, zar ne znači zabijati mu glogov kolac, a ja mislim da je to i intimna želja Vatikana.

Sokolstvo je nacionalno vaspitna organizacija, koja je u svojoj prošlosti odigrala najsjajniju i najvećanstveniju ulogu. U mutnoj današnjici i neizvesnoj budućnosti sokolstvo ima uzvišenu zadaću, da stvori preko pojedinaca: zdravu, moralnu i nacionalno čistu i snažnu Jugoslaviju.

Slobodu svoju i konsolidaciju svoju duguje češki narod Tirševu Sokolstvu, a mi tu organizaciju hoćemo da dademo u ruke onome, koji je Tirša izbacio iz svoje sredine, onima koji su svojim poznatim poslanicama anatemisali rad te organizacije u našoj državi.

O, građani Jugosloveni, zar ne vidite kuda sve ovo vodi?!

Članom 35, koji je zajedno sa čl. 37, kruna i kulminacija ponižavanja naše državne suverenosti ukidaju se svi zakoni, uredbе i pravilnici, koji su sada na snazi u Jugoslaviji, u koliko su u opreci sa Konkordatom, a za pitanja koja nisu raspravljena Konkordatom važiće kanonsko pravo. Danom stupanja na snagu ovog Konkordata, padaju dakle svi naši zakoni koji se protive Konkordatu, a kanonsko pravo postaje ne supsidiarno pravo, nego superleks. Je li potrebno ponavljati ono što smo napred naveli, da je ovaj Konkordat na mnogo mesta u suprotnosti ne samo sa našim postojećim zakonima nego i sa samim Ustavom i konačno konstatovati, da će u našoj zemlji ostati najveći i vrhovni zakon Konkordat sa Vatikanom i kanonsko pravo.

Pre nego što bi završio sa svojim izlaganjem, ja, gospodo narodni poslanici, želim da konstatujem još jednu stvar. Ovaj Konkordat ima da reguliše odnose naše države i katoličke crkve. Ja sam se trudio da se izdignem iznad interesa svake veroispovesti i da pitanje posmatram samo sa stanovišta naših državnih interesa. Hoću da prihvatim i nemoguću tezu g. dr. Stojadinovića da se on u prvome redu i najviše tiče naših sugrađana katoličke veroispovesti. U našoj državi ima ih preko 5 miliona. Možemo reći da u ovom visokom Domu u glavnom nemamo pretstavnika Hrvata. Sigurno je da g. Korošec predstavlja jedan deo Slovenaca. Pokojni Stepan Radić, kao nesumnjivo tadašnji predstavnik jednog dela Hrvata, najenergичnije je odbacio projekat Konkordata 1925, i ako je taj projekat bio nesavrnjivo povoljniji po našu državu i po njene građane nego ovaj. U njemu nije bilo ni jedne kardinalne ustanove, kojom se diraju suverena prava naše države, i nikakve odredbe o dobrima vjerskoga fonda, patronatima, agrarnoj reformi, ni približnih stega o vjeronauci, a nikakvih o nastavi u školama, vojnim biskupima i sveštenicima, katoličkoj akciji, sokolstvu itd.

Šta misli dr. Maček mi ne znamo. Imamo dosta razloga da vjerujemo, kao što se govori, da je i on protiv Konkordata. Pa zar je prirodno i logično da ova Vlada, koja je proklamovala načelo sporazuma, stižavanja strasti i zadovoljenja svih plemenskih osetljivosti, nametne hrvatskom narodu jedan ovako krupan i od dalekosežnih posledica zakon koji hrvatski narod nikako neće. Znajući danas kako je uzbuđenje u celoj zemlji, imajući u rukama deklaracije svih stranaka u našoj zemlji, imajući pozitivno saznanje da ga Hrvati neće, da ga niko od Srba neće, osim vas stotinak poslanika iz Jereze i da ga neće dobar deo Slovenaca onda imamo jasnu situaciju da u ovoj zemlji niko neće ovaj Konkordat, i prema tome Kraljevska vlada ima dovoljno razloga da odloži ovo pitanje, koje zadire u interese ne samo katolika nego i čitavog našeg naroda. I Sveta Stolica će, ako ima malo

dobre volje prema nama, sve ove razloge razumeti i akceptirati. 18 godina živimo bez Konkordata. Ma kako da nam je prešan i potreban, on baš u današnjem momentu nije neophodan. Nasuprot tome on treba da bude donesen onda, kad se naše prilike konsoliduju i kad se o njemu bude moglo raspravljati slobodno u ovome Domu i u javnosti, u onom momentu kada će biti dozvoljena javna diskusija i kad će biti u stanju svak da kaže svoju slobodnu reč. Ovo neraspoloženje najvećeg dela naše zemlje protivu ozakonjenja jednog ovakvog ugovora ima svoje duboke razloge u već izloženim argumentima. Njima međutim, treba dodati i opšte perspektive za dalji razvoj našeg nacionalnog života pod okriljem ovog Konkordata.

On ima da omogući klerikalizovanje celokupnog katoličkog dela našeg naroda. Vlada je podnela amandman, po kome se imaju prava ostalih vera izjednačiti sa onima, koja su data katoličkoj. (*Dr. Vojislav Došen: Mogu, a ne imaju!*) Tačno! Ja sam ubeden da se to izjednačenje, radi razlike principa na kojima te vere počivaju, neće moći sprovesti. Ali nešto ta povećana prava, a nešto reakcija na sam Konkordat, imaće za posledicu klerikalizaciju i pravoslavnog dela našeg naroda. Mi ćemo kroz kratko vreme doživeti ono, što naš pravoslavni deo naroda nikad nije imao, da klerikalizam zavlada i njegovim političkim životom. Ako tome dodamo, gospodo narodni poslanici, versku čvrstinu jugoslovenske muslimanske organizacije, onda će se ružičasta budućnost našeg naroda razvijati u znaku borbe tri netrpeljive verske zajednice. To će, gospodo, biti neminovna posledica usvajanja ovog Konkordata, koji će i najliberalnije duhove baciti u neplodnu borbu verskih razmirica. To znači konac nacionalnog života jednog naroda. To znači povratak u srednjevekovnu atmosferu verske podeljenosti, verskih ratova.

Ja neću da g. dr. Stojadinoviću imputiram tu naivnost i kratkovidost, i da tvrdim, da on sve to ne vidi. Znam da Vlada ima i svoj račun, kad forsira izglasavanje jednog ovakvog nepopularnog zakona. U taj račun svakako ulazi i insistiranje stuba ove Vlade pretstavnik klerikalizma u našoj zemlji g. dr. Korošca, koji preko Konkordata hoće da proširi svoju moć i na katolike izvan Slovenije. (Glasovi sa leve: Tako je!) G. dr. Stojadinoviću ne bismo pozavideli na njegovom položaju, u koji ga je sterao g. dr. Korošec, kad ga je stavio pred alternativu: ili Konkordat, ili iz Vlade, da ne znamo za jednu političku spekulaciju, koju dr. Stojadinović sprema s Konkordatom. Mi, naime svi znamo, da preko Konkordata Vlada hoće da za se pridobije katoličku crkvu, da bi se razbio Maček. Ne znam da li će ovaj račun da postigne svoj cilj. Hrvatski deo našega naroda nikad nije bio klerikalni. Ali kad imamo da raspravljamo sa tim pitanjem, da li je bolje da u ovoj državi ima više uticaja Maček ili Vatikan, ja smelo izjavljujem, da mi je Maček draži. (Pljeskanje na levice). Klerikalci će biti napast i otrov za naš nacionalni život, jer im se rad zasniva na negaciji nacije. Maček je deo našeg naroda, kao što je Zagreb deo Jugoslavije, a klerikalci su tamna sila, koja svoje snage crpe iz Vatikana. (Pljeskanje na levice) I to istog onog Vatikana, koji se i danas još nosi planovima o osnivanju jedne katoličke države, čiji bi centar bio Beč, a delovi, među ostalim i naši katolički krajevi.

Gospodo narodni poslanici, u nas su uprte oči celog našeg naroda. Milioni gradana naše zemlje sa zebnjom prate naš rad. U momentima, kada se Pogle-

var srpske crkve bori sa smrću i preživljuje zadnje trenutke, stavljen na strašne moralne i fizičke muke od mračnih sila, u momentima kad se beogradskom kaldrmom valjaju vladičanske mitre i krstovi, u momentu kad krv pada na beogradskoj ulici, u momentima, kad se svaki pošten rodoljub gnuša nad svim tim što se događa ja se pitam, hoće li se naći ljudi slabe kičme koji će počinuti istorijski greh, pa glasati za ovaj Konkordat.

Svestan da činim jedno časno, pošteno i patriotsko delo ja izjavljujem da ću glasati protiv Konkordata. (Burno pljeskanje na levice).

Predsednik Stevan Ćirić: Ima reč narodni poslanik g. Radivoje Nikolić.

Radivoje Nikolić: Gospodo poslanici, ovo nekoliko dana, od kako traje u Narodnoj skupštini debata o predlogu zakona o Konkordatu, na ovoj govornici izredali su se sjajni govornici, odlični pravnici i dobri poznavaoци istorije. Oni su sa ove govornice izneli protiv Konkordata neoborive činjenice i fakta. Tome, gospodo poslanici, nema ništa da se doda novo. Ja nisam ni pravnik, nisam ni istoričar, i neću se upuštati ni u pravne teorije, ni u istorijske teorije. Ja sam politički čovek iz naroda, posmatram život i prilike, i na osnovu toga donosim svoje zaključke i stičem svoje uverenje. Posmatrajući tako i ovaj predlog o Konkordatu, koji se nalazi pred Narodnom skupštinom, ja ću govoriti o njegovoj političkoj strani. Jer on zaista ima političku stranu, jošte kakvu političku stranu. Koliko je značajan ovaj predlog zakona o Konkordatu vidi se po velikom interesovanju u narodu. To interesovanje, gospodo poslanici, postoji ne samo od onoga dana od kad je predlog zakona iznet pred Narodnu skupštinu, nego to interesovanje postoji i od ranije. I ranije se u narodu pitalo, šta će biti sa Konkordatom, da li će Konkordat biti iznet pred Narodnu skupštinu. O tome se govorilo i među gospodom narodnim poslanicima, još pre nego što sam ja došao ovde u ovaj Dom.

Ja sam, gospodo poslanici, video juče iz stenografskih beležaka, da je g. Vojislav Došen u budžetskoj debati na dan 19 februara ove godine imputirao vladinoj većini, da će Vlada izneti pred Narodnu skupštinu Konkordat i da će ga vladina većina prihvatiti i primiti. Sa desnice je tada nastala graja i upadice: neće, neće. Eto, gospodo poslanici, da se to obistinilo. (*Dr. Vojislav Došen:* Onda neće, a sada hoće, slabo pamćenje imaju!). I ja sam se interesovao za Konkordat, i pre nego što sam došao u Skupštinu, i nadao sam se da Konkordat neće biti iznet pred Narodnu skupštinu. Ali kada sam video da je Vlada taj predlog iznela pred Narodnu skupštinu, i uverio se koliko se intenzivno zauzima da taj predlog bude primljen i da prođe, ja sam se uplašio. U predlogu sam video i osetio da naš narod, naša država, u vidu nekog prijateljskog sporazuma sa Vatikanom treba da primi na naš mladi državni i nacionalni organizam jednu opasnu injekciju.

Neka gospoda poslanici terminisala su to kao omču na vrat, drugi kao žabu, treći kao otrov. Meni se čini da je ovaj poslednji termin najprikladniji u ovom slučaju.

Gospodo, iz ovoga predloga video sam i osetio, da nas Južne Slovene i Balkan još nije prošla teška sudbina. Ovim predlogom o Konkordatu otvaraju se širom vrata stranog iridenti u našoj zemlji. Što je još najgore, omogućeno je delovanje ovog iridenti čak i u samoj našoj vojsci, našoj uzdanci. To se jasno vidi iz člana 31. Zakona o Konkordatu. Sveta Stolica

zadržala je za sebe pravo da ona propisuje statut o disciplini sveštenih vojnih lica u našoj vojsci. Da je tu, gospodo poslanici, bilo jedne dobre i čiste namere, Sveta Stolica ne bi za sebe to pravo tražila, ona bi to pravo ostavila našim vojnim vlastima. To je, gospodo poslanici, jasan dokaz da ovaj predlog o Konkordatu ima svoj zadnji cilj, i to opasan cilj po naš narod i po našu državu.

Postoje, gospodo poslanici, neoborive činjenice, sa kojima mi moramo da računamo. Činjenica je, koja je svima vama poznata, da je pre nekoliko godina izbio sukob između Vatikana i imperijalističkog zavojevačkog Rima. Imperijalistički je i sam Vatikan, ali u drugom smislu. Taj sukob, gospodo poslanici, završio se nekako izmirenjem, završio se kompromisom. Ovaj sukob nije mogao drugojače da se završi, nego kompromisom, da crkveni Rim i zavojevački, imperijalistički Rim u svojim ciljevima idu zajedno, udruženi. Ovo treba da znaju naša jugoslovenska braća katolici. Oni treba da osećaju sudbinu naše braće u Istri.

Mi smo, za sada, u prijateljskim odnosima sa Rimom, koje je današnja Kraljevska vlada postigla. Ali, gospodo poslanici, mi iz istorije znamo, da su posle sporazuma dolazili i teški nesporedumi. Znamo, gospodo poslanici, baš jedan slučaj iz istorije samoga Rima, iz nedavne istorije. Znamo da je Rim bio u prijateljskim i savezničkim odnosima sa centralnim silama za vreme svetskog rata. Znamo i to, da je taj isti Rim odmah za tim ratovao sa svojim saveznicima. Kako, gospodo poslanici, možemo mi sada biti sigurni u prijateljstvo toga istog Rima, naročito kad znamo za njihove imperijalističke ciljeve, koji su se jasno ogledali u slučaju sa Abisinijom, i ogledaju se i danas, u drugom slučaju sa Španijom. (*Jovan Nenadović: I sa Albanijom!*).

U ovom Konkordatu, baš u prvom članu, nalazi se reč misija. Šta ta reč znači mi smo čuli od mnoge gospode predgovornika. Neko je, gospodo poslanici, pre izvesnog vremena napisao negde, da u zavojevačkim ciljevima prvo dolazi misionar, zatim trgovac, a za njim vojnik. U ovom slučaju je nešto izmenjeno. Prvo je došao trgovinski sporazum, sad dolazi Konkordat, a nije isključeno da će doći i onaj treći, a to je vojnik. Kad to znamo, gospodo poslanici, kad to osećamo mi poslanici i narod, onda to sigurno zna i oseća i sama Kraljevska vlada. Ali, Kraljevska vlada kaže: „More, da zaključimo ovaj Konkordat, da ga primimo, a posle ćemo videti kako će se on izvoditi”. E, gospodo poslanici, baš na tome pitanju izvođenja ovoga Konkordata može doći ono treće, može da dode nesporedum i može da dode i vojna intervencija. A dotle će naš organizam biti oslabljen i teren pripremljen.

Iz ovih činjenica i iz odredaba ovoga Konkordata vidi se, da se u njegovim odredbama kriju ciljevi jednog dobro sračunatog paklenog plana.

U vezi sa ovim Konkordatom neka gospoda poslanici pomenula su bolest Nj. Sv. Patrijarha. Ja, gospodo, ne znam kako je do te bolesti došlo, ali znam fakat da se Nj. Sv. Patrijarh razboleo baš u ovo vreme, kada je Konkordat dolazio pred Narodnu skupštinu i kada je on imao u Narodnoj skupštini da se diskutuje i rešava. Ovaj slučaj, gospodo poslanici, u mnogome me potseća na iznenadnu bolest i smrt našeg odličnog diplomate i bivšeg Ministra spoljnih poslova pokojnog Milovana Milovanovića. (Usklici: Slava mu!). Isto tako ovaj me slučaj potseća na preku

smrt našeg velikog prijatelja, bivšeg ruskog poslanika pokojnog Nikole Hartviga.

A kada ovaj Konkordat sada sadrži ovakve odredbe, koje pogadaju dostojanstvo i suverenitet našega naroda i naše države, koje u sebi kriju tešku opasnost po naš narod, ja, gospodo, počinjem da sumnjam, počinje u meni da se rada teška sumnja da li nisu ciljevi, koji se ovde naziru, bili i uzrok i drugim sudbonosnim događajima koje smo preživeli. (Usklici na levice: Tako je!). A na to nas, gospodo, navode i one indicije koje je dala istraga međunarodne komisije. (Odobranje na levice).

Gospodo poslanici, jedna narodna poslovice kaže: Svaki čovek u svome džepu nosi ključ od svoje sreće! Pa ta poslovice mogla bi da se primeni na državu i narod, ona bi mogla da se primeni na našu državu. Ovoga momenta sudbina našeg naroda nalazi se u našim rukama kao njegovih pretstavnika. Ako ne budemo znali da upravljamo tom sudbinom, može se vrlo lako dogoditi, da nas prokunu naša pokolenja. (Odobranje na levice).

Protiv ovoga Konkordata ovde u Narodnoj skupštini od g. g. narodnih poslanika sa levice, iznete su, kao što sam malo pre rekao, neoborive činjenice i fakta. Niko, gospodo sa desnice, pa čak ni sama Vlada, nije pokušao da obori te činjenice i fakta protivrazložima. (*Dr. Vojislav Došen: I Ministar pravde je rekao da Konkordat ne valja!*). To je samo priznanje. Vlada se, gospodo, zaklanja samo za jednu sentimentalnu zvaničnu kurtoaziju. Ona kaže: „Konkordat je ranije spremljen, dat paraf, nečije obećanje, i sad on mora da se primi”.

Ali, gospodo, prema zahtevima, prema cilju, koji se vidi u ovom Konkordatu jasno, ne sme se ovde imati nikakve sentimentalnosti, ne sme se ovde imati nikakve kurtoazije. Ovde se mora odlučno istupiti i kazati: nećemo pregovarati sve dotle dokle nam ovakve zahteve podnosite vi sa druge strane.

Religijski odnos naše braće katolika zagarantovan je Ustavom. U koliko nije potpuno regulisan, neka se reguliše unutaršnjim zemaljskim zakonom. Ništa drugo nemaju ni druge konfesije, i naša braća katolici treba sa time da budu zadovoljni.

Naša Vlada kao da se nečega pribojava. Vlada kaže: „Vatikan je velika sila!” Gospodo, ta velika sila neće nam biti opasna, ili manje će biti opasna bez ovoga Konkordata, a sa ovim Konkordatom sešće nam za vrat. (*Milan Petković: Već je tu!*). Prema tome nastojanja Kraljevske vlade i njen zahtev da se ovaj Konkordat primi po svaku cenu izgleda kao da ima neki ultimativni karakter. Ali, gospodo poslanici, i ako je Konkordat ultimativnog karaktera, mi ne treba i ne smemo ga primiti; mi ne smemo poniziti dostojanstvo naše države i našeg naroda.

Bolje je, gospodo poslanici, prema sebi imati i otvorenoga protivnika, nego podmukloga prijatelja. (Glasovi sa levice: Tako je!). Ja sam, gospodo poslanici, iz opozicije i smelo izjavljujem, da bih baš i ako bi ovaj Konkordat bio ultimativnog karaktera glasao protiv njega. Ja bih, gospodo poslanici, glasao i protiv jednog ultimatumu pre no što bih glasao za propast i poniženje svoga naroda i svoje države. Pre bih, gospodo poslanici, glasao i za jedan državni rat i poneo tu odgovornost pred biračima i narodom, no što bih glasao za jedan ovakav Konkordat, koji u sebi nosi indicije jednog građanskog rata. (Pljeskanje na levice). Simptomi toga građanskog rata na pomolu su. To se, gospodo, videlo po slučajevima, koji su se ovo nekoliko dana odigravali u Beogradu kod Saborne crkve. Ne možemo se tešiti time, da su

to subverzivni elementi, da je to ona sitna ulica. Nisu to subverzivni elementi i sitna ulica, tu su, gospodo poslanici, u pitanju crkveni velikodostojnici, tu su u pitanju prvi građani ove zemlje. Ako se Kraljevska vlada boji nečega, ima jedan put i način da odgovornost sa sebe skine. Neka Vlada ide; da idemo i mi, gospodo poslanici, svojim kućama, pa neka dođu drugi ljudi, koji će imati drukčije shvatanje i više kurazi. (Pljeskanje na levlci i povici: Tako je!).

I zato, gospodo narodni poslanici, što ovaj predlog o Konkordatu direktno ruši suverenitet naše države, zato što on u sebi nosi klicu nesumnjivoga nereda i razdora u našoj zemlji, ja ću, gospodo narodni poslanici, glasati protiv ovoga Konkordata i u načelu i u pojedinostima. (Pljeskanje na levlci).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Sekula Zečević. (Sekula Zečević: Ne, Jovan Zdravković, prema sporazumu). Ne, ne, g. Zečeviću, Vi ste izmenili svoje mesto kako Zakon o poslovnom redu dopušta sa g. Grdićem. Sad bi trebao da dode g. Grdić. Prema tome dolazite Vi. (Sekula Zečević prilazi predsedničkom stolu i objašnjava se). Gospodin narodni poslanik Sekula Zečević se odrekao reči. (Sekula Zečević, odlazeći na svoje mesto: Neće se odreći glasanja posle podne u 6 sati!). Ima reč narodni poslanik g. Jovan Zdravković.

Jovan Zdravković: Gospodo narodni poslanici, moj položaj bi bio jako težak, kad dolazim možda pedeseti po redu da govorim o ovome zakonskom predlogu, a možda i ova zapara, pa i ove nezgodne prilike u ovoj sali, bi još više teškoće uvećale jer nas je Vlada uredila i time, što je prirodu pozvala u pomoć, da nas zamara i da nas sunce ovako odozgo bije, da pred nama nije jedan zakonski projekat, koji mora svakome i slabijem možda od mene dati potstrek, da može u tako teškim prilikama da doprinese svoju leptu protiv ovog zakonskog projekta, koji nesumnjivo otvara mogućnosti za teške sukobe u našoj zemlji. — U ovom momentu ova Vlada, kojoj priznajem da je nasledila dosta teško nasleđe od svojih prethodnika, ali koja nije uspela da reši ni jedno otvoreno pitanje, ona je bez ikakve potrebe otvorila jedno drugo pitanje, koje će po svojim posledicama biti daleko sudbonosnije, nego što su bila ona teška pitanja, koja su i danas u ovome momentu ostala nerešena.

Prateći pažljivo diskusiju u Narodnoj skupštini, ja sam, gospodo, osetio u nekoliko momenata, koliko će biti važna izjava bivšeg Ministra pravde g. Auera i sa živim interesovanjem sam očekivao, da se on pojavi na govornici. Kad se je on pojavio na govornici, očekivao sam, da će otvoriti usta i reći ono, što mi još do danas ne znamo, očekivao sam, da će on da otkrine malo više zavesu sa one tajne i sa one misterije, koja obavlja ovaj Konkordat.

On, gospodo, nažalost, to nije učinio! On je, gospodo, bio dužan da to učini i u svom sopstvenom interesu i u interesu ove zemlje. On je bio dužan da to učini u interesu svome, jer mu je nesumnjivo poznato i doprlo mu do ušiju, kakve se strasne stvari vezuju za njegovo ime oko potpisa ovog Konkordata.

I sutra, kad bude bila egzekucija kao sankcija odgovornosti za ovaj Konkordat, prvi će on biti taj, koji će biti pozvan da primi tešku odgovornost. (Uzvići na levlci: Oh! To je neka pretnja! — **Dr. Branko Nikolić:** Ne damo! Zašto da on odgovara!) Ima više vrsta odgovornosti. Osim pravne i političke odgovornosti, ima jedna odgovornost pred

onim masama, koje su se zaljuljale na vest, da od ovog Konkordata preti velika opasnost zemlji, a ne samo crkvi ovoj ili onoj.

Gospodo narodni poslanici, materija, koju raspravlja ovaj Konkordat, rastrešena je jako mnogo. I ja neću da vas zamaram nikakvim novim pojedinostima. Ja ću samo da učinim jednu kratku analizu i dotaći ću se samo dva-tri člana, koja su po mome mišljenju najkarakterističnija i najopasnija u ovome Konkordatu.

Ja neću brinuti, da doprinesem nešto novo protiv ovoga Konkordata, jer su argumenti, koji su od protivnika ovog Konkordata izneti, veliki kao Himalaja. I ko ima uši da čuje, čuo je, i ko ima oči da vidi, video je.

Osim toga, gospodo, šta nam više treba, da bi ocenili da je ovaj Konkordat rđav, kad najpozvanije i najodgovornije lice u ovoj Vladi, sam Predsednik Vlade g. dr. Stojadinović je priznao, da ovaj Konkordat nije dobar.

Osim toga, gospodo, kad je Ministar pravde g. Subotić takođe priznao da ovaj Konkordat ne samo nije dobar, nego da je veoma nezgodan, jer će izazvati vrlo teške posledice, kako se on stručno izrazio, na svima pravnim područjima u našoj zemlji, gde više gde manje.

G. Ministar pravde, čiji je položaj u ovoj Vladi najlakši, jer on ovaj Konkordat nije pravio niti potpisao, on je za ovaj Konkordat u odbranu njegovu imao samo ove izraze: To je jako dobra stvar što će po ovom Konkordatu biskupi polagati ovakav tekst zakletve kakav je u ovaj Konkordat ušao. Ako, gospodo, ova zakletva ne pomogne! Ako ova odbrana Konkordata Ministra pravde nije ironija, onda svakako to nesumnjivo pokazuje veliko odsustvo argumenata g. Ministra pravde u odbranu ovoga Konkordata.

G. Predsednik Vlade, priznajući da ovaj Konkordat ne valja, on je, gospodo, rekao onu poslovicu iz „Gorskog Vijenca“ da će ovaj Konkordat, i ako nije ubojita puška, u njegovoj ruci postati ubojita puška, tj. da će u ruci Mandušića Vuka biti svaka puška ubojita. Da g. Stojadinović nije Vuk Mandušić, ja mislim da to ne treba dokazivati. G. Stojadinović, po mom mišljenju, gospodo, ne ume da puca ni iz ubojite puške, jer nije imao prilike da se vežba u nedavnim ratovima, kad je to mogao da učini. A da, gospodo, ne ume on da puca ni iz intelektualne peške, to mi vidimo iz ovog Konkordata, jer ja sam, priznajem, mislio da je on mnogo okretaniji čovek i mnogo okretaniji političar nego što se pokazao kod potpisivanja ovoga Konkordata. Nikakvo izvinjenje za njega ne može biti, ne samo za njega no i za ma koga od ove gospode Ministara što su pristali da potpišu jedan Konkordat, koji sadrži odredbe koje nisu u skladu sa suverenitetom države. (Odobranje i pljeskanje na levlci.)

Gospodo moja, pitam ja vas sa desnice, šta znači to u jednoj slobodnoj zemlji kad Vlada potpisuje jednu obavezu sa stranom državom i u toj obavezi, u tome ugovoru, priznaje stranom poglavaru, poglavaru strane papske države, da on — Papa — ima pravo da za naše državne vojne službenike propisuje disciplinski pravilnik i da ti vojni službenici ne padaju pod naše domaće vojne zakone? (Pljeskanje na levlci.) Gospodo moja, g. dr. Miskulin se buni, ali pitam ja njega, da li igde u svetu postoji takva odredba u ma kakvom Konkordatu? (**Dr. Mile Miškulin:** Postojila Postojila!) Nigde, gospodo!

Sad ću da vam pokažem. Evo, gospodo. Za dokaz da ovo nije slučaj i kod drugih Konkordata i da su se kod ove odredbe druge države dobro ograničavale, evo vam, gospodo, i g. Miškulin i g. Grba, koliko se sećam, pozivali su se na zemlje koje imaju Konkordate. Vi ste, gospodo, to čuli.

Da vidimo samo, gospodo, te zemlje kako su se baš kod ove zakonske odredbe zaštićavale pri vršenju službe vojnih sveštenika. Za poslovanje vojnih sveštenika ima dve kategorije pravnih odredaba. Jedan deo odredaba odnosi se na njihovu versku službu, a drugi deo odredaba odnosi se na njihov status kao činovnika i na njihovu odgovornost pred zemljom.

Evo, gospodo, Nemačka država koja ima Konkordat sa Vatikanom, ona nije pristala čak ni na onaj prvi deo gde su propisi i odredbe njihove verske službe i nisu dozvolili da sam Papa to propisuje nego su uneli odredbu, da to Papa propisuje u sporazumu sa Vladom Rajha. Što se pak tiče njihovog položaja u vojsci kao činovnika, to je pravo Nemačka država zadržala za sebe. Poljska, gospodo, uvela je ovakvu odredbu: „Sveta Stolica dozvoljava da se vojno sveštenstvo za sva pitanja koja se tiču verske službe i nastave moraju pokoravati vojnim zakonima”. Toga nema u našem Konkordatu.

Rumunija, gospodo, propisala je ovako: „Katolička crkva ima pravo da se brine za versku utehu svojih vernika vodeći računa o propisima ustanove”.

Italija, gospodo, nije ništa Papi dozvolila. Ona je potpisala: „Status crkvenih osoba dodeljenih na versku službu propisuje država, a Svetu Stolicu o tome samo obaveštava.”

Kad vidite, gospodo, kako su se zaštićavale druge države, onda se svi mi moramo zapitati, bez obzira koje smo vere, kako je smela naša Vlada da ovakvu jednu odredbu primi?! Da ne govorim teoretski ja ću da vam iznesem jedan slučaj koji se desio u našoj vojsci pre Konkordata i da iz toga izvedete naravoučeniye, šta tek može da se desi posle Konkordata. U jednom garnizonu vršena je zakletva regruta. Komandant je u oči zakletve propisao naredbu na osnovu pravila vojne službe šta ima da se pripremi za vršenje zakletve. Po pravilu vojnici se postrojavaju za zakletvu i to prvo oni, kojih po broju ima najviše, pa po tom druge vere po broju i na posletku najmalobrojniji. Najviše je bilo pravoslavnih, pa po tom muslimana, pa onda katolika a, posle njih, nekoliko drugih vera. Razume se, prema grupama dotične vere namešteni su i stolovi sa crkvenim stvarima. Kad je došao katolički sveštenik, koji je već bio obukao haljinu za vršenje službe, kad je video da je njegov sto na trećem mestu, okrenuo se komandantu i rekao: gospodine pukovniče, zašto je moj sto na trećem mestu po redu. Vi ste mene degradirali. Komandant se zbunio pa je rekao: Gospodine svešteniče, to Vam mesto pripada jer su tako vojnici postrojeni prema pravilima vojne službe, po broju pripadnika pojedinih vera. Sveštenik je tada odgovorio: nema tu broj vernika nikakva posla. Ovde je katolička teritorija, veli, i, prema tome, moj sto mora da bude na prvom mestu. Komandant mu je onda odgovorio: mi u vojsci ne znamo za katoličku teritoriju; mi znamo samo za vojničke katoličke veroispovesti i, kako Pravila službe ovako propisuju, tako se mora i raditi. Sveštenik se na ove reči okrenuo i otišao od svoga stola izjavivši da neće da izvrši zakletvu.

Eto vam, gospodo, jednoga sukoba koji je vrlo karakterističan. Ovaj komandant, stari ratnik, bojeći

se da ne bude osramoćen pred svojim vojnicima i da ne izazove kakav sukob u vojsci, dovio se i našao načina, te je ovaj sveštenik izvršio zakletvu. Važno je, gospodo, ovde skrenuti pažnju na to, da je ovaj sveštenik u tome momentu potpadao pod Vojni zakon. Međutim sada, posle ovoga Konkordata, kad ovi sveštenici ne budu potpadali više pod Vojni zakon, onda su ovi sukobi neminovni. (Jedan glas: I u buduće će biti kao i dosad!) Ja bih voleo da mi se to dokaže da se u buduće u ovom pogledu neće izmeniti stanje. Međutim, po ovom zakonu koji se zove Konkordat, vojni sveštenici katoličke veroispovesti neće potpadati više pod Vojni zakon, nego Papa ima isključivo pravo da ih postavlja i bez pitanja naše Vlade, pa da im čak propiše i pravilnik i niko im ništa neće moći. To, gospodo, nije samo abdikacija koju je Vlada izvršila na suverena prava naše države, niti je samo kapitulacija pred rimskom crkvom i pred samim Rimom, nego su, gospodo, ti propisi ravni izdaji vitalnih interesa ove zemlje. (Pljeskanje na levlci).

Branici ovoga Konkordata, na veliko moje iznenadenje i na veliko opšte čuđenje, nisu našli ni jednoga argumenta u njegovu odbranu. I ne našavši nikakvog argumenta oni su se poslužili i ovakvim izrazima. U tome se naročito odlikovao g. dr. Miškulin od koga sam ja očekivao da će ovaj Konkordat braniti bolje, a u tome se odlikovao i g. Nikitović koji je, gotovo, u pogledu pretnje ponovio samo ono što je i g. Miškulin kazao. A g. Miškulin je kazao ovo: „Ovaj se Konkordat mora primiti, jer ako se on ne primi, naša država će biti osramoćena”. I kazao je još i ovo: „Gospodo narodni poslanici, ako ne primite ovaj Konkordat, vi se izlažete opasnosti da sutra glasate drugi još gori”.

U čije je ime uputio g. Miškulin ovu pretnju? Ja bih to voleo da znam i pitam ko stoji iza njega da on ovakve pretnje može da upućuje Narodnoj skupštini? Čujte, gospodo, još i ovo: Ovaj Konkordat, koji u decenijama jedanput dolazi pred Parlament, ovaj Konkordat ima tu sudbinu da sada izide pred jednu krunu Skupštinu. Ovaj Konkordat ima tu sudbinu da dode pred narodne poslanike od kojih je ogroman broj dobio manjinu po ovom famoznom Izbornom zakonu. I, najzad, gospodo, ovaj će Konkordat imati i tu sudbinu da ovoj zemlji učini najveće zlo, samo ako bude primljen i ozakonjen. (Pljeskanje na levlci). Ne možete vi, gospodo, ni tvrditi ozbiljno a kamo li dokazati, da je, na primer, g. Matić bio ovlašćen da u ime Hrvata glasa za ovakav Konkordat. Ja to samo kao primer navodim, nije on ničim ovlašćen da svojim ljudima u srezu sa svojih trista glasova nametne jedan Konkordat koji stvara opasnost da izazove sukobe međuverške i međuplemenske u našoj zemlji i da teško naškodi samoj državi.

Ali ova kruna Skupština, koja po svome sastavu nije imala nikakve objektivne uslove uopšte da radi, doživela je veliku čast, da se za njen rad sada zainteresuju najšire narodne mase, više nego li za rad i jedne Skupštine od ujedinjenja do danas. Eto vam jedinstvene prilike, gospodo, da se rehabilitujete, — glasajte protivu Konkordata!

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, obraćam vam pažnju da, po Zakonu i Ustavu, svaki narodni poslanik zastupa celu državu. Ja i sam priznajem da naš Izborni zakon ima grešaka, i to velikih grešaka, ali zato ipak svaki član ovoga Doma ima prava koja mu se ne mogu poreći.

Jovan Zdravković (nastavlja): To formalno ovaj verski fond koji država vraća katoličkoj crkvi pravo koje Zakon priznaje nije tako važno kod jednog ovako sudbonosnog zakona koji se sada donosi. A kad g. Matica, po rečima g. Predsednika, predstavlja celu državu, onda je još veće zlo kada jedan takav poslanik doprinese da zlo pritisne celu državu.

Sad ću nešto reći, gospodo, u čemu ćemo se svi složiti, da presudnu reč u ovoj zemlji imaju Srbi, Hrvati i Slovenci. Pa, gospodo, zapitajmo se, ko od Srba hoće ovaj Konkordat osim vas nekoliko? (*Dr. Vojislav Janjić*: Neće ga ni oni! — Pljeskanje na levice).

Gospodo, činjenice na sredu! Od Hrvata koji su ovde u Skupštini većina je u opoziciji. Iako Hrvati koji su ovde malo mogu da se pohvale da predstavljaju Hrvatski narod, i oni su, gospodo, protivu Konkordata. (*Dr. Mile Miškulin* upada. — Objašnjenje između *d-ra Janka Baričevića* i *d-ra Mila Miškulina*. — Graja). E pa, gospodo, kad tako stoji stvar, a ja sam autentično proverio da oni Hrvati koji nesumnjivo danas predstavljaju hrvatski narod i koji mogu da tumače njegovo mišljenje, da su protivu Konkordata, onda... (*Ragib Čapljić* upada u reč. — *Dr. Janko Baričević* i poslanici sa levece žučno protestuju protivu upadica narodnog poslanika *Ragiba Čapljića*. — Nastaje velika graja).

Predsednik Stevan Ćirić: Molim g. dr. Baričevića da ne upada a ostalu gospodu da se umire, jer o ovome važnom pitanju ima da rešava Skupština, a ne svaki po svome nahodenju. Molim Vas, gospodine govorniče, da nastavite.

Jovan Zdravković (nastavlja): Ostaje nam, gospodo, još da vidimo kakva je situacija kog trećeg dela našega naroda, u Sloveniji. Mi, gospodo, znamo, da je dobar deo Slovenije protivu Konkordata. I onda, ostaje, da vidimo ovo, ko je za. Vi, na primer, gospodo na desnici, koji ste Srbi, vi niste uspeli da za ovaj Konkordat pridobijete, izvinite za izraz, ali čak ni članove svoje familije! (Odobranje na levice). Onda, gospodo, ostaje da je za ovaj Konkordat jedino dr. Korošec, koji umesto da dođe ovde kad se ovo sudbonosno pitanje po zemlju raspravlja, on je pobegao od Skupštine. (*Milan Mravlje* žučno upada).

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodina poslanika *Mravljea* opominjem zapisanom opomenom.

Jovan Zdravković (nastavlja): Ali neće, gospodo, g. Korošecu ništa pomoći što će on kao Pilat da pere ruke braneći se da on u Konkordatu nije učestvovao. Gospodo, svi oni koji treba pred zemljom i pred narodom da prime odgovornost za ovaj Konkordat, trebali su kao članovi Vlade da dođu ovde i da se izjasne; jer, gospodo, ja vas uveravam da za ovo što se danas radi, da će biti narodnoga suda koji će pozvati na odgovornost sve nas da se izjasnimo o delu ove Vlade i ove Narodne skupštine. (Odobranje i pljeskanje na levice).

Druga, gospodo, odredba koja je vrlo opasna i čudnovata je da je mogla da nađe mesto u ovome najgorem Konkordatu na svetu, to je ova. Kako je mogla Vlada da pristane da se poglavar strane papske države izjašnjava i obavezuje na zemlju koliko mogu naši građani da služe vojni rok? (Odobranje na levice).

Treće, gospodo, ne sme se sa ovakvim misterijama izlaziti pred Parlament. Mora Vlada ovde da kaže i da primi punu odgovornost: koliko ima da se plate imanja katoličke crkve; koliko ima da se plati za

i koliko ima da se plati na ime plate raznim verskim činovnicima koji na to po ovome Konkordatu imaju prava. Gospodo moja, ako ova Vlada, ili, ako ona srećom što pre padne pa dođe druga, pokuša da nešto u ovom Konkordatu promeni, ako on za nesreću i vašu i naroda bude primljen, očigledno je i jasno da Vlada i pred vama svojim poslanicima ne sme da kaže kolike su naše materijalne obaveze po ovom Konkordatu, — ako, rekoh, dođe do pokušaja da se nešto u ovim odredbama od naše strane želi da promeni, nešto od drugih odredaba može uspeti i da promeni, ali je nesumnjivo da ni jedna vlada neće uspeti da ove materijalne obaveze i terete sa naše države i našega naroda skinu. Ovo je obaveza, gospodo, koja će vrlo teško pogoditi i državne i privatne budžete u ovoj zemlji, i ova odredba izazvaće tekvu reakciju i takve posledice da će se one lupati po vašim glavama. Ja, gospodo, imam razloga da verujem, prema obaveštenjima koja sam dobio, da celokupna naša materijalna obaveza za prošlost za ovaj verski fond i za isplatu oduzetih imanja, samo za katoličku crkvu iznosi 16 milijardi dinara, a tu je g. Ministar poljoprivrede pa neka kaže istinu. (Upadice.)

Gospodo, nemojte me ubeđivati u to, nego neka Vlada kaže i meni i vama. Ne sme se ni jedna obaveza u ime države da primi, a da se ne iznese tačno koliko iznosi ta obaveza. (Jedan glas sa desnice: To je fantazija, gospodine!) Ja sam čuo o toj cifri, ali svako ima prava da tu cifru na svoj način povećava sve dotle, dok ne čuje od Vlade da se izjasni po ovom vrlo važnom pitanju, koliko iznosi ta obaveza. (Pljeskanje na levice.)

Gospodo moja, ovo je nečuveno držanje Vlade kod diskusije po ovom sudbonosnom zakonu i to izaziva moje zgražanje da Vlada čuti i da se o tako važnim stvarima ne izjašnjava. One diktatorske metode, koje su inaugurisane u ovoj zemlji, na nesreću, već nekoliko godina, a koje je ova Vlada do virtuoznosti razvila, daju mogućnosti Vladi da se koriste slabošću većine i da može da pokuša jedan ovakav zakon proturiti. (*Jevrem Tomić*: Da si bio čvrst ostao bi napolju! Zašto si izdao svoju stranku?) Došao sam da budem vaša savest i da mogu da vam sve ovo u lice kažem.

Gospodo, mene čudi što se bunite, ja nisam rekao ni jednu reč koja je neparlamentarna, jer kao što vidite Predsednik me nije ni jedanput opomenuo; ja upotrebljavam samo parlamentarne izraze i dozvolićete da je to moje sveto pravo, kao opozicionara sa krajnje levece da kritikujem i Vladu, za što ona ne može da bude uvređena, jer ja ovo govorim da bih ju potaknuo da kaže ono što svi očekujemo, svi mi iz opozicije, kao i vi iz vladine većine, i ceo narod u zemlji.

Gospodo, ja mislim da je veoma pogrešna teza, koju Vlada postavlja, da kao neki inat vodi sa pravoslavnom crkvom, kao da je pravoslavna crkva ta koja je uzbunila javno mnjenje i pokrenula čak i opoziciju protiv ovog Konkordata. Mora se priznati jedna činjenica: da je pravoslavna crkva, koja je crkva većine građana u ovoj zemlji, degradirana i uvređena ovim zakonom. (Pljeskanje na levice.)

I pravoslavna crkva kao jedna organizacija sa svojim vernicima ima prava da dade oduška svome neraspoloženju protiv ovog Konkordata. (Povici na levice: Tako je!)

Opozicija vodi borbu protivu Konkordata u interesu države, u interesu međuverškog mira i u ime

demokratije, a protivu Srednjeg veka. Osim toga, gospodo, veoma je pogrešno i od onih koji će samnom zajedno glasati protiv ovog Konkordata, što dovede u vezu Konkordat, ili čine aluzije na pregovore koje Udružena opozicija vodi sa Zagrebom.

Ja poštujem svačije uverenje, ja poštujem uverenje i integralaca i pomalo egzaltiranih patriota, koji se boje u velikom strahu za državu i tako oštro udaraju i desno i levo, ali neka dopuste da svaki korak, svako rešenje, svaki pokušaj da se zlo koje pritiskuje ovu zemlju makar smanji, ako ne potpuno otkloni, mora biti za pozdravljanje, a ne za osudu.

I, gospodo, smatrajući da sam objektivno podvukao opasnost koja preči celoj zemlji povodom ovoga Konkordata, bez obzira da li je neko pravoslavac, katolik, musliman itd., jer ovaj Konkordat nije onakav, kao što veli g. Predsednik Vlade, da interesuje samo katolike, već on interesuje i pravoslavne, i muslimane, i protestante i Jermene koji su u našoj zemlji, i Jevreje i sve ostale, jer svi građani treba da plaćaju obavezu iz ovog Konkordata. (*Pavao Matica: To nije tačno!*)

Gospodo poslanici, g. Matica mi je dobacio da to nije tačno! Međutim, građani drugih vera neće plaćati samo one takse i dotacije koje idu katoličkoj organizaciji u buduće ali ovo što ima da se plati za imanja oduzeta agrarnom reformom i za ono što ima da se plati za vrednost imanja verskom fondu, to mora da ide na opšti budžet!

Pa, gospodo, mi se moramo zapitati svi koligod nas ima i svaki pred svojom savešću da da sebi odgovor: da li je zaista ovaj Konkordat opasan, ili je ovolika upornost opozicije i protivnika Konkordata iz bivše vladine većine samo zato što im je želja da Vladu obore. Gospodo moja, da li će Vlada pasti ili ne, vama je poznato da ne zavisi formalno od Parlamenta, i zbog toga vi sa desnice morate priznati da upornost koju su opozicija i svi protivnici Konkordata pokazali rezultira samo iz objektivnih uslova i opasnosti koje ovaj najopasniji Konkordat na svetu pokazuje. (*Dr. Vojislav Došen: Znači da Vlada može pasti iako dobije većinu!*) Može! Gospodo, kad tako stoji stvar onda možete misliti ne samo da ću glasati protiv Konkordata, nego ću ja, a verujem da će to učiniti i svaki onaj koji oseća dužnost prema ovoj zemlji, da se bori protiv ovakvog Konkordata dotle, dok on ne bude oboren na sreću i spas celokupnog našeg naroda! (Burno odobravanje na levlci).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Gospodo narodni poslanici, reč ima narodni poslanik g. dr. Vojislav Janjić. (Pljeskanje na levlci).

Dr. Vojislav Janjić: Gospodo narodni poslanici, pre 23 godine na današnji dan Austro-Ugarska monarhija podnela je ultimatum Kraljevini Srbiji i tražila da je ponizi, i vi znate da je onda bio jedan veliki čovek, čiju bistu od pre nekoliko dana imamo ovde, Nikola Pašić, i taj ponižavajući ultimatum je muški odbijen i mi smo za slobodu naše zemlje ušli u rat! Na današnji dan pop Korošec nam podnosi drugi jedan ultimatum, koji je mnogo gori! Jer, gospodo, on hoće da uvede rastrojstvo u našu zemlju, a mi smo prošlog ponedeljka videli kuda ovaj Konkordat i kuda pop Korošec vodi naš narod (Burno pljeskanje na levlci i povici: Živeo dr. Janjić!) I pre nego što počnem svoj govor o Konkordatu u teoriji, ja moram da govorim o Konkordatu u praksi! Jer, pre nego što je izglasan uveden je u praksu u prošli ponedeljak pred Sabornom crkvom! (Pljeskanje na levlci

i povici: Tako je!) Moram da počnem sa ovim lažnim komunikeom, koji smatra ceo naš jugoslovenski narod za marvu, i vreda nas, koji smo batine dobili pred crkvom. (Glasovi sa levlce: Sramota!) Izgleda, gospodo, da su se vladike borile i tukli žandarmerije, da sam ja probio kordon žandarmerije, a međutim žandarmi su tukli nas, a Njegovo Preosveštenstvo vladika Simeon Stanković i sada još nalazi se prebolan i leži od zapalenja pluća u sanatorijumu.

Gospodin Korošec, — a on ne zaslužuje da mu kažem gospodin, i više mu neću reći, jer on mene naziva samo Voja Janjić, ni gospodin, ni doktor, ni narodni poslanik, nego nekakav Voja Janjić, kaže, ušao je u portu da harangira masu.

Gospodo narodni poslanici, ako pop Korošec danas ima dva svoja policajca, koji će dokazati, da sam bio samo i jedan minut u porti, ja ću dati ostavku na poslanički mandat. (Burno pljeskanje na levlci i uzvici: Živeo!). Ja, gospodo, u porti nisam bio. Ja sam išao iza i pratio sve naše arhijereje i sve naše sveštenike, i tako ušao u Sabornu crkvu. Istina je, da je narod vikao: Živeo dr. Vojislav Janjić! Nikakva klika nije to spremala, jer niko nije znao da ću doći u crkvu. Ja sam toga dana doputovao iz Krušedola. Nikakav prekid nije bio za vreme bogoslužjenja. Bogoslužjenje je bilo dostojanstveno svršeno. Izašao je zatim arhijerejski namesnik g. prota Milivoje Petrović i rekao: gospodo, nama je zabranjena litija.

Ne može, gospodo, Upravnik grada Beograda, pa ma ko bio, da zabrani jednu pravoslavnu litiju, jer je to protivno zakonu, to je protivno Ustavu i organizaciji Srpske pravoslavne crkve. (Pljeskanje na levlci i glasovi: Tako je!) A Upravnik grada Beograda stavio je Srpsku pravoslavnu crkvu van zakona, i to kada? — Onda, kada se u Dubrovniku u isto vreme održava Euharistički kongres, koji se svršio za dva dana time, da su sve srpske radnje Srba pravoslavnih i Srba katolika opljačkane. (Glasovi na levlci: Sramota! — Gde je Korošec da to čuje!).

Ja sam se, gospodo, obradovao, kad sam pre neki dan video sliku, da je g. Korošec bio zvanični predstavnik Kraljevske vladine na jednoj katoličkoj procesiji u Sloveniji, gde se slavilo neko katoličko slavlje; obradovao sam se i kad se kličalo Dinastiji, jedinstvu i državi, ali nisam znao, da će se odmah, posle nekoliko dana, dogoditi ono, što najveći engleski list „Tajms“ naziva „da se nikad nije desilo sa srpskim pravoslavnim arhijerejima, ni u Turskoj carevini“. (Glasovi na levlci: Tako je! — Sramota!)

Ja sam, gospodo, bio u ratu. Ne znam da li sam bio hrabar, ali od Kralja Aleksandra Karadorđevića dobio sam najveće odlikovanje, koje jedan čovek u ratu može dobiti, ali nikad se nisam našao tako ponižen i unižen, kao kad sam video, da slovenački žandarmi tuku tri srpska arhijereja i psuju im... (Ogorčeni i burni protesti na levlci. — Povici na levlci: Turci tako nisu radili! — Zar to nije teror! — *Dr. Janko Baričević:* Organizovani oboružani teror vlasti protiv ove Skupštine! — *Vojislav Gaćinović:* Da nije bilo srpskih majki, ne bi bilo ni ove države! — *Dr. Mirko Kosić* žučno i uvredljivo upada. — Graja i bučni protesti na desnici).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Gospodine Kosiću, kažnjavam Vas zapisanom opomenom. Smatram, da to niste smeli učiniti kao narodni poslanik, a još manje kao profesor Univerziteta.

Dr. Vojislav Janjić (nastavlja): Zatim je žandarmerija napala i tukla tri srpska arhijereja: Njegovo

Preosveštenstvo episkopa Simeuna... (Glasovi na le-
vici: Živeo!)... Njegovo Preosveštenstvo Vikara Patri-
jarhovog Platona i Njegovo Preosveštenstvo drugog
Beogradskog Vikara Savu... (Dr. Janko Baričević: Go-
spodine Pretsedniče, šta je Vlada učinila prema svima
onima što su psovali srpsku majku? Neka se neko
usudi da u Hrvatskoj opsuje hrvatsku majku, lepo bi
se taj proveo!)

Dr. Vojislav Janjić (nastavlja): Zatim je žandar-
merija strahovito atakirala i pocepala osvećene cr-
kvene zastave, udarala je kundacima po čitama i kr-
stovima, iskrivljene krstove bacala je i gazila, i ja sam
udaran i na kraju krajeva bio bi ugušen od žandarma
koji su hteli da me udave, da se nije našao pored mene
potpukovnik Dragoljub Paljić, koji je skočio i to
sprečio, i da nije bilo moga šofera, koji me je takode
odbranio. Tada je udaren i pao Episkop Simeon, okr-
pavljen i onesvešćen, krstovi su pogaženi, odežde po-
cepane. (Glasovi sa-levice: A Vlada kaže da niko nije
ogreben!) Zar to nije teror vlasti? I u mesto da Vlada
podnese ostavku, kad se prosula krv pravoslavnih ar-
hijereja, koja se nije prosipala na takav način ni pod
Turcima, ona izdaje lažne komunikacije. Pod Turcima
je episkop imao Sultanov ferinan, i nije ga smeo niko
dirati.

Ja moram da kažem mojim bivšim drugovima
da je ovo sramota, zbog koje i oni treba da se stide.
Vlada je u svome listu „Vremenu“, koga ona plaća
i izdržava, pustila da izade komunikacije, jedan drzak
izveštaj, gde se kaže da se Episkop, koji je na sa-
mrti, — jer su se javile komplikacije, — da se sam
ranio, mlatarajući krstom desno i levo.

Gospodo moja, moram da vas pitam, naročito
moram da pitam moje drugove iz Vardarske bano-
vine, da li je subverzivni elemenat g. Ranko Trifu-
nović, bivši ban, i baš ban iz ove Vlade, kod koga
ste vi svaki dan dolazili i sa kime ste saradivali. Da
li je g. Anta Radojević, bivši ministar u ovoj zemlji,
da li je on subverzivni elemenat, da li je prijatelj
Gospodina Pretsednika Vlade i bivši Ministar u nje-
govoj Vladi g. Miloš Bobić, da li je on subverzivni
elemenat?! (Jedan glas iz većine: Sve bivši!)

Dokle će se trgovati u ovoj zemlji sa boljšev-
izmom i subverzivnim elementima? (Burno pljeska-
nje na levisi.) Nije bio, gospodo, ni jedan boljševik
na litiji — nije bio! (Burno pljeskanje na levisi i po-
vici: Nije!)

Ali postoji, gospodo, svetska javnost! Evo, fran-
cuskim poluzvaničnim list „Tan“, na koga se neki dan
ovde i g. Nikitović pozivao. (Burni uzvici na levisi:
Živela Francuska! Dugotrajno pljeskanje). Taj list
tera šegu sa ovom Vladom. Evo koliko poverenja
poklanja njenom zvaničnom izveštaju! (Burno plje-
skanje na levisi.)

On donosi ovde zvaničan, lažan telegram Kraljev-
ske vlade, ali odmah ispod toga telegrama kaže, — ja
ću ovo dati gospodi koja znaju francuski da to pro-
vere, — kaže ovo: „S druge strane javlja se iz Beo-
grada, da je žandarmerija brahijalnom silom uda-
rila na litiju, da ima mnogo ranjenih, među njima i
nekoliko prelata i g. Janjić, bivši ministar, koji je
izbačen pre nekoliko dana iz parlamentarne većine
zato što je glasao protivu ratifikacije Konkordata
itd. itd.“ Pa onda kaže: „da je Beograd — tako re-
ći — u opsadnom stanju“. (Burno i dugotrajno odo-
bravanje na levisi.)

»Žurnal de Deba«, koji je prijateljski prema
nama raspoložen, a mi znamo zašto, donosi vest, da
je jedan Episkop teško ranjen.

Gospodo, ja sam živeo dugo vremena u Engle-
skoj. Engleska štampa ne može se kupiti! Engleska
štampa je najpoštenija štampa na svetu. Ja sam imao
čast tri godine da pomažem Episkopa Nikolaja Veli-
mirovića za vreme rata u našoj propagandi u Lon-
donu i znam kako smo se teško borili, da makar jed-
nu vest proturimo u korist Srbije, koja onda nije
teritorijalno ni postojala. I ta engleska štampa do-
nela je apsolutno tačne izveštaje i fotografije, a to
će biti prikazano i u bioskopu. Mi ćemo se postarati
da to donesemo čak i u Kraljevo g. Petra Bogavca,
da dokažemo, da li je to bilo ili nije bilo. (Burno i
dugotrajno odobravanje na levisi. — *Petar Bogavac*:
Pozdravio te Nikolaj!) Ako, ja sam zadovoljan da
me pozdravlja Nikolaj Velimirović, ja sam srećan da
me je on pozdravio. (*Petar Bogavac*: Ja se ne divim!)
A tebi se ne divim! Izgubio si i pomoću policije op-
štinu, a kako li će biti kad ne bude policije! (Žagor i
prigovori na desnici).

»Deli Skeč«, engleski list, kaže: »da su svešte-
nici i episkopi tučeni«. Ovde se opisuje da je žandar-
merija sa bajonetima, — a mi imamo o tome i foto-
grafiju i ko želi može je dobiti, — tukla, navalila na
episkope i na pravoslavno sveštenstvo.

»Rajter« javlja, da je jedan Episkop ranjen, ba-
čen na zemlju i prenesen u Patrijaršiju.

Najveći list u svetu »Tajms« donosi takode pot-
pun izveštaj, gde se govori šta je žandarmerija ra-
dila i kako je tukla sveštenstvo, jer sem Episkopa
Simeona tučeni su i sveštenici, mnogima su i odežde
pocepane. One stoje u crkvi. To će se pokazivati dok je
sveta i veka! »Tajms« to vrlo lepo i originalno opi-
suje. (Živo odobravanje na levisi — *Dr. Janko Bari-
čević*: Narodna skupština mora da čeka izveštaje iz
Londona o onome što se događa u Beogradu, jer naša
štampa ne sme ni jednu reč da piše! — Žagor.) To je
slobodna štampa!

»Manchester Gvardijan« piše: »Episkopi se bore sa
policijom« i tačno opisuje događaj, onako kako
je bilo.

Nema para, gospodo moja, kojima se engleska
štampa može kupiti i potplatiti.

»Dejli Ekspres« piše: »Oružana policija bije sve-
štenike i pada jedan Episkop«.

To su sve naslovi, koje donosi celokupna anglo-
saksonska štampa, najveća štampa na svetu. (Dugo-
trajno odobravanje na levisi.)

U onom komunikatu, koji je podnesen Senatu od
dr. Korošca kaže se, da je Ministar Janjić tukao po-
liciju i da je tukao onog Dragoslava Jovanovića, šefa
Političke policije, koji je bio otpušten kao defraudant
duže vremena. Ja, gospodo, nikada u svom životu
nisam udario ni jednoga čoveka, a ja sam onomad
dobio udare i po grudima. i teško mi je zbog toga
još i sada da govorim, i po srcu, i po ledima, i ovde
— pokazuje leđa — i svuda! Ja sam ponosam da sam
to doživeo i dobio u odbrani ne samo pravoslavne
crkve nego i u odbrani protiv nasrtaja na građanske
slobode u Jugoslaviji. (Živo odobravanje na levisi i
uzvici: Živeo!)

Gospodo, krv je prosuta, mi smo tučeni i mora
da se utvrdi odgovornost. Najviše će odgovarati dr.
Milan Stojadinović i dr. Korošec. Slovenački žandar-
mi, koji su dovedeni, njih 1500 iz Slovenije, iz Kame-
nice, meni ne mogu da odgovaraju. Oni su došli da
iskale svoju mržnju protiv nas, ali odgovornost za
batine, koje sam dobio imaju da snose Korošec i dr.
Milan Stojadinović lično i oni će meni lično odgova-
rati. (Dugotrajno odobravanje na levisi. — Prigovori

na desnici. — *Dr. Mirko Došen*: Dragiša Cvetković je rekao u Skupštini da je sve to laž!

Da, gospodo, sedam lekara, među njima dva vojna lekara, i to dva aktivna potpukovnika, pregledali su Njegovo Preosveštenstvo Episkopa Simeona i izdali kominike o njegovoj bolesti. Na to je Upravnik grada Beograda poslao nekoga lekara, koji je kazao, da Episkop ima dve ogrebotine po licu i da se sam ranio, mlatarajući krstom oko sebe. (*Mihailo Đurović*: Evo jedne fotografije!) Dajte da vidim. (Narodni poslanik Mihailo Đurović prilazi govorniku dr. Vojislavu Janjiću i predaje mu jednu fotografiju). Da, evo ga Episkop ranjen. Zbog toga je u njegovoj rezidenciji, u Šapcu, urađeno to, da su svi građani, bez razlike, osudili taj varvarizam i nezakonit postupak Uprave grada Beograda. Ceo Šabac istakao je crne zastave, a spomenik oslobođenja i ujedinjenja prekriven je crnim florom. Na svima kućama viju se crne zastave. Šabac je blokiran, tako da seljaci ne mogu ući u njega.

Toliko, gospodo, kao uvod o Konkordatu u praksi!

Konkordat još nije ušao u praksu, a kada uđe u praksu, — Vi ste počeli sa batinama i krvlju. — onda možete misliti šta će biti, i onda se može reći: Jakom idu Mara i svatovi. (Živo odobravanje na levljici).

Gospodo, nismo mi, a to je jednoglasno u Parlamentu utvrđeno, protiv Konkordata. Nisam ja za pobjedu pravoslavne crkve nad katoličkom crkvom, niti katoličke nad pravoslavnom, niti je iko od nas za to.

Ja sam kod Nikole Pašića bio četiri puta Ministar vera i od njega sam naučio ovo: religiozni mir, to je glavni oslonac za mir u zemlji. (Živo odobravanje na levljici). Kada me je Pašić doveo za Ministra vera, on mi je naredio, i ja sam to učinio, da spremim prvo interkonfesionalni zakon, jedan zakon koji će sve vere staviti na jednu bazu. Prvo međuverški zakon, rekao mi je Pašić, pa onda posle, ako hoćete, dovedite druge vere na bazu toga interkonfesionalnog zakona. I sećam se da je prvi zakon bio o Jevrejima, koji sam doneo. Onda sam spremio i sve ostale zakone, među njima i Konkordat, a posle ću govoriti i o Konkordatu. Razume se da je veliki Nikola Pašić bio za Konkordat.

Jer, gospodo, šta je Konkordat? Ja žalim što nisam mogao da pratim diskusiju i ne znam šta je govoreno, ali o Konkordatu ima tri definicije. (Glas sa levice: Čitao si u novinama!) U novinama nema ništa! (Isti glas sa levice: Zato i upadica).

Po jednoj definiciji kaže se da je Konkordat ugovor zaključen između Vatikana i jedne države.

Druga, malo strožija, koju navodi Bodrijar, — Konkordat je ugovor zaključen između Svete Stolice i jedne civilne vlade, kojom se određuje spoljni odnošaj crkve i države, a za dobro i mir između jednog duhovnog i svetovnog društva.

A ovaj Konkordat, on bazira na onoj trećoj definiciji, po kojoj je Konkordat koncesija koju Sveti Otac daje pojedinim državama, da je to *lex particularis ecclesiastica pro aliquo regno summi pontificis auctoritate edita ad instantiam principis eius loci, eiusdem principis obligatione confirmata se eam perpetuo servatur*.

Ja sam, gospodo, posmatrajući religijsku borbu u Francuskoj, znajući da imamo trinaest vera u našoj državi, slušajući pok. Pašića, od prvoga dana bio za to, da se naše pitanje sa našom braćom katoličke vere reši ne interkonfesionalnim zakonom, nego i

Konkordatom, da rimokatoličkoj crkvi damo i ista prava i iste dužnosti kao i drugim verama.

Vi znate, da je u Francuskoj bio jedan Konkordat koji je 1801 godine zaključio veliki Napoleon. Ovaj je Konkordat trajao do 1904 godine, koji je tada otkazala Francuska vlada iz političkih razloga i sve do 1920 godine bio je prekid odnosa sa Vatikanom. 1920 godine vaspostavljaju se odnosi sa Vatikanom iz političkih razloga, ali bez Konkordata.

Da je ovo vaspostavljanje diplomatskih odnosa sa Vatikanom samo političkog karaktera, vidi se jasno iz same debate u Francuskom parlamentu o tome pitanju. G. Kolorad, izvestilac komisije Ministarstva spoljnih poslova, u svome izveštaju veli:

„Između onih koji će glasati za vaspostavljanje onosa između Vatikana i Francuske, neće biti samo katolika, nego i protestanata, kao pastir Sulije, pa i slobodnih mislilaca. Francuska hoće da ima svoju religijsku politiku. No ta politika neće biti samo katolička, nego i muslimanska, protestantska i jevrejska, jer u celom svetu religije sačinjavaju jednu moralnu silu, o kojoj se mora voditi računa. I, gospodo, kad je Nikola Pašić zaključio 1914 godine u Nišu Konkordat, na koji se g. Predsednik Vlade poziva u svome govoru, — ja sam i onda pisao o tome Konkordatu kao mlad čovek, jer je taj Konkordat takav, da kad bi ga g. Predsednik Vlade ovde izneo, da bi mi svi jednoglasno glasali za njega. (Odobravanje).

Kao što znate, mi smo imali projekte Konkordata od 1923, 1925, 1931 i 1937 godine, kao i Konkordat koji je Knez Nikola zaključio za Crnu Goru.

Ja sam kao Ministar vera pripremio sav materijal 1923 godine, a kao bivši ministar ja sam bio predsednik delegacije, određen da zaključim Konkordat sa Svetom Stolicom. Kolega Banić pozvao se na mene, a i g. Predsednik Vlade, pa i „Samouprava” u svome nemogućem članku... (Glasovi sa levice: Kao i obično!) Kao obično, — veli da sam ja i ovaj Konkordat pred vama u Parlamentu branio.

Pre no što sam pošao u Rim 1925 godine, Nikola Pašić me je pozvao i rekao: Najveći naši naučnici, najveći naši profesori Univerziteta i pravnici, spremili su projekat Konkordata; ja sam bio kod Patrijarha Dimitrija, pročitao sam mu Konkordat, — o tome, gospodo, imamo i napismeno, to se nalazi, srećom, u Patrijaršiji i biće i štampano, — ja sam se sa Patrijarhom Dimitrijem sporazumeo, i pravoslavna crkva složila se s tim. Ti ćeš otići kod nadbiskupa g. Bauera u Zagreb, da se s njim sporazumeš, a kako g. Bauer i mnogi velikodostojnici od katoličkog sveštenstva idu u Rim na hodočašće, to ti stupi u vezu s njim, zamoli ga za pomoć i zajednički rad kod Vatikana da se zaključi Konkordat. Ja moram priznati da je nadbiskup g. Bauer vodio borbu sa nadbiskupom pok. Jegličem i sa nim drugim biskupom iz Maribora, i on je branio tezu Konkordata, kako je to Kraljevska vlada predložila. Ali, gospodo, nismo bili samo nas dvojica, nego su u toj komisiji bili i stručnjaci. Pored mene bili su dr. Smodlaka, naš tadašnji poslanik pri Vatikanu i profesor dr. Mihailo Lanović, koji je najveći i najbolji poznavalac crkvenog prava, koji je branio taj Konkordat, i nadbiskup g. Bauer. Nikola Pašić mi je tada rekao: Imaćete dva kardinala iz Kurije, koji će zastupati naše interese. Gledaj i s njima razgovaraj i preko njih radi, ali, znaš, nezgodno bi bilo, da ti, pop, razgovaraš sa kardinalima, nego neka kardinal razgovara s kardinalima. A ovaj današnji, gospodo, Konkordat pravio je pop Moskatelo i on je dao Vatikanu čak i ono, što Vatikan sam nikad ne bi tražio.

Kad smo bili u Vatikanu i kad smo otpočeli pregovore, mi smo zatekli tamo jednu ovakvu situaciju. Tu je provejavao duh znamenitog kardinala Rampole, koji je mnogo pre rata zastupao slovenske interese i koji je bio protivnik Austro-Ugarske monarhije. A on je za to imao i ličnog razloga, jer, kad je bio 1903 godine izabran za Papu, ispao je kardinal Šepticki i stavio svoj veto u ime Njegovog apostolskog veličanstva cara Franje Josifa. Kardinal Rampola je tada ustao i rekao: Sramota je za naš koncilium da još u njemu može odlučivati duh Franje Josifa, — poklonio se i izišao, i onda je kardinal Sarto izabran za Papu pod imenom Pije X, i on je bio taj, koji je ukinuo taj veto. Kao što rekoh, taj duh znamenitog Rampole vladao je tada tamo, i oni su bili mišljenja da treba da nas pomognu u pregovorima, i davali su nam sve moguće koncesije. Vi treba da znate da su oni veliki političari. Oni su rekli „Belgrado e pikolo Petrogrado”, da se u Petrograd može ići samo preko Beograda, i da zato žele da naprave dobar Konkordat, jer velika rimska katolička crkva ne može ići na istok bez Rusije, a ako ne može biti jedinstva, neka bude antant kardial, — srdačni sporazum između dveju crkava. Mi smo, gospodo, tada u veoma prijatnoj atmosferi pretresali sve tačke Konkordata i tada smo Konkordat, tako reći, sasvim zaključili. Kad sam došao u Beograd, g. Miša Trifunović, g. Momčilo Ninčić i dva brata Radića, Stjepan i Pavle, sazvali su konferenciju u Ministarstvu spoljnih poslova, gde sam ja imao da im referišem. I ja sam im podneo referat o tome Konkordatu, a o tome imam ovde i pismeno od g. Miše Trifunovića, ali neću da vas time sada zamaram, branio sam ga, i molio da se samo još dve tačke unesu: o agrarnoj reformi i pitanju jezuita, pa da Konkordat posle toga zaključimo. Na to je ustao pokojni Stipica Radić, Bog da mu dušu prosti, skočio je na mene i rekao mi: Pa ti si arhiklerikalac, ti si se izljubio sa popovima tamo u Rimu, oni su te općinili! Ja ne dopuštam, jer ovde predstavljam hrvatski narod, da se ovim Konkordatom veže naš hrvatski narod, ne dopuštam da se on metne u te verige. (Dr. Janko Baričević dobacuje dr. Milu Miškulinu: Mile, gde ti je hrvatski narod i njegovo priznanje? To je autentično tumačenje antiklerikalizma od strane Stjepana Radića!)

Gospodo, kad autentični predstavnik hrvatskog naroda ustaje, i kad je mene, a posle i gospodina Trifunovića, kao klerikalce napao, i kad je rekao, da hrvatski narod nije nikada bio klerikalni i da neće taj Konkordat, koji bih ja danas primio i za njega glasao, nikada primiti, — šta je mogao g. Ninčić i g. Trifunović i ja, koji sam tada bio kao referent, šta smo mogli mi učiniti? Rekli smo: Kad predstavnik hrvatskog naroda u vladi smatra da je suviše klerikalni Konkordat, odložimo ga za bolja vremena! — I tako smo učinili. (Jedan glas sa leve: A šta kaže Maček?) To ćemo videti, šta g. Maček kaže.

Gospodin Miša Trifunović uputio mi je ovo pismo:

„Gospodine Janjiću,

Na Vašu molbu, da Vas potsetim, kako je tekla ona sednica u 1925 godini sa pok. Stjepanom i Pavlom Radićem, povodom rasprave spornih pitanja u izradi Konkordata sa Sv. Stolicom, rado se odazivam.

U to vreme ja sam bio Ministar vera u kabinetu pok. Pašića. Gospodin Pašić je želeo, da se tada, pošto su najovlašteniji predstavnici Hrvata u vladi, pokuša postići sporazum sa njima u onim spornim pitanjima, koja su se još iz ranije povlačila pri izradi Konkordata i radi kojih je i Vas slao u Rim, te da bi Vlada

bila saglasna. Naredio je g. Ninčiću i meni, kao re-sornim Ministrima za ova pitanja, da pokušamo ovu saglasnost dobiti.

Zamolili smo g. Stjepana i Pavla, da radi ove stvari održimo sednicu i oni su se odazvali. Sastanak je bio u zgradi Ministarstva inostranih dela, u onoj sobi na uglu, do kabineta Ministrovog. Na sastanku, pored pok. Stjepana i Pavla, bile su još neke ličnosti — katolici, i sve mi se čini i g. dr. Smodlaka, čega ćete se i Vi setiti.

Kao nadležni Ministar bio sam spremio za svako sporno pitanje: gledište vlade a i gledište kojih se držala Sv. Stolice.

Prvo sam počeo sa spornim pitanjem oko nastave i izložio naše gledište i dokle možemo popustiti. Pok. S. Radić je donekle mirno slušao i onda se meni okrenuo i počeo oštro kritikovati naše gledište, rekao mi je da sam klerikalac, reakcionar i nalazio je da našim gledištem napuštamo suverenitet države. Ne treba ni da pominjem, da su ta naša gledišta daleko od ovoga što se sad u Konkordtu nalazi. Vi ste mi pritekli u pomoć, ali je g. Radić prema Vama bio još oštriji.

Usled vrlo oštre kritike g. Radića, rad se na toj sednici nije mogao nastaviti, pa nismo više ni pokušavali da ovo pitanje rešavamo.

Molim Vas, Gospodine Janjiću, da primite uverenje o mome poštovanju.

22 jula 1937 g.

Beograd.

M. Trifunović, s. r.”

(Pljeskanje na levici i uzvici: To je pravilno! — *Anton Videc*: Za ovo nije nikada Radić pitao hrvatski narod. — Protesti na levici).

Gospodin Banić se dalje pozvao na jednog političara, kome je pok. Kralj Aleksandar kazao: „Ja hoću Konkordat, ali neću Konkordat à tout pris!”

Ja sam bio u audijenciji, i ako sam bio u opoziciji prema režimu g. Petra Živkovića, ja sam i onda u razgovoru, kad sam govorio sa pokojnim Kraljem o našim odnosima sa Bugarima, — na čemu sam takode radio, a radim i sada — dodirnuo i pitanje Konkordata. I onda mi je pokojni Kralj rekao: „Da, ja sam za Konkordat, ali ja nisam za Konkordat à tout pris”. To je objavljeno u novinama.

„Samouprava” pominje, da sam branio i ovaj Konkordat. Jeste, gospodo!

1935 godine, kad je g. Stojadinović obrazovao svoju Vladu, ja sam bio određen, da budem glavni govornik, da branim budžet. Kako je onda bio onaj tumult i nije se znalo, ko kome pripada, ja sam bio zamoljen, da to učinim. Nisam ni sat vremena imao da se spremim, nikada se ne spremam, jer govore nikada ne pišem, ali sam spremio nekoliko rečenica, i ja sam branio Konkordat, i tačno je ono, što je „Samouprava” donela.

Konkordat nisam čitao, niti je iko živi Konkordat čitao, dok nije podnesen Narodnoj skupštini. (Odobranje na levici).

Ja sam ovlašćen da izjavim, da ni srpska pravoslavna crkva, a najmanje nesretni naš Patrijarh, koji ovoga momenta možda umire, nije znao za sadržinu Konkordata, dokle nije dobio to od g. Predsednika Narodne skupštine.

Ja sam, gospodo, ustao, i kako sam pristalica za Konkordat, jer sam ja i govorio i pisao i u našim listovima i u stranim, pa ako nadem ovde te listove, ja ću ih pročitati — za Konkordat sam ustao i principijelno sam kazao, da je dobra stvar, što je Vlada

g. Stojadinovića potpisala Konkordat, misleći da je Konkordat onakav, kakav smo mi radili 1914 godine, 1923 i 1925, ili kakav je bio 1886. Ali da sam imao pojma, da je ovakav gorogan, da se takav podnosi na potpis, ja ne bih govorio svakako za, nego protiv, kao što sada govorim protiv. (Odobranje i pljeskanje na levlci).

Jer kakav je ovaj Konkordat, gospodo moja? Ovaj Konkordat je pisan po intencijama bule Pape Bonificija VIII „unam sanctam“, a ta Bula kaže da postoje dve vlasti u svetu, svetska vlast i duhovna vlast, ali da svetovna vlast ima da bude potčinjena duhovnoj. To je čuvena teorija subordinacije države crkvi. Na toj bazi raden je Konkordat od 1935 godine. Za taj Konkordat znamo da niko ne može da bude. Ja vam kažem da niko nije za taj Konkordat. Bez obzira da li ste na levlci ili desnici, ja znam da niste za Konkordat, da ne znate kako ćete se vratiti u svoje srezove, ali da morate protiv svoje savesti da glasate.

Jedan od pametnih ljudi, gospodo, koji je bio u Vatikanu kad je ovaj Konkordat raden, bio je pokojni naš poslanik Jevrem Sinić. Jevrem Sinić je, gospodo, imao tu prednost u Vatikanu da je bio lični prijatelj sa Nj. Sv. Papom Pijem XI, jer su oni zajedno bili u Varšavi, on, Sinić, kao naš poslanik, a Nj. Sv. Papa kao papinski nuncije. Oni su se tada sprijateljili. I ja sam predlagao — g. Sinić nikad nije bio član Radikalne stranke — da posle g. dr. Smodlake, koji je bio premešten, da dođe jedan čovek koji će u mirnoj atmosferi da uspostavi dobre odnose između nas i Svete Stolice. On je, gospodo, i postavljen. On je umro. Ali on je meni prošle godine — a imam svedoka — u Monte Karlu kroz plač rekao: Ovaj Konkordat mene će ubiti. Sve je radeno iza mojih leđa. Pokušavao sam da dam ostavku ali mi je kazao g. Jevtić: Nemojte, takva je situacija, bićete upućeni. Ja iz poštovanja prema g. Jevtiću nisam dao ostavku. G. Janjiću, u ovom Konkordatu ima takvih stvari koje Vatikan nikad ne bi tražio da sam ja vodio pregovore a ne jedan katolički sveštenik. (Živo odobranje na levlci).

Kad je objavljen, gospodo, Konkordat, onda je počelo opšte negodovanje. Prva i najjača kritika koja je dosad bila napisana protiv Konkordata izišla je u vladinom listu, koji Vlada plaća, u listu koji izlazi u Kraljevu, a koji se zove „Narodna samouprava“, u organu Petra Bogavca. Ovo je, gospodo, najbolji članak koji je dosad izišao protiv Konkordata. Ko ga je pisao, ne znam, ali bitku je poveo Petar Bogavac. I kad sam ja računao ko će glasati za a ko protiv Konkordata u sebe sam, možda, sumnjao ali u njega nisam. On je bio barjaktar u borbi protiv Konkordata. (Žagor).

Gospodo, prve vesti iz inostranstva, pre no što smo čuli od g. Predsednika Skupštine tekst Konkordata, mi smo našli u listu „Felkišer Beobachter“. U tome listu rečeno je da je to najveća pobeda Vatikana posle spora između Vatikana i Kvirinala, posle takozvanog Lateranskog sporazuma u Rimu.

Zatim su počeli u engleskoj štampi da izlaze članci. Posebno pominjem sjajan članak jednog od najvećih naučnika i pisaca g. dr. Hedlana, Glosterskog episkopa.

Ja moram da kažem, gospodo, nekoliko reči o anglo-saksonskoj crkvi. Gospodo, za vreme rata anglosaksonska crkva je bila ona crkva koja je kroz sve svoje hramove i kroz svu svoju štampu — to zna vrlo dobro g. Kumanudi i gospoda koja su učestvovala

u ratu, zastupala pravedne interese Srba, Hrvata i Slovenaca.

Arhiepiskop Kenterberijski, koji nije ni pravoslavac ni rimokatolik, držao je znamenit govor u crkvi Svetoga Pavla, a u prisustvu pokojnog Pašića i pokojnog Patrijarha Dimitrija i rekao da „Engleska Imperija neće svoj mač zavući u korice, dok se ne restaurira Belgija, i ne oslobodi Srbija, i ne ujedine Srbi, Hrvati i Slovenci“. (Oduševljeni povici: Živela Engleska!) Gospodo, cela ta crkvena štampa anglikanske crkve i anglosaksonske rase i danas jednoglasno brani naše interese i piše protiv ovog Konkordata. (Burno pljeskanje na levlci).

U „Tajmsu“ od 4 maja jedan od najvećih naših prijatelja za vreme rata i posle rata Dr. Hendlan, jedan od najvećih živih naučnika Engleske, kazao je ovo: „Da se sprema jedan čudnovat Konkordat. Da se vraćamo u srednji vek, da se za jednu manjinsku crkvu, a protiv jednog većeg broja vernika sprema Konkordat, da se ponizi, — a da izgleda kao da se vraćamo u srednji vek, najbolji je dokaz, kad pročitamo član 13 ovoga Konkordata, jer taj član sadrži i ima iznenadjući predlog, da ako jedan sveštenik bude optužen za povredu javnoga poretka i njegovi se pretpostavljeni ne mogu da slože u tome sa građanskim vlastima, onda se čitava stvar referiše jednoj mešovitoj komisiji koja je, sastavljena od predstavnika Ministarstva pravde i predstavnika Episkopata. Gospodo, ja napominjem samo ovo, da ima jedan katolički sveštenik ovde u Jugoslaviji koji je služio opelo ubicam Kralja Aleksandra pa mu niko nije ništa uradio.

Dr. Hedlan kaže ovo: „Ovo su srednjevekovne privilegije. Neke odredbe Konkordata same po sebi su takve vrste kakve ne poznaje ni jedna moderna država, dok druge odredbe pružaju rimokatoličkoj manjini privilegije koje su uskraćene drugim hrišćanskim veroispovestima. Taj Konkordat sadrži i privilegije koji nema drugi Konkordat, a koje je odlučno odbila šta više i zemlja kao što je Austrija. Ti predlozi izazivaju osećaj srdžbe kod pravoslavnog stanovništva te postoji opasnost kulturne borbe“.

To kaže, gospodo, jedan od najvećih ljudi u Engleskoj, naš prijatelj, koji je do sad mnogo puta dolazio kod nas. Episkop Linkoln, naš veliki prijatelj napisao je jedan oštar članak u najvećem engleskom listu „Tajmsu“ 2 juna protiv Konkordata, nazivajući ga nelaskavim imenima. Ja neću, gospodo, da navodim ni jednu primedbu pravoslavne crkve protiv ovog Konkordata, samo ću da kažem da je ceo svet ustao protiv Konkordata, a ustao je, gospodo! I ako Vlada nade u Beogradu dva čoveka, samo dva čoveka koji su za ovaj Konkordat, ja ću glasati za Konkordat ovde. (Burno pljeskanje na levlci).

Razume se, da je Pravoslavna Crkva poslala te primedbe svima sveštenicima, svima hrišćanima i svima crkvama. A čim su te primedbe stigle, došla je naredba današnjega Ministra unutrašnjih poslova g. dr. Korošca, koju je izdao svima sreskim načelnicima, svima ispostavama, komesarima policije i upravi policije pod Pov. br. 2076 od 12 maja 1937 god., a koliko su pak i ove vlasti smatrale to kao tajnu, najbolji vam je dokaz u tome što kod svake policijske vlasti možete dobiti taj raspis. U toj naredbi kaže se ovo:

„Ministarstvo unutrašnjih poslova, Odeljenje za zaštitu države“ — dakle, moralo se upotrebiti Odeljenje za zaštitu države protivu pravoslavne crkve i protivu pravoslavnih popova kojih, samo u Sirdulici, ima mrtvih preko 300 stotine, palih za ovu Jugoslaviju (Burno pljeskanje na levlci) — dakle „Ministar-

stvo unutrašnjih dela obavešteno je da se po narodu agituje da se šalju deputacije u Beograd, koje bi na visokim mestima molile" — dakle, molile a ne pretile, što znači da ovde nisu okupljeni neki subverzivni elementi — da se konkordat sa Vatikanom ne primi. Molim da na pogodan način dejstvujete da se ova agitacija spreči i odašiljanje ovakvih duputacija onemogućiti. Ako to pak ne bi uspelo, o polasku deputacije treba najhitnije izvestiti Ministarstvo i Upravu grada Beograda — Odeljenje opšte policije. Prednje se dostavlja na tačan postupak. U konkretnom slučaju izvestiti i ovu upravu".

Ovaj raspis i naredba dostavljena je potom svima opštinskim upravama u srezovima pod Pov. br. 570 od 7 maja o. g. i ona glasi:

„Svima opštinskim upravama u srezu

Kraljevska banska uprava dostavila je sa Pov. br. 1952 od 4 maja o. g. sledeće:

Pretsedništvo Ministarskog saveta — Političko odeljenje — sa aktom Pov. br. 158 od 29 aprila o. g. dostavilo je sledeće:

„Po naredbi Njegove Svetosti Patrijarha upućeni su pozivi pravoslavnom sveštenstvu da daje obaveštenja protivu projekata zakona o konkordatu sa Vatikanom. Potrebno je da obratite pažnju na takvu agitaciju i shodnim merama bilo utičući na same pravoslavne sveštenike, bilo na narod, — sprečite širenje verske netrpeljivosti i onemogućite narušavanje verskog mira. Konkordat apsolutno ne tangira prava srpske pravoslavne crkve i on se ni najmanje ne tiče pravoslavnog dela našeg naroda. On se odnosi samo na katoličku crkvu i njen odnos prema državi, a samo sprovođenje konkordata ostaje u rukama naše države, naše državne vlasti i naših državnih organa".

Ja ću, gospodo, posle dokazati koliko će se to ticati i pravoslavnog dela našeg naroda, kako će ovaj Konkordat hiljade i hiljade sestara i majki proglasiti i da nisu bile u braku nego da su bile bludnice a njihova deca da su kopilad. (Burno pljeskanje na levici).

Gospodo, protiv ovoga Konkordata ustale su i sve pravoslavne crkve. Već sam govorio o tome šta je o njemu kazala anglikanska crkva, a posle ću govoriti i o tome kako o njemu misle i katolici. Sada samo spominjem to da su protivu njega ustale sve pravoslavne crkve. Gospodo, uvaženi list „Vreme" već dva dana donosi članak pod naslovom „Konkordat u pravoslavnom Bukureštu". Izgledalo bi po onome što se u tome članku piše da je rumunski patrijarh jedva želeo da se ovaj Konkordat kod nas primi i da energično preklinje i nas da to učinimo. Međutim, gospodo, to nije u stvari. A šta je u stvari. U stvari je to, da je neko primio dve do 3.000 franaka i za te pare pustio članak o kome se u „Vremenu" govori. Međutim, ako hoćete da znate pravo raspoloženje rumunske pravoslavne crkve prema našem Konkordatu, ja ću da vam navedem šta o tome piše „Biserika ortodoksa Romana", organ rumunske pravoslavne crkve koji je najpoznatiji u njeno ime i da govori. A „Biserika Ortodoksa Romana" piše ovako:

„Kao i u Rumuniji srpsko pravoslavno sveštenstvo ustalo je sa jednim opravdanim negodovanjem protivu Konkordata sklopljenog između Jugoslavije i Rima, imajući naročito pred očima opasnost koja pretila od prozelitizma. I ovaj Konkordat kao i onaj sklopljen sa Rumunijom može biti potpuno shvaćen jedino pod uglom svetlosti koju baca papska enciklika Rerum orientalium od 8 septembra 1928 godine.

Dve velike sile bile su uvek nesavladljiva prepreka na putu ekspanzije rimokatolicizma na istoku:

Ruski car i Turski sultan, veli se u Papskoj enciklici. Međutim, svetski rat srušio je i ove dve sile, dok je rimokatolicizam preduzeo jednu snažnu akciju na istoku. Rimski pogledi upućuju se sada naročito prema Grcima, Bugarima, Rumunima i Srbima. Eto zašto je uznemirena i zabrinuta srpska pravoslavna crkva danas, kada se bezobzirno daju Rimu maksimalne privilegije u obliku Konkordata."

Ja žalim, gospodo, što g. Spaho nije ovde da nam pročita jedan članak iz „Oservatore romana" koji govori o planu pokrštavanja Muslimana u Bosni i Hercegovini. Taj broj „Oservatore romano" nalazi se kod g. Spaha. On mi je sam to kazao, i tako će i taj put u Bosni i Hercegovini prema Muslimanima biti utrven.

Organ bugarske pravoslavne crkve „Crkovni vesnik" donosio je takode niz članaka protivu ovoga Konkordata. A tu je i naš poslanički drug g. Budimir, bili smo zajedno kod mitropolita Stefana, koji nam je govorio da se borimo svim silama kao veća zemlja da se ne primi taj Konkordat, jer ako ga vi primite, onda mi kao manji dolazimo na red.

Naša Patrijaršija dobila je i od sva četiri vasiljenska patrijarha: Carigradskog, Antiohijskog, Aleksandrijskog i Jerusalimskog podršku u ovoj borbi protivu ovakvog Konkordata. I sve druge pravoslavne crkve, u Rusiji, Grčkoj, Mandžuriji i Japanu, svugde, gde ima 170 miliona pravoslavnih, ustale su protivu njega i govore nam: „Ne dajte, braćo, ovaj je Konkordat zaključen na štetu pravoslavne crkve".

Ja sam vam malopre, gospodo, govorio šta je pok. Stjepan Radić rekao o onome konkordatu koji je trebao biti zaključen 1925 godine. A sada da vidimo šta o ovome Konkordatu kaže g. dr. Maček, koji danas pretstavlja, to moramo svi priznati, najveći deo Hrvata. G. dr. Maček, preko svojih nekoliko uglednih ljudi — ne znam da li ih je on poslao naročito ovamo — izjasnio se, odnosno, oni su se svi izjasnili protivu Konkordata. U svome intervjuu u „Kurijer Varšavski" rekao je g. dr. Maček kako gledaju Hrvati na ovaj Konkordat: „I to je takode jedno pitanje koje je za nas indiferentno, jer Konkordat zaključuje Vatikan sa srpskom pravoslavnom vladom a ne sa katoličkim stanovništvom Hrvatske".

Kao što vidite, dokle g. dr. Stojadinović kaže da se ovaj Konkordat ne tiče pravoslavnih, dotle g. dr. Maček kaže da je taj Konkordat zaključila pravoslavna vlada, razume se na štetu katolika.

Ali, gospodo, protivu ovoga Konkordata je i jedan ogroman broj katolika u našoj zemlji. Protivu njega su glagoljaši, koji su svagda govorili pravu istinu o našoj veri i o našem narodu. Mi se stalno ovde prepiremo oko toga jesu li Srbi i Hrvati jedan narod. Jesu, gospodo, to su katolici glagoljaši kazali još pre hiljadu godina, 925 godine, pa 928, pa 1059 i 1078 na sva četiri sabora u Splitu. Grgur Ninski stalno se borio za ovaj naš zajednički jezik, koji kaže: „Oče naš, iže jesi na nebesi"... (Burno odobravanje i pljeskanje). I Grgur Ninski uspeo je, upravo on je bio pobeden od latinskih biskupa, ali je ipak uspeo da za svoju biskupiju u Ninu ostavi i zadrži glagoljicu. Ninska biskupija, gospodo, to znači ona biskupija u kojoj se moli Bogu onako isto kako se moli u Skoplju, Vladivostoku i u celom pravoslavnom slovenskom svetu. A došlo je do toga, gospodo, da mi danas ovim Konkordatom ukidamo Ninsku Biskupiju i pripajamo je, protivno volji celoga naroda, Šibeničkoj biskupiji. Da, gospodo, ja ovo ne govorim napamet, evo vam ovde pretstavke,

upućene i meni i svima narodnim poslanicima, u kojoj se u ime sto hiljada građana iz Dalmacije moli i traži samostalnost Ninske biskupije. U toj pretstavci se moli Narodna skupština da ne usvoji taj Konkordat kojim se ruše vekovna prava hrvatskog naroda na Hrvatskom primorju. (Burno odobravanje na leVICI. — *Dr. Janko Baričević*: Treba napomenuti da su to katolički sveštenici!) Jeste, to su sve katolički sveštenici. I ja sam bio u Ninu povodom toga i našao sam tamo našeg poslaničkog kolegu Prodana i jednog sveštenika, kome neka je svaka čast, i koji mi je kazao: Gospodine Janjiću, vi ste pravoslavni sveštenik ali Vi ne smete dopustiti da mi izgubimo našu Ninsku biskupiju, naš ponos i diku. Je li tako bilo, gospodine Prodanu? (*Prodan*: Jeste!)

U toj pretstavci se kaže: „Sto tisuća vjernika bivše Zadarske nadbiskupije već 15 godina nestrpljivo očekuje obnovu i potpunu nezavisnost Ninske biskupije na teritoriji bivše Zadarske radi konačnog središnja kulturnih i narodnih potreba za stotinu glagoljaških župa ovog osakaćenog kraja, itd.“... Zatim Odbor za nezavisnost Ninske biskupije moli: „Da Kraljevska vlada u Skupštini donese ovakvu izjavu: da nema ništa protiv nezavisnosti Ninske biskupije s rezidencijalnim biskupom u Ninu“.

Mi znamo, gospodo, da je jedan čestiti katolički borac, sveštenik dr. Fran Ivanišević, proveo vek svoj u borbi za glagoljicu. On je napisao čitave knjige o problemu od postanka glagoljice pa sve do danas. I on se je zauzimao i kod Pretsednika Vlade i kod mene i kod celoga sveta za glagoljicu. Zar ćete dopustiti da naš glas ostane glas vapijućega u pustinji i da uništite ono što su Hrvati imali pre hiljadu godina? I, gospodo, Meštrović nikada nije bio veći nego onoga dana kada je izradio svoje monumentalno delo, kada je napravio spomenik Grguru Ninskom, najvećem borcu za glagoljicu, koji ukazuje gde je naš neprijatelj. (*Dr. Janko Baričević*: A Fran Ivanišević je katolički sveštenik!) Jeste, Ivanišević je katolički sveštenik i ja bih rekao da je na prvom mestu pok. Bulić pa onda Don Fran Ivanišević.

Hrvatski narod duboko će biti uvreden ako izgla-samo ovaj i ovakav Konkordat, koji ništi hiljadugodišnju kulturnu istoriju. (*Mita Dimitrijević*: Oboriće ga oni posle!)

Kraljevska vlada se žali da se upotrebljuju nekakvi letci! Da, gospodo, upotrebljuju se letci, upotrebljuju se pojedine knjige, ali znate li ko još upotrebljuje knjige bez odobrenja cenzure? Gospodo, to je Kraljevska vlada. Ona je štampala knjigu koju je napisao Moskatelo protiv pravoslavne crkve „Konkordat i njegova kritika“. Ta je knjiga besplatno deljena i data knjižarima da je prodaju uz bagatelnu cenu, a ako se neko nade da kupi tu knjigu daje mu se još i deset knjiga besplatno, samo da se što više širi. Nema opasnosti, gospodo, od te knjige, jer čak ni članovi Klubova nisu tu knjigu pročitali, a ja sam pročitao to dubre od knjige.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govorniče, obraćam vam pažnju da je vaše vreme već isteklo. (Protesti na leVICI).

Dr. Vojislav Janjić (nastavlja): U ovoj se knjizi, gospodo, tvrdilo da je dobivanje glagoljice jedan epohalan događaj. Gospodo, ja sam vam kazao da sam za glagoljicu uvek bio. Ja sam pomogao prvo štampanje misala. (*Ministar pravde dr. Nikola Subotić*: To je Trebnik!) Jeste, gospodine Ministre, Trebnik. U pitanju je bilo tada finansiranje i redigovanje, dakle,

novčana sredstva za tiskanje i stručna lica, da uredi gradivo. Na jednoj sednici vlade ja sam zamolio pokojnog Pašića da se izade u susret, i, gospodo, odobrena je bila svota od pola miliona dinara i odmah je određeno da se štampa misal. A, gospodo, kako je u Konkordatu? Tamo je zavijeno napisana jedna jezuitska rečenica: „Što se tiče prostiranja upotrebe glagoljice, Sveta Stolica se ne protivi upotrebi staroslovenskog jezika u Svetoj misi tamo gde to odgovara jednodušnoj želji vernika.“ To je isto što i poljski veto, a mi svi znamo kako je Poljska prošla sa svojim vetom.

Ima jedan red ljudi u rimokatoličkoj crkvi, koji je sa pravom zabrinut za svoj opstanak ako se ovaj Konkordat primi, a to su braća Franjevci.

Ovaj je Konkordat napisan tako da mnoga gospoda iako su ga čitali, ako ne znaju stvari „au fond“ neće im biti poznato da se ovim Konkordatom uništava naš nacionalni katolički sveštenski red — red Franjevaca. Dakle, Franjevci su se bili obratili na mene i na Pretsednika Ministarskog saveta i njihovi ljudi su rekli: „Ovo je uništenje našega reda“.

700 godina, gospodo, rade Franjevci u četiri svoje provincije: Zagrebačkoj, Bosanskoj, Hercegovačkoj i Dalmatinskoj, 700 godina i pod Turcima i pod Austrijom uvek su bili proganjani od neprijatelja naše nacionalne misli, a potpomognuti od domaćih vladara. Još Kralj Dragutin u XIII veku zvao je sebi Franjevce. Gospodo, Franjevci su osvajali i Beograd. I ko je pročitao knjigu od dr. Julijana Jelinića „Kultura Bosne i Franjevci“, taj će videti šta su Franjevci učinili za naš narod, ne samo, gospodo, za katolike nego i za onaj narod pravoslavne vere. (Oduševljeno pljeskanje na leVICI).

Pa da ništa Franjevci nisu učinili za jedinstvo države nego samo to da je jedan Franjevac ispevao pesmu o Savi Nemanjiću, bilo bi mnogo. Ti fratri definitivno se uništavaju ovim Konkordatom. Za 20 godina neće biti više ni jedne jedine župe, ni dalmatinske, ni bosanske, ni hercegovačke, ni zagrebačke. Jedan bivši Ministar, jedan katolik čije ime ne mogu da kažem, čovek koji zastupa Franjevce, piše mi ovo pismo:

„U vezi tvoga pisma od 25 juna 1937 godine čast mi je u dogovoru sa ocem provincijalom poslato i na te uputiti ovu prestavku s toplom molbom da je pomiljivo i s ljubavlju pročitaš kako je i napisana iz ljubavi prema našim franjevcima, prema njihovim zaslugama u prošlosti, značenju u sadašnjosti i velikoj njihovoj misiji u budućnosti. Ja i svi franjevci jugoslovenski vežemo ponajviše oko tebe pravedne nade, jer ti si najviše upućen u sva naša versko-politička pitanja. Ti imaš srca i razumevanja i sve ćeš — o tome smo svi uvereni — učiniti da se u našoj narodnoj državi ne slomi i ne uništi ono što toliki crni vekovi ne mogoše satrti.“

Ne traži se nikakva milost za franjevački red. Traži se samo ono što traže i najviši državni i narodni interesi, što je postulat pravde i rada u narodu, što je zaslužen tolikom krvlju, mukom i znojem prošlosti, a što se i danas neprestano muči i trza, jer je naše i narodno i nije zatrovano naplavama tuđinskih interesa i ciljeva. Da franjevački red nije ništa dao, pojavu fratra Andrije Kačića kao pesnika tople i iskrene jugoslovenske misli, duhovnoga i narodnoga jedinstva, koji je u 18-om veku prvi ispevao pesmu Nemanjiću Savi, bilo bi dovoljno da se taj red svim silama pomogne u svom poletnom radu za opšte dobro, sreću i napredak čitave zemlje naše. Ovu pretstavku izvoli

primiti ne kao glas moj, nego kao molbu, opravdnu i pravednu, svih naših franjevaca i njihovih starešina provincijala.

Ja sam na želju samoga Gospodina Predsednika Milana Stojadinovića uputio mu pred mesec dana opširan referat po ovom pitanju. S raznih razloga, a i sam ćeš razumeti zašto, nisu ovu pretstavku potpisali naši provincijali nego samo ja lično. Bude li potreba, ovi će i to učiniti.

Za sada po mom mišljenju bolje ovako.

Dragi Vojo, stavljam ti ovo na srce i pomozi da franjevački red nastavi svoj rad nesmetano, da drži svoje verske i školske institute, da sprema i za budućnost zatočnike ljubavi i bratstva među jednokrvnom braćom.

Ja sam spreman da Ti u svemu poslužim i budem pri ruci". (Burno pljeskanje na levlci i povici: Živeo!)

Tu su, gospodo, i njihove pretstavke, koje iz pojmljivih razloga, ja neću da čitam, a biće vremena da se sve to štampa. Najveći greh učinimo prema glagoljašima a zatim prema Franjevcima, jer nadbiskup Šarić, u ime Jezuita, vodi jednu krvavu borbu punih 15 godina, da uništi ono što je nacionalno, što je pošteno! (Burno pljeskanje na levlci).

Interesantna je stvar! O tome je bilo mnogo govora da konkordate imaju svega 9 država de fakto, među kojima su samo dve velike sile: Nemačka i Italija. Od slovenskih država jedino ga ima Poljska! A vidite, gospodo, na kakve teškoće nailazi i ona zbog rdavog konkordata.

Ja moram bez dozvole da ispričam jednu priču, koja je na mene najviše uticala kad smo raspravljali o Konkordatu, a koju mi je ispričao Vjekoslav Miletić, koji je pored Bogavca bio glavni borac protiv Konkordata.

G. dr. Vjekoslav Miletić dobio je jedno sjajno pismo od nekoga svoga druga, a ima još svedoka, koji su ovde čitali to pismo, od jednog svog školskog druga sa Rijeke, u kome se od prilike kaže ovo: „Dragi Vjekoslave, sada čitam u novinama da si ti član Odbora za donošenje Konkordata, pa da ne bi previdio, opominjem te jednog sjajnog dačkog momenta iz 1905 godine u Zadru. Profesor, — ne znam mu ime — prozove daka petog razreda gimnazije Vjekoslava Miletića i zadaje mu pitanje: Vjekoslave, kaži ti meni koji su to katolički slovenski narodi koji su slobodni, a koji imaju svoju slobodnu državu? Dak Vjekoslav Miletić ustaje i kaže: Slovenski narodi katolici jesu: Hrvati, Slovaci, Slovenci, Česi i Poljaci i niko od njih nema slobodnu državu. Prema tome, gospodine profesore, nema ni jednog slovenskog naroda katolika, koji ima svoju slobodnu državu. Dobro, odgovori profesor, zadovoljio si me. Sada ga profesor upita: Koji su to pravoslavni narodi slovenski, koji imaju svoju slobodnu državu? Vjekoslav Miletić ustade i reče: Slovenski narodi, koji su pravoslavni a imaju svoju državu jesu: Srbi, Bugari, Rusi, Ruteni i Crnogorci, to su valjda svi. — Dobro je, Vjekoslave Miletiću, zadovoljio si me, odgovori profesor. Sutra dan hrvatski listovi, kaže se dalje u tome pismu Vjekoslavu Miletiću, zabeležili su taj događaj i profesor je kažnjen. Videant conzules! Pozivam te, Vjekoslave, da ne previdiš ovo sada u svojoj slobodnoj državi! I onda reče meni Vjekoslav: Zar ja da glasam za ovakav Konkordat?! — Nikad, nikad i nikad! To mi je rekao pre 15—20 dana. (Pljeskanje na levlci. — Vjekoslav Miletić: Odgovoriću ti, Vojo!)

Gospodo, naši glavni pravници Slobodan Jovanović, profesor, g. dr. Kumanudi, g. dr. Mihailo Ilić i još neki, koje sam ja konzultovao, svi su mi jedno-

glasno kazali, — neki su to napisali i potpisali, g. dr. Kumanudi to je ovde izneo, ja ću vam pročitati šta je g. Ilić izneo, — da se ovaj Konkordat protivi Ustavu. Ja, gospodo, nisam pravnik, i kad ima kakvo pravno pitanje ili pitanje koje ne razumem, ja se ni malo ne stidim da odem kod kapaciteta, za koje znam da su prvi ljudi, da ih pitam, da se služim njihovim mišljenjem i da ih citiram.

Gospodin Mihailo Ilić, koga nemam čast poznavati, u jednoj knjizi, koja je već 2 izdanja doživela, kazao je, da je ovo najgori Konkordat od svih konkordata koji postoje i da se nigde ni u jednom konkordatu takve odredbe ne nalaze tako skupa spojene, kao u našem projektu, i drugo, da u našem projektu ima odredaba, kojih nigde ni u jednom konkordatu nema.

O ovome Konkordatu on kaže:

„Država ne samo što nije uspela da rimokatoličku crkvu izjednači sa ostalim crkvama nego iz pojedinih odredaba proističe da država nije uspela da sebe izjednači sa rimokatoličkom crkvom, kao što nije uspela da sebe izjednači sa ostalim državama, koje su sklopile konkordat, nego je prema njoj došla u nepovoljniji položaj”.

Evo vam tri autoriteta, evo vam Slobodana Jovanovića i njegovog mišljenja. Profesor g. dr. Mihailo Ilić, ima isto mišljenje. G. dr. Kosta Kumanudi ima isto mišljenje. Svi učitelji na svojim kongresima, svi profesori gimnazija, svi sveštenici, sav narod je protiv ovog Konkordata, pa kako, gospodo, onda možete da glasate za taj Konkordat. (Burno pljeskanje na levlci). Gospodo, kapaciteti naše pravne nauke smatraju da je Konkordat u protivnosti sa čl. 4 državnoga Ustava koji proglašuje jednakost građana pred zakonima, dok projekat daje isključive privilegije rimokatolicima. Sa članom 6 drž. Ustava, koji deklarira da nikome ne može da sudi nenadležni sud, dok projekat po bračnim parnicama potčinjava katoličkim sudovima članove drugih veroispovesti. Protivreči i stavu 2 člana 11 Ustava, koji kaže da je uživanje građanskih i političkih prava nezavisno od ispovedanja vere i da se niko ne može osloboditi od vojnih dužnosti i obaveza, pozivajući se na propise svoje vere, a projekat stavlja školska i bračna prava u zavisnost od vere i daje vojne povlastice rimokatoličkim sveštenicima i redovnicima. Projekat protivreči i stavu 6 istog člana, koji traži da državna subvencija veroispovestima odgovara stvarno dokazanoj potrebi, a projekat ignoriše taj kriterijum. Projekat je protivan i stavu 7 i 8 istoga člana, kojim se zabranjuje verskim predstavnicima partijska delatnost samo pri vršenju svoje zvanične dužnosti, a projekat zabranjuje to uopšte. Nije u saglasnosti projekat ni sa čl. 13 Ustava, koji zabranjuje udruživanje na verskoj osnovi u svrhe fizičkog vaspitanja, jer to dozvoljava katoličkoj akciji. Isto tako ne odgovara projekat ni članu 16 st. 3 državnoga Ustava koji traži u svim školama načelo verske trpeljivosti, dok projekat konfesijonalno načelo uvodi i u državne škole. Protivan je i članu 19 državnoga Ustava koji kaže, da su sva mesta u svim strukama državne službe podjednako dostupna svima državljanima, — projekat stvara isključive privilegije za učitelje-rimokatolike u državnim školama. Ne harmonira projekat ni sa čl. 21 drž. Ustava koji kaže, da brak stoji pod zaštitom države, a projekat stavlja rimokatoličke i mešovite brakove u isključivu nadležnost rimokatoličke crkve. Naposljetku nije saglasan projekat sa čl. 22 i 23 državnog Ustava, koji daju državi pravu eksproprijacije i pravo da interveniše u

privrednim odnosima građana u duhu pravde i otklanjanja društvenih suprotnosti, međutim, projekat ne dozvoljava eksproprijaciju zemalja rimokatoličke crkve u svrhe agrarne reforme.

Ja ću, gospodo, učiniti još samo nekoliko napomena o Konkordatu. Ovde ima, gospodo, vrlo teških stvari i kad bi imali vremena, mi bi član po član pretresli, i uverio bih vas da ne govorim iz ličnih razloga. (Jedan glas na desnici: Ne možeš nas uveriti) Znam ja, gospodo, da vas ne mogu uveriti, znam ja to. Ja neću da govorim o prvome članu, o famoznoj reči »misija«. Neka o tome govori jedan nepristrasan profesor, g. dr. Ilić, koji kaže: »reč misija je nezgodna pre svega zbog toga, što se može protumačiti tako, da smo mi neprosvećen narod, a zatim i što je nepogodna za utvrđivanje verskoga mira koji je vrlo važan državni interes. Malo posle ću vam govoriti o bogoslovskoj strani Konkordata.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govorniče, dobro bi bilo da odmah pređete na bogoslovsku stranu, koju objašnjavate, jer je mnoge stvari navelo više govornika kad ste Vi bili odsutni pa nije pravo, da ono što smo već slušali ranije, slušamo ponovo. Razume se da Vi imate pravo da kažete ono što je pre Vas neko rekao, ali kad je već Vaše vreme po Poslovniku isteklo, onda je dužnost Predsednika Narodne skupštine da Vas opomene, da Vaš govor skratite time, što ćete izostaviti ono što su već drugi pre Vas govorili.

Dr. Vojislav Janjić (nastavlja): Gospodine Predsedniče, Vi imate pravo, ali ja nisam kriv što su me bajoneti policije g. Korošca sprečili da vršim svoju poslaničku dužnost. Ja nisam kriv što sam tučen pred Sabornom crkvom od policije g. Korošca... (Protesti na levljici)

Ovaj moj govor, ovo je samo uvod u hiljade govora koje ću ja održati svuda širom cele zemlje o ovome čudu od Konkordata. (*Voja Lazić:* Govori ceo dan, Narodna skupština ti daje pravo!)

Gospodo narodni poslanici, jedan od najgorih članova Konkordata, pored osmog člana, za mene je i član drugi. On govori o razgraničenju biskupija. Postoji nadbiskupija katolička u Beogradu, ali selo Bežanija, koje je 2 km. udaljeno od Beograda, ne može da potpada pod Beograd, ono potpada pod Zagreb. Vi znate, kad se onda govorilo, a i sad Maček govori: Od Zemuna do Kotora. Sad je gore: Od Zemuna do Kotora ne može ni selo Bežanija da pripadne jednoj katoličkoj nadbiskupiji u Beogradu, a od Kotora do ušća Bojane pripada Rimu. Po ovom Konkordatu u crkvenom pogledu, Zetska banovina cela pripada Vatikanu. (Glasovi na levljici: Šta ćeš sad, Mikiću?) Da, da g. Mikiću!

Čitao sam u novinama, ukoliko je cenzura dopuštala da izade, da je bilo diskutovano ovde u Skupštini i o Barskoj nadbiskupiji. O tome su govorili gospodin Ministar pravde i gospodin dr. Kumanudi. Ja o Barskoj nadbiskupiji imam da kažem samo ovo: Naše instrukcije za Barsku nadbiskupiju bile su i od Pašića i od Ninčića i od Miše Trifunovića ove: Mi tu titulu primasa moramo da sačuvamo. Pokušaćemo da primasa pripojimo Beogradskoj nadbiskupiji.

U Vatikanu, kada sam ja razgovarao, mi smo uspeli da imamo pored primasa srpskog barskog još tri sufragana: kotorskog, mostarskog, i možda dubrovačkog i da budu sa Beogradsko-barskom nadbiskupijom. Gospodin Borgondini Duka rekao je, da svega postoje šest primasa u svetu. Mi stare titule ne ukidamo, rekao g. Duka. I hteli su i ovde da stvore

tu nadbiskupiju. Pašić je hteo da pored Hrvata, koji su katolici i Slovenaca, koji su katolici, zato što ima ipak nešto Srba u Dubrovniku, koji su katolici, da imaju jednu srpsko-katoličku crkvu.

To je ovim drugim članom potpuno zbrisano. I nadbiskup barski jedini od sviju naših episkopa ne pripada organizaciji naše crkve, nego je direktno podređen Rimu.

Ovde ima jedna biskupija, koja mene vredi, a treba da vredi i sve katolike i pravoslavne. To je Križevačka biskupija. Ja sam za to: Ili budi katolik, ili budi pravoslavni, ili budi musliman. Čisto, najbolje je čisto vino piti, gospodo moja! (Veselost u dvorani).

Ali, šta je Križevačka biskupija? Ja znam da masa naročito Srbijanaca i Crnogoraca to pitanje ne znaju. To nije, gospodo, nikakvo čudo. Najmanje znaju verske probleme Srbijanci i Crnogorci, zbog toga što je u Srbiji i Crnoj Gori bila svega jedna vera.

Ona je bila državna vera. Nije bilo trenja sa drugim verama. Zato oni ovaj projekat ne shvataju dovoljno i čak se čude zašto se vi angažujete za ovo pitanje.

Ne može se reći da je za mene ova stvar čisto političko-partiska stvar. Ja govorim sa državnog gledišta. Zna li šta je Križevačka biskupija? To je bila jedna mala biskupija, za vreme Marije Terezije, zato da Srbi pravoslavni pređu u rimokatolike, a kako nisu hteli da pređu u prave rimokatolike, oni su ostali sa svima svojim obredima, sveštenici su nosili bradu, služili su u crkvama i služe kao što se i danas služi u Kragujevcu i Topoli, oni su samo priznali Papu. Da ne govorim kako je bilo, da ne govorim kako su naši sveštenici kao konji držani vezani u štalama toliko dugo dok ne pređu u unijate, ili ih nestane. I uspeli su tako da prevedu jedan mali broj u unijate.

Ta je biskupija pripadala pod Zagrebačku nadbiskupiju za vreme Austrije. To je bila jedna mala, sufragana biskupija. Član 2 Konkordata sada Križevačkoj biskupiji daje pravo da u celoj državi ima te svoje vernike. Ne dadu, recimo, Hrvatu biskupu u Beogradu, da on bude njihov arhipastir, nego onaj iz okoline Đevdelije, a tamo ima tri sela koja su morala da pređu u unijate, i ona ne podpadaju pod svoga biskupa u Skoplju, niti pod nadbiskupa u Beogradu, nego moraju da idu kod Križevačkog biskupa, u Zagreb, gospodo moja!

Gospodo, ja moram da govorim o najtežem članu Konkordata, a to je o članu 8. Ja molim, gospodo, i pravoslavne i katolike da obrate pažnju na ovaj član, koji je protiv Simvola vere pravoslavne crkve. Ni jedan dobar pravoslavac, ni jedan dobar katolik, ni musliman, ni jevrejin, ne bi trebali da dopuste da se u jednom zakonskom projektu vredi njegovu vera. Pravoslavni ne bi smeli to učiniti, jer se odriču svoje vere, a katolici ne bi smeli takode to učiniti, kao što ni ja nikada ne bih smeo da glasam; gde bi se učenje katoličke crkve blasfemiralo u interesu našeg unutrašnjeg mira. Po članu 8 sveštenici ne mogu da se kandiduju za narodne poslanike. (Žagor na desnici i usklici: Šta ćete Vi raditi?) Mene to ne može da tangira, meni to ne može niko da zabrani, ma da »Samouprava« već pretili sveštenicima, da se neće moći kandidovati. Ja o tome neću da govorim, jer ja ću se kandidovati, pa makar mi to ko zabranio. Ali u članu 8 ima jedna druga stvar. Svakog dana i u pravoslavnim i u katoličkim crkvama čita se Simvol vere. U tome Simvolu vere kaže se: Vjeruju u jedinu svjätuju sobornoju i apostolskuju cerkov.

Sobornoju znači opštu, na grčkom znači katolikos. Ja sam bio profesor dogmatike i u Oksfordu i ovde u Beogradu. Mi nazivamo i našu katoličku

crkvu katoličkom. Mi priznajemo i rimokatoličkoj crkvi da je ona katolička crkva.

I oni čitaju Simvol vere. Svega je jedna reč koja nas razlikuje u Simvolu vere. To je filioque.

A 8 član našu crkvu naziva nekatolička veroisповest, što znači da nije pravoslavna, da nije soborna. On nas izjednačuje sa šizmaticima, sa verom Konfučija, Bude, itd., itd. Gospodo, bez ikakve specijalne namere otvoreno kažem: onaj pravoslavac koji glasa za ovaj član, on priznaje da je nekatolik, on se odriče svoje pravoslavne vere. (Žagor na desnici).

Ni jedan živi čovek ni dogmatičar ne može me uveriti da ovo moje tumačenje nije tačno. Zapitajte katoličkog bogoslova ili pravoslavnog bogoslova, videćete da je ovo protiv Simvola vere. Mogu da vam kažem, da mi je baš jedan katolik na ovo skrenuo pažnju, koga i g. Komnenović, — koji je onako lepo govorio — dobro poznaje, a to je g. dr. Rudolf Sardelić, koji mi je kazao: — kako možete da glasate za ovakav tekst kojim se vredi Simvol, osnovica vere! (Pljeskanje na levisi).

Ja, gospodo, o ostalim članovima ovog Zakonskog predloga neću da govorim, i ako sam to spremio da govorim, ne mogu, iznemogao sam i bolestan sam, hoću da završim. (Smeh na desnici). Smejte se vi, ali ću se i ja vama smeјati, i to vrlo brzo. (Prigovori sa desnice).

Ja moram da kažem, kad bi bilo tajno glasanje za Konkordat, 90% glasalo bi sa ove strane (pokazujući desnicu) protiv Konkordata. (Burno pljeskanje na levisi. — Prigovori i žagor na desnici). Ali, gospodo, kad se dođe u Klub, pa se kaže: „Mi ćemo za mesec dana, ili dva tri meseca vršiti izbore, pa ću ja komandovati u Beogradu i vi raditi na terenu“, — onda se uspeva da ljudi i protiv svoje savesti glasaju za Konkordat. (Pljeskanje na levisi. — Protesti na desnici).

I pok. Velja Vukičević je govorio, da će deset puta imati jedanaesti septembar, uveravao je, da će deset puta vršiti izbore, pa je i te jedne bedno završio. Pazite, gospodo, da se Vuk Mandušić ne prevari, pa da ne dođe drugi da vrši izbore! (Burno i dugotrajno pljeskanje na levisi sa povcima: Živeo!)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo, na redu je poslednji govornik, pa će time diskusija biti završena i sednica prekinuta, a glasanje je posle podne u šest sati. Reč ima narodni poslanik g. Vojko Ćvrkić.

Vojko Ćvrkić: Gospodo narodni poslanici, g. Voja Janjić, izlazeći na ovu govornicu, počeo je sa vrlo velikom poantom, a ta poanta trebalo je da nade ravnjanje u onom velikom sudbonosnom događaju, kad je Kraljevina Srbija u 1914 godini odbila ultimatum Austro-Ugarske; htelo se sadašnje stanje neopravdano da izjednači sa onim odista teškim i ozbiljnim stanjem Kraljevine Srbije. Na taj način neopravdano se hoće da izazove uzbuna i unese zabuna u javno mnenje.

Zato, gospodo, neka mi je dozvoljeno, da ja počnem s drugom poantom: Najtragičnija sudbina zadesila je ovaj jugoslovenski narod, kad je izvršena podela crkve na istočnu i zapadnu. To je bio tragični momenat za jedinstvo jugoslovenskog naroda u budućnosti i to nam se sada sveti.

Gospodo, pitamo se, ko je kriv za podelu crkve na istočnu i zapadnu? Krivi su popovi. Hoćemo li danas dozvoliti da nas ponovo popovi dele, i hoćemo li na taj način staviti jugoslovensko jedinstvo pod pitanje. Ja verujem, da će ceo jugoslovenski narod reći:

bila je jedna tragika, koja nam najviše smeta duhovnom ujedinjenju, i ta tragika se nikad više neće ponoviti i popovi neće dobiti vlast. Popovima crkva a državicima država, jer je i Hristos kazao: Bogu Božije a Caru carevo. Konkordat pripada državicima, jer je to stvar careva, a crkva je pitanje Božije i ona pripada popovima.

Gospodo, da se poslužim jednom stvari iz suda. Dešava se u sudu da mnogi ljudi govore sa patosom i sa lepo nameštenom argumentacijom, i kad se oni slušaju, kazalo bi se da imaju pravo, a kad se sa druge strane prevrne list, onda vidimo da stvari sasvim drukčije stoje.

Ovde je više govornika govorilo o tome, da ovo pitanje nije partisko, da ovo pitanje nije političko, da je ovo pitanje čisto državno i da je ovo borba protiv rimskog Pape, da mu se ne da uticaj u našoj nacionalnoj državi, a stvarnost kaže da ovo nije borba protiv rimskog Pape, nego da je ovo borba protiv jednog partiskog Pape, da je ovo borba protiv g. dr. Milana Stojadinovića, da se on sruši sa vlasti. (Burno odobravanje i pljeskanje na desnici). Na taj način, gospodo, uvela se Svetosavska pravoslavna crkva u političku borbu, na taj način Svetosavsku pravoslavnu crkvu onomad su nesavesni političari sa vrlo malo političkog morala i etike izveli na ulicu, pomešali je sa gomilom i oni su krivi zašto je Svetosavska pravoslavna crkva tako prošla. (Žagor i negodovanje na levisi).

Ja vas, gospodo, molim, da me razumete. Kad se govori o tome pitanju prvo što jedan čestit i častan čovek treba da gleda, jeste to, da bude sudija pred samim sobom, da vidi da li ima dovoljno morala, da li ima dovoljno etike u toj stvari da može on da govori tako o toj stvari kako govori. (Odobravanje na desnici). Kad se g. Janjić ovde pojavio u ulozu nekog grlatog branioca pravoslavne crkve, on me je razrešio dužnosti drugarstva i dao mi pravo da iznesem neke stvari o samome g. Janjiću. (Negodovanje na levisi. Jedan glas: Po čemu Vi imate više prava! — *Vojislav Lazić* dobacuje i objašnjava se sa govornikom). Gospodine Laziću, na mesto. Ja Vam nikad nisam ništa govorio i dobacivao, i zato Vam kažem na mesto. (Žagor i negodovanje na levisi. — *Milinko Milutinović* žučno protestuje).

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim gospodina poslanika Lazića, da izvoli otići na svoje mesto. (*Milinko Milutinović* i dalje žučno potestuje). Gospodine Milutinoviću, kažnjavam Vas zapisanom opomenom na red.

Gospodo poslanici sa leve, vaši drugovi sa desnice su dostojanstveno i mirno saslušali vaše reči. Ja vas molim, da i vi isto tako u miru i dostojanstvu saslušate njihove reči, i molio bih vas da izvolite poslušati moj savet. (*Vojislav Lazić:* Gospodine Pretsedniče, uzmite u zaštitu narodne poslanike!) — Gospodo poslanici, molim vas da u miru saslušate g. govornika!

Vojko Ćvrkić (nastavlja): Vidi se, koliko ste objektivni, kad nećete da slušate govornika iz većine! Vidi se, koliko imate prava kad nemate kuraži da me slušate! Imajte kuraži, imajte dostojanstva, da slušate čoveka, koji govori po svome uverenju, jer ja sam poštovao vaše uverenje, i kad ste borci za poštovanje uverenja, poštuјte i moje uverenje, poštuјte moje pravoslavlje, poštuјte moj patriotizam i moj nacionalizam! (Burno odobravanje i pljeskanje na desnici — Protesti na levisi. — *Vojislav Lazić:* Ne dozvoljavamo da nas vredatel)

I kad smo, gospodo, došli na pitanje političkog morala i političke etike, onda, gospodo, neka mi je dopušteno, da pretresem te stvari kao uvod svoga govora.

Gospodin Vojislav Janjić izišao je na ovu govornicu i sa velikim patosom naglasio borbu za spas pravoslavlja. (Jedan glas sa levice: I države!) Ali u tome svome govoru on se oborio na list „Vreme” i počeo je govoriti o tome, kako list „Vreme” ne donosi tačne izveštaje, kako taj list nije nikakav predstavnik štampe. A, gospodo narodni poslanici, dok to govori dr. Vojislav Janjić sa ove govornice, on je saradnik lista „Vreme” i prima po 5000.— dinara mesečno. (Gromko odobravanje na desnici i uzvici: Bravo! — Protesti i žagor na levisi).

Eto, sa koliko se morala i savesti ulazi u pretresanje ovoga verskog pitanja!

Zatim je g. Vojislav Janjić napao „Samoupravu” i kazao je po nekoliko puta, kako „Samouprava” neobjektivno piše, a g. Janjić je od početka osnivanja „Samouprave” pa do današnjega dana njen urednik, a mislim da bi bio i u buduće po svom političkom moralu kad bi mu mi dali. Dakle, on je saradnik „Samouprave” i tamo prima pare. (Burno odobravanje na desnici — Protesti na levisi).

Gospodin dr. Vojislav Janjić kuka na javnu reč i kaže da nema dovoljno garantije, da javna reč objavi ono što se danas u zemlji dešava.

G. dr. Janjić je predsednik odbora agencije „Avala”, koja daje sve izveštaje (Burno odobravanje na desnici). Ako se nije slagao sa takvim radom u ovoj ustanovi zašto nije izašao iz agencije „Avala” i zašto je tamo primao masne dijurne? Eto, sa kolikom se savešću ulazi u ovo pitanje!

Još jedan argumenat, sa koliko se savesti sa ove govornice, koja pretstavlja svetinju, serviraju Narodnoj skupštini stvari onako kako ne stoje.

Slušali ste, gospodo narodni poslanici, kako g. dr. Janjić kuka za pravima Ninske biskupije pa Vam je pokazao onaj dokumenat, ali dosledno sebi i svome političkom moralu nije hteo do kraja da pročita taj dokumenat. Evo šta kaže na kraju Ninska biskupija:

„Gospodine poslanice, upravite apel na Kraljevsku vladu da donese u Narodnoj skupštini i Senatu sličnu izjavu:

Kraljevska vlada nema ništa protiv nezavisnosti Ninske biskupije s residencijalnim biskupom u Ninu, te je pripravna iza ratifikacije Konkordata stupiti u pregovore sa Sv. Stolicom u ovom predmetu u granicama ovlašćenja čl. II i XXXVII istog Konkordata”.

Dakle, Ninska biskupija nije se protivila ratifikaciji nego je tražila, da se iza ratifikacije učini ono što za nju treba. (Živo i dugotrajno odobravanje na desnici!)

Gospodo narodni poslanici, g. dr. Janjić kazao je u svome govoru u početku, kad je hteo sebe da brani od onog svoga govora koji je održao za Konkordat u budžetskoj debati 1936 g., kako je on to učinio zbog toga što on, g. dr. Janjić, nije znao za ovakav Konkordat. Ali g. dr. Janjić ne zna da ovde sede mnogi ljudi koji prosuđuju šta on govori, pa sam, eto, tako i ja zabeležio jednu njegovu docniju izjavu u ovome govoru. Docnije kazao je g. dr. Janjić: „Sreo me je g. Ješa Simić koji mi je kazao: Gospodine Janjiću, Konkordat je toliko rdav da će me oterati u smrt.” A kad mu je g. Ješa Simić kao Kraljevski poslanik na strani rekao da je Konkordat toliko rdav da će ga oterati u smrt, g. Janjić je ipak imao toliko

savesti da je u budžetskoj debati 1936 branio taj Konkordat. (Glasovi na levisi: Nije tako!)

Gospodo narodni poslanici, no dosta o g. dr. Janjiću, jer u programu svoga govora koji sam predvideo stoji da ću ja još neke stvari izneti.

E, gospodo, kako se u ovome Domu od više govornika govorilo tako neobjektivno da se sumnja u nacionalnos, u pravoslavlje mnoge gospode narodnih poslanika koji misle glasati za Konkordat, to neka mi je dopušteno da nekoliko reči kažem o svome pravoslavlju.

Rodio sam se i živim u kraju, koga mnogi po pravoslavnim svetinjama nazivaju „Mala Sveta Gora” — „Srpska Sveta Gora”.

Tu, gde suro Kablarsko-ovčarsko stenje, preteći nebu, para oblake sa svojim mestimičnim pećinama, koje svojim crnim i natmurenim otvorima jezivo pričaju stravu srpskog pravoslavnog življa, koji je u njima kao zbegovima našao sklonište ispred nekrsta da tu čuva veru i umire za „krist časni i slobodu zlatnu”.

Tu, gde su bili zbegovi pravoslavlja, stalno sam gledao strahotno otvorene čeljusti pećina, koje su nekada gutale sa kosom smrtni jadne Srbe što su tu pomrli za veru.

Tu sam stalno slušao jezivi krik orla, koji izleće iz tih pećina i nagoveštava da je tu svio gnezdo na kostima onih, koji su pali za Svetosavsku crkvu.

Tu sam slušao večiti žubor Morave, pomešan sa brujanjem zvona sa sedam manastira Ovčarsko-kablarske klisure, zvuke zvona koji se slivaju i mešaju u božanski lepom akordu i svojim veličanstveno mističnim jecajima pričaju o večnoj nepobednoj crkvi Hristovoj.

Eto tu, na izvoru, gde je pravda pobedila nepravdu, gde je vera pobedila smrt, gde su srpstvo i vera bili jedno isto, tu sam se ja učio srpstvu i pravoslavlju.

Zbog toga s pravom velim: nikome, pa ni episkopima-vladikama našim ne priznajem, da mogu biti veći pravoslavci od mene. Oni mogu znati više teorije o veri, mogu bolje poznavati verske dogme, ali ne mogu više u srcu i duši nositi vere od mene, pa i od ostalih Srba.

Neka se raduju da je tako, jer kod takvog stanja stvari pravoslavlje nikad nije bilo, nije sada i neće nikad biti u opasnosti.

Gospodo, sad kao stoprocentni pravoslavac prelazim na pitanje Konkordata. (Graja na levisi. — Dr. Janko Baričević upada u reč).

Predsednik Stevan Čirić: Gospodine Baričeviću, opominjem Vas na red.

Vojko Čvrkić (nastavlja): Vi znate da je pitanje Konkordata vrlo teška stvar, ali, gospodo, mi se razlikujemo samo u tome odakle te teškoće dolaze. Jedni tvrde da te teškoće dolaze sa jedne, a drugi da dolaze sa druge strane. Eto, gospodo, u tome se razlikujemo.

Gospodo, ja ističem da je ovo pitanje vrlo važno. Ono je važno kao pitanje regulisanja odnosa katoličke vere u našoj državi, ali, gospodo narodni poslanici, ono samo kao takvo nije teško. Ovo pitanje, postalo je teško samo zbog toga, što su se tvorci ovoga dela, ovoga Konkordata, odrekli svoga dela i protivno najosnovnijem političkom moralu povelu borbu protivu svoga dela. (Burno pljeskanje kod večine i uzvici: Tako je!)

Gospodo narodni poslanici, mi znamo opet iz suda da pred sud dolaze vrlo teška pitanja, dolaze

vrlo zamršena pitanja. Dolaze pitanja za koja čak po neki pravници misle da se uopšte ne mogu rešiti, ali, gospodo, ta pitanja postaju laka za sud kad tvorci dela, koje se raspravlja pred sudom, izjave i kažu istinu. Gospodo, da su i tvorci Konkordata, oni koji su ovaj Konkordat stvorili, i oni koji su ovaj Konkordat zaključili imali dovoljno političkog morala, imali dovoljno političke etike pa da izidu da brane svoje delo i da prime odgovornost za svoje delo, onda ovaj Konkordat ne bi bio ni malo težak. (Burno pljeskanje na desnici. — Graja na levici). Jeste, istina boli, draga gospodo,

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, molim vas da poštujuete odluke svoga kluba, i apeliram na vas da budete disciplinovani članovi Narodnog predstavništva i svoga kluba.

Vojko Čvrkić (nastavlja): Gospodo, kad sam naišao na ovu materiju da bi je raspravio i sa jedne i sa druge strane, ja sam u svojim razlaganjima rešio da idem ovim putem. Ja ću da rasmotrim ovo pitanje prvo, sa gledišta čisto same materije samoga Konkordata, a razume se, gospodo, sa druge strane ja ću ga rasmotriti u političkom okviru.

Kad se govori, o samoj materiji Konkordata, onda ja mislim da nije na odmet da svi oni koji treba da donesu sud o ovom Konkordatu, imaju na umu svu diskusiju o ovome pitanju kao i ovo principijelno gledište: Katolička crkva priznata je našim državnim Ustavom. Konsekvenca toga jeste, da je time priznato njeno ustrojstvo, njena organizacija, njen Ustav i njeno zakonodavstvo. Polazeći sa toga gledišta moramo prostudirati sve odredbe Konkordata, koje su usklađene u učenju i tradiciju katoličke crkve. Ako, dakle, katolička crkva dobije u Konkordatu nešto što druge verske organizacije nemaju, ne može se to shvatiti kao neravnopravnost nego kao posledica samog ustrojstva katoličke crkve, njenih tradicija, njenog učenja, njenog bitisanja, njenog postojanja i njenih dogmi. (Burno pljeskanje i odobravanje kod većine).

Naravna stvar, gospodo, bilo bi to sasvim drukčije, bilo bi reći da nema ravnopravnosti jedne crkve sa drugom, kad bi mi hteli da pod tradicije i pod učenja katoličke crkve strpamo pravoslavnu crkvu ili, obrnuto, kad bi pod učenja i tradicije pravoslavne crkve hteli da strpamo katoličku crkvu.

Zatim, draga gospodo, ono što treba da imamo na umu kad o ovome Konkordatu raspravljamo, to je, da je i on jedan ugovor. A svi ugovori ove vrste, to mi ne može poreći ni uvaženi g. dr. Kosta Kumanudi, iako je bio moj profesor, imaju tu karakterističnu i glavnu osobinu, da u sebi nose reciprocitet. I, gospodo, kad se zaključuje jedan ugovor, onda to znači da jedna strana ugovornica ukoliko daje, mora zato da dobije nešto kao ekvivalenat. (*Dr. Janko Baričević:* To ne mora da bude tako!) G. Baričeviću, tako je baš po jurisdikciji, kako vi to kažete. (Burno pljeskanje na desnici). A gospoda kritičari koji su kritikovali ovaj Konkordat, nisu vodili računa o reciprocitetu već su sve ono što je katolička crkva dobila kao svoje privilegije, bilo po učenju svom, bilo po svojim tradicijama, po svome biću i svome bitisanju, strpali u jedan džak i kazali: da je to stavljanje katoličke crkve ozgo nad pravoslavnu crkvu. A, gospodo narodni poslanici, kad se raspravlja o jednoj ovakvoj stvari, to će mi priznati i g. dr. Kumanudi, ona se izlaže tako što se iznesu njene dobre strane kojih ima, kao što ih i ovaj ugovor ima, pa se onda uporedno iznesu i

one rdave njene strane, one strane koje se napadaju, pa se onda gleda ukoliko se one mogu da odbrane, a ne ide se samo sa kritikom, ne operiše se samo s njom. Jer, gospodo, ako se tako radi, onda se na primer i u Njegoševom Gorskom Vijencu, koji je najbolji spev u našoj literaturi, mogu naći stvari koje se mogu napadati i kritikovati, ali se ne može zato poreći da je on i pored toga najbolji proizvod naše literature. Tako se uvek radi. A kada se radi drukčije onda se uvek i najboljoj stvari osporava njena prava vrednost jer se pođe sa jednog uskog i čisto kritičkog stava koji je, često, odozgo zamešen još i političkom neobjektivnošću, i tako gledajući i na ovaj Konkordat ispalo je da je isti jedno strašilo. Zato, gospodo... (Upadice) Možete vi meni dobacivati da ja uvek govorim stare poznate istine, a ja mislim da je bolje kad to činim nego kao neki drugi što često lupaju nove neistine (Odobravanje) Zatim, gospodo, politika nije ništa novo. Ona nije nauka koja istražuje. Ona nije radiofonija. Tu se ne tretira ništa novo. Tu se, gospodo, ima da iznese ono što postoji u našoj duši, u našem srcu i našem osećanju da se to razume i zato je, gospodo, najbolji govornik onaj za koga se kaže: e, to si mi baš iz srca i usta izvadio, to sam i ja hteo da kažem. (Burno pljeskanje na desnici).

Kad smo tako postavili stvari onda imam da vam kažem još i ovo: kad rešavamo pitanje o ovome Konkordatu, mi treba da znamo i to, da u njemu ne možemo da izmenimo ni jednu tačku ni zapetu od korica do korica, već imamo od korica do korica da ga primimo, onakav kakav nam je podnet ili da ga odbacimo od korica do korica. Da li je to tačno, gospodo? Dabome da jeste. Treba uvek da imamo na umu, kakve će posledice biti ako ovaj Konkordat odbacimo, a kakve opet ako ga primimo i koje su od njih teže? Time se treba da rukovodi Narodna skupština pri rešavanju ovoga Konkordata, time koje su od ovih posledica teže. (*Vojislav Lazić upada u reč.*)

Pretsednik Stevan Ćirić: Vi, g. Laziću, koji naročito ističete sa ove govornice kako treba poštovati Zakon o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, zar baš Vi, g. Laziću, vodite opstrukciju ne dajući govorniku da kaže što želi?!

Vojko Čvrkić (nastavlja): I kad se toga treba da drže gospoda narodni poslanici onda, gospodo, ja ću prvo da izložim, i to ukratko zato što su već mnogi o tome govorili, da vam izložim ono što je dobro u ovome Konkordatu, pa onda da vam izložim ono što ste vi kritikovali, da vidimo, da li ono što ste vi najzvučnije kritikovali, može da se odbrani.

Pre nego što udem u ovo svoje izlaganje biću slobodan da vas upozorim na još jednu stvar koja neće biti na odmet. Veliki francuski političar, najveći državnik novije francuske istorije, otac otadžbine, Žorž Klemanso, koji je bio i veliki parlamentarni borac, slušajući u Skupštini poslanike koji vole mnogo da govore, koji vole mnogo da se pokazuju učeni i tako slušajući jednoga dana jednoga velikog svog protivnika, inače velikoga državnika, i kada su ga upitali kakvo mišljenje o tome velikome državniku ima, „Tigar” je ispružio svoje kandže i jetko kazao: „Sve zna, ali ništa ne razume”. A kad su ga upitali za jednog drugog državnika, isto tako njegovog velikog protivnika, kakvo mišljenje o njemu ima, „Tigar” je se ublažio i kazao: „Ništa ne zna, ali sve razume”. Isto tako, gospodo, i u ovome Parlamentu kada smo slušali ove mnogobrojne teorije koje su ovde iznošene, možemo da kažemo da imamo ljude koji su mnogo znali, ali su malo razumeli. Nisu razumeli kakve bi te-

ške posledice nastale, kad bi odbili Konkordat. Bilo je ljudi ovde koji su hteli pošto poto da nam nametnu svoje teorije da stoje kako one ne stoje. (Odobravajte na desnici).

I kada i ovo imamo na umu ja ističem sledeće stvari iz ovoga Konkordata. Ovakav kakav je — vi sa levece volite tako da govorite pa da vas zadovoljim — ovaj Konkordat donosi ove koristi:

Priznaje saradnju države u naimenovanju biskupa, pri čemu jugoslovenska vlada ima prava da učini primedbe opšteg političkog karaktera.

Drugo, prijem agrarne reforme u Kraljevini Jugoslaviji od strane rimske kurije.

Treće, obaveza časnosti zakletve za biskupe.

Vi znate, gospodo, da smo mi ovde slušali koliko se je napadalo na nacionalnu svest našeg katoličkog klera, koje napade ja ne odobravam i navešću posle i dokaze zašto to ne odobravam. Odobriće mi gospoda naši popovi „pravoslavci“, da kada jedan visoki predstavnik crkvenoga klira položi zakletvu kakva je predviđena u ovom Konkordatu, da se u tu zakletvu ne može sumnjati. Unošenjem ove zakletve u ovaj Konkordat ne može biti nikakve sumnje o tome da oni mogu raditi što god protivu nacionalnih interesa ove zemlje i da će raditi protivu jedinstva ove zemlje, jer na to polažu zakletvu.

Zatim, četvrto, ovim Konkordatom dobili smo priznanje upotrebe staroslovenskog jezika u liturgiji. Vi svi vrlo dobro znate, gospodo, koliko je borbu vodio Grgur Ninski i vladika Štrosmajera da se u katoličkim crkvama uvede služba na našem jeziku. I kada je dr. Stojadinović izneo na ratifikaciju Konkordat u kome se uvažava za katoličku crkvu služba na našem jeziku, onda to ne valja samo zato što to iznosi na ratifikaciju dr. Milan Stojadinović; a da je to izneo na ratifikaciju g. Bogoljub Jevtić, onda bi mnogi ljudi sa one strane pevali u horu „Osana“ ovom Konkordatu. (Burno pljeskanje i odobravanje u centru i na desnici).

Peto, ovim Konkordatom dobila je naša država to, da će se teritorijalna organizacija katoličke crkve potpuno poklapati sa državnim granicama. Ovo se naročito odnosi na organizaciju verskih redova i kongregacija. I kada te kongregacije rade unutar naše države pod nadzorom državne vlasti, onda je jasno da nema nikakve opasnosti od rada kongregacija, jer mi nikada ne sumnjamo i ne smemo da sumnjamo da će ikada doći u ovoj zemlji jedna vlada koja će moći dozvoliti ma kakav rad protivu državnih i nacionalnih interesa.

Zatim smo ovim Konkordatom dobili pristanak katoličke crkve za rasturanje udruženja sa političkim ciljevima ili ciljevima fizičkog vaspitanja. Sada ćemo da progovorimo i o tome pitanju. Vi vrlo dobro znate, zašto je u Konkordat ušla ova odredba, da se katoličko sveštenstvo isključi iz političkog života. Konkordat je zaključio g. Boško Jevtić, kojemu je smetao dr. Korošec, a taj dr. Korošec — vi kažete — sa popovima radi, i ta odredba trebala je da ude po vašem shvatanju političkog rada katoličkog sveštenstva i zašto se onda bunite protiv ove odredbe kada ste ju vi doneli (Burno pljeskanje na desnici). Rimska Stolica pristala je na ovo, ali, da ne bi ponizila katoličku crkvu, ona je pristala na ovu odredbu uz reciprocitet: ako jugoslovenska vlada donese odluku da ne smiju katolički sveštenici da učestvuju u političkom životu, onda da na to nemaju prava ni pravoslavni, niti koje druge veroispovesti. (Jedan povik sa levece:

To nije tačno! — Pljeskanje kod većine — *Milinko Milutinović*: Ta ti puška ne pali!) Ne pali ni jedna tvoja kod mene. (*Dr. Branko Kalember* upada u reč).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine Kalemberu, poštujujte reč Vašega šefa, reč koju je dao šef Vašega kluba, da se svi govornici mirno saslušaju. (*Dr. Branko Kalember*: Ja nemam šefa, ja sam narodni poslanik!) Vi pripadate jednome klubu i imate svoga šefa.

Vojko Ćvrkić (nastavlja): Zatim, osma tačka Konkordata sastoji se u tome, da Sveta Stolica kod zaključenja Konkordata sa drugim državama ima da osigura sva prava našim manjinama što se tiče upotrebe maternjeg jezika u crkvenoj nastavi, katihizimima, školama. Istina je da ovo ima samo principijelnu važnost, jer gotovo sve druge države gde ove naše manjine žive imaju već zaključene konkordate sa Vatikanom, ali to je od velike važnosti u pogledu nacionalnog morala za naše manjine za koje to znači mnogo, tj. da se katolička crkva, ta ogromna sila u svetu, koja ima 350 miliona svojih vernika i koja izdaje dnevno 1500 listova, da ona priznaje i zauzima se za manjinska prava naših manjina u anacionalnim državama.

Zatim, može se reći i ovo. Ovim Konkordatom zadovoljena je čak i srpska tradicija, tradicija jedne države čiji se osnivač krstio u dve crkve: u pravoslavnoj i katoličkoj. Konkordat ostvaruje posmrtnu želju kako velikog hrvatskog patriote biskupa Štrosmajera, tako i stoprocentnog Srbina Nikole Pašića.

Gospodo, sada da vidimo kako stoji sa onim odredbama koje su unete u Konkordat kao privilegija za katoličku crkvu po sistemu reciprociteta.

Tu se najviše napadalo na pojedine odredbe, ali ja neću da razglabam materiju nego ću da govorim o najvažnijim članovima Konkordata, o onome što je najviše napadano: Prigovara se, gospodo, najviše članu 1 koji predviđa misiju. Reč misija je od latinske reči „missio“ i znači zadaću, a koja bi se mogla lepo prevesti i sa kojom drugom rečju analognog značenja kao što je na primer poslanje, što bi više odgovaralo duhu našeg jezika. Misija je napadana sa više razloga! Rečeno je da ova reč unizuje našu državu, jer se time ona smatra kao država neprosvećena, i država u kojoj treba vršiti misiju, kao što se vrši misija u drugim državama koje spadaju u red država divljih naroda. Ali, gospodo, moramo da se postavimo na čisto stanovište! Sve vere imaju svoju misiju! Vera i religija ne mogu biti bez misije. I, gospodo, zar se može napadati reč „misija“ kada je to nešto bez čega ni jedna religija ne može opstati. A, gospodo, smemo li se postaviti u jednu takvu neravnopravnost, kada se kod nas stalno podvlači ravnopravnost vera! Pa, gospodo, evo šta kaže Ustav Srpske pravoslavne crkve o misiji: „Sveti arhijerejski sabor uređuje spoljašnju i unutrašnju misiju crkve radi utvrđenja obnove i širenja pravoslavne vere!“ To kaže član 4 tačka 3. (*Dr. Branko Kalember, Vojislav Lazić* i još nekoliko narodnih poslanika sa levece protestuju. — Velika graja.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Zar se, gospodo, ne stidite da vas petoro udarate na jednoga! Je li to parlamentarizam! Imajte toliko osećaja parlamentarizma da ne udarate po petoro na jednog!

Vojko Ćvrkić (nastavlja): Dalje, Ustav Srpske pravoslavne crkve kaže: da se stara o širenju pravoslavne vere i rukovodi poslovima unutrašnje i spoljašnje crkvene misije! (*Vojislav Lazić* prigovara.) Izvini, Laziću, ti ne znaš šta govoriš! Tebi može da

se desi lapsus u pameti. Meni može jedino lapsus lingve da se dogodi.

Gospodo, koliko bi bilo neravnopravnosti, koliko bi uneli zle krvi među naše vere kad dopuštamo u Ustavu pravoslavne crkve da ona čak može vršiti spoljašnju misiju, i kad znamo, gospodo, da je naš episkop zagrebački Dositej išao u Češku da tamo širi pravoslavlje, pa koliko bi bilo neravnopravnosti kad se katoličkoj crkvi ne bi dalo pravo propovedanja svoje vere.

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim Vas, gospodine govorniče, da ne optužujete Srpsku pravoslavnu crkvu, jer Srpska pravoslavna crkva nije tamo širila pravoslavlje!

Vojko Ćvrkić (nastavlja): Gospodine Pretsedniče, ni jednom svojom mišlju nikada nisam optuživao Srpsku pravoslavnu crkvu što ona ima prava na širenje pravoslavlja, nego sam time hteo reći, da je on tamo organizovao pravoslavnu crkvu i time svakako osigurao i širenje pravoslavlja, a na to isto ima i katolička crkva prava! To je u interesu ravnopravnosti.

Pretsednik Stevan Ćirić: Radujem se što je g. govornik izjavio da smo ga krivo shvatili. Ako smo ga krivo shvatili to je zbog toga, što je upotrebio reč širi. Episkop g. Dositej išao je u Čehoslovačku da organizuje pravoslavnu crkvu koja je tamo, već postojala.

Vojko Ćvrkić (nastavlja): Zatim, gospodo narodni poslanici, prigovara se članu 3, što Sveta Stolica ima pravo imenovati biskupa i mimo vlade, ako vlada u roku od 30 dana ne da prigovor na predloženog kandidata. Šta ima tome da se prigovara, kad vlada za 30 dana, ma kakve da su pošte, ovaj prigovor ipak može da stavi u ovom roku. U ostalom do sada, kad nije bilo Konkordata, ni jedan biskup nije imenovan dok nije dobijen pristanak od jugoslovenske Vlade. I Štepinac kad je imenovan, mi znamo vrlo dobro, da je naša Vlada dala pristanak, a dala je zbog toga što je Štepinac bio dobrovoljac na Solunskom frontu. (Pljeskanje kod većine). I eto vidite, gospodo, koliko ima patriota, i čak ima dobrovoljaca u biskupatu katoličke crkve u Jugoslaviji. (Glas sa leveice: S kim je bio, je li sa Vama?! — **Sreten Kuzeljević:** Sa nama, koji smo bili na Solunskom frontu!).

Gospodo, prigovara se naročito što je dato pravo katoličkoj crkvi ni naknadu u novcu za imanja katoličke crkve. Gospodo, ja mislim da mi tu ne smemo činiti ni jedan prigovor. Ova država ni prema kome neće i ne sme se pojaviti u ulozi onoga, koji hoće nešto da uzme i da ne plati. (Pljeskanje kod većine). Gospodo, u ostalom treba uzeti Ustav Srpske pravoslavne crkve i videti članove 43 i 268 Ustava Srpske pravoslavne crkve, koji to isto pravo daje i garantuje i pravoslavnoj crkvi. I mi znamo da je naša država primila obavezu, da se imanja, koja su oduzeta pravoslavnoj crkvi putem agrarne reforme, imaju isplatiti. I mene je vodio uvaženi drug Janjić u Krušedolski manastir i pred njim sam video na licu mesta koliko je naša država obavezna da plati Krušedolskom manastiru. Prema tome, draga gospodo, obavezna je da plati i za imanja katoličke crkve. (**Milinko Milutinović:** Ko će da plati za 10 godina unazad!).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine Milutinoviću, vreme je suviše ozbiljno i gorko da pravimo rdave šale. Ali, dopustite, pendrek je sada u mojoj ruci! (Pljeskanje na desnici. — Opšti smeh i veselost).

Vojko Ćvrkić (nastavlja): Gospodo, naročito se prigovara onome stavu Konkordata, gde se daje pravo imenovanja vojnog sveštenstva od strane katoličke crkve u vojsci. Gospodo, ovo imenovanje, to je naročito podvučeno u Konkordatu, ne može biti nigde bez saglasnosti Ministra vojske. (Glasovi na desnici: Tako jel!). I mi smo čuli od Ministra g. Đure Jankovića, čuli smo posle da je to potvrdio i g. dr. Auer, da je Ministar vojske ondašnji, g. general Petar Živković, šef današnje Jugoslovenske nacionalne stranke, koja vodi najveću borbu protiv Konkordata, tražio objašnjenje u Ministarskoj sednici kako stoji s tim članom i Ministar pravde g. dr. Auer dao je objašnjenje, i on je posle toga pristao na to, jer je video da tu nema nikakve opasnosti za našu vojsku.

Nema ni zbog toga nikakve opasnosti za vojsku, što imenovanje samoga biskupa stoji u neposrednoj vezi sa Svetom Stolicom. Nema opasnosti zato, što biskup treba da bude imenovan po sporazumu sa Ministrom vojske i mornarice i to između predloženih kandidata, koje predlažu biskupi iz Jugoslavije, ali kad se dobije prethodna saglasnost Ministra vojske. Ovo je učinjeno u našu korist, da se ne bi doveo Ministar u tu situaciju da mora sazivati konferenciju i tražiti pristanak sviju biskupa. Zbog toga oni daju samo kandidata, a Ministar vojske daje svoj pristanak na imenovanje Sv. Stolice za onoga koji odgovara da može da dodena tako važan položaj.

Zatim se prigovara odredbama o brakovima. (**Vojislav Lazić:** Što prelaziš odmah na brak!) Tebi, Vojo, u pogledu znanja ne pridajem nikakvu važnost i za to neću na tvoje upadice da odgovaram. (**Vojislav Lazić:** Nije nećeš, nego ne možeš!) Neka se čuje i ta objektivnost, da Vojko Ćvrkić ne može da odgovara na upadice Voje Lazića.

Gospoda mnogo prigovaraju bračnom pravu. Ima jedan veliki pravnik koji je rekao: pitanje je da li je pravo u opšte nauka, jer u pravu sve može da bude i da ne bude, sve može da dođe pod pitanje. Ja zato neću da govorim o pojedinim slučajevima u bračnom pravu, sudovi će raspravljati slučajeve kad pred njih dodu, ali hoću da govorim o onoj ravnopravnosti.

Evo šta je davao srpski Konkordat u pogledu bračnoga prava. Čl. 12 glasi: Vlada priznaje važnost braka među katolicima, i mešovitim brakova zaključenih pred katoličkim sveštenikom po propisima katoličke crkve.

Čl. 13 kaže: „Bračne sporove između supružnika katoličke vere kao i između supružnika iz mešovitih brakova, zaključenih pred rimokatoličkim sveštenikom, sudiće katolički duhovni sudovi, sa izuzetkom rasprava čisto civilnih odnosa.”

Čl. 14: „Katolički suprug u mešovitim brakovima zaključenim pred rimokatoličkim sveštenikom imaće pravo da ugovara, da će deca iz toga braka biti vaspitana u katoličkoj veroispovesti”. To znači, gospodo, da je srpski Konkordat ono isto davao, o čemu je Milovan Lazarević govorio da nije davao. Naročito one odredbe koje regulišu bračne odnose iste su. Eto, vidite, da je on govorio sasvim neopravdano.

Bračni pravilnik Srpske pravoslavne crkve ima ove odredbe: u § 115 kaže se, da lice druge veroispovesti mora pismeno da izjavi, da neće svoga budućega bračnoga druga odvracati od pravoslavne vere, ni pokušavati da navede na prelaz u drugu veru, i da će svoju decu iz toga braka krštavati i vaspitavati u pravoslavnoj veri. Pravoslavno lice mora svečano obećati, da će stalno lepim načinom nastojati,

da svoga budućega druga privoli pravoslavnoj veri. Mešoviti se brak mora sklopiti u pravoslavnome hramu, kod pravoslavnoga sveštenika pod pravoslavnim odredbama.

Nema jedinsva i sloge ako nema ravnopravnosti. Dr. Janjić je kazao u budžetskoj debati da je vera vrlo osetljiva stvar, a ja kažem preostljiva. Na nepravdu je naš narod vrlo osetljiv, ali kad vidi da se ta nepravda primenjuje i prema njegovom bratu onda mu je lakše. Naš vojnik kad dođe iz vojske priča kako mu je starišina bio strog i ponekad nepravičan, ali kaže: kaznio je mene nepravično, ali je kaznio i moga protivnika pa i kad je bio nepravičan ali kad je postupio ravnopravno, onda se to podnosi lakše. I kad vidimo koliko je vera preosetljiva stvar, onda se vidi od kolike je važnosti ravnopravnost o kojoj mora da se vodi računa s obzirom na Bračna pravila Srpske pravoslavne crkve. Po tim Pravilima Srpske pravoslavne crkve lice druge vere mora da da pismeno da neće drugoga bračnoga druga odvracati od pravoslavne vere, i da neće ni pokušati da ga navede u prelaz u drugu veru. Drugo, traži, kao što sam pomenuo, da će svoju decu iz toga braka krštavati i vaspitavati u pravoslavnoj veri, i treće, pravoslavno lice mora svečano obećati da će stalno lepim načinom nastojavati da svoga budućega druga privoli pravoslavnoj veri, a toga nema u Konkordatu za mešovite katoličke brakove.

Razmislite malo o ovome! „Pravoslavno lice mora svečano obećati, da će stalno lepim načinom nastojati da svoga budućeg druga privoli pravoslavnoj veri.“

Četvrto: Mešoviti se brak mora sklopiti u pravoslavnom hramu, kod pravoslavnog sveštenika, pod pravoslavnim odredbama. (*Vojislav Lazić* dobacuje) Gospodine Laziću, pošto vidim da slabo razumete, dozvolite mi, gospodine Pretsedniče, da pročitam gospodinu Laziću još jedanput ovu stvar. Evo kako to glasi: »Pravoslavno lice mora svečano obećati, da će stalno lepim načinom nastojati da svoga budućeg druga privoli pravoslavnoj veri«.

Pretsednik Stevan Ćirić: Kao što vidite, gospodine govorniče, ja sam Vam dopustio da tu stvar ponovo pročitate, ali konstatujem, da ste Vi na ovome mestu, Vi govorniku to ne bi dopustili! (Opšta veselost).

Vojko Ćvrkić (nastavlja): Po § 120 deca iz mešovitog braka sklopljenog po pravoslavnoj crkvi mogu se krstiti samo u pravoslavnoj crkvi.

Po § 119 za mešoviti brak sklopljen u pravoslavnoj crkvi merodavni su isključivo propisi ovih pravila.

Po § 121 deca iz mešovitog braka, ma bio brak sklopljen i od verskog pretstavnika druge veroispovesti, moraju se krstiti u pravoslavnoj veri, ako je jedan od roditelja pravoslavne vere.

Konačno da navedem još § 107, koji kaže: „Brak se razvodi krivicom bračnog lica, koje otpadne od pravoslavne vere ili primi drugu veru ili bude konačno isključeno iz crkvene zajednice. Ovakvih i sličnih odredaba ima u bračnim pravilima još mnogo.

Ovih i sličnih odredaba ima, gospodo, i u Ustavu Islamske verske zajednice, a tako isto Ustav pravoslavne crkve sadrži i ona prava na naknadu u novcu za oduzeta imanja. Mi priznajemo i islamskoj verskoj zajednici pravo na naknadu zato što su i to naša braća i zato što se držimo one pravoslavne izreke: brat je mio koje vere bio. (Živo i dugotrajno odobravanje u centru i na desnici).

Gospodo, eto kako stoji sa kritikom onih članova Konkordata, koji su najviše bili kritikovani. Mi vidimo, da te odredbe nisu tako strašne, da te odredbe ne mogu da izdrže do kraja kritiku, da tu nema nikakve opasnosti ni za državu, a još manje za Srpsku pravoslavnu veru. Prema tome, jasno je, da je ta kritika ostala neopravdana.

A sada, gospodo narodni poslanici, dozvolite mi da predem na onu drugu stranu, na političku stranu i politički okvir u koji se, po nesreći, ovo pitanje odviklo. Gospodo, zbog toga je ovo pitanje postalo teško. (Burno odobravanje kod većine i uzvici: Tako je!) Ovo pitanje postalo je teško, jer se stvorila jedna takva psihoza, u kojoj mi rešavamo ovo pitanje, da ta psihoza preti da pogazi naš Ustav, preti time da mimo i protiv Ustava učini strašan uticaj na narodne poslanike da podlegnu uticaju ulice i da ne daju glas po svojoj savesti, već da dadu onako kako to diktiraju neodgovorni elementi i neodgovorni faktori, koji su na ulici. (Burno i dugotrajno odobravanje u centru i na desnici).

Sad, da vidimo kako je nastala ta psihoza, ko je kriv za tu psihozu i, najzad, da li je ta psihoza kao takva opravdana. Gospodo, vidite kako je nastala ta psihoza. Ovaj Konkordat je zaključen, po onome što je utvrđeno dokazima, dok je bila Vlada g. Bogoljuba Jevtića. Ovaj Konkordat docnije je trebalo ratifikovati pod Vladom g. dr. Milana Stojadinovića. U toj Vladi g. dr. Milana Stojadinovića sedelo je pet Ministara, koji danas sede u opoziciji i stvaraju psihozu protiv ovog Konkordata. (Burno odobravanje kod većine i usklici: Tako je! — *Aleksandar Dačić:* Da oni sede i sada na ministarskim klupama, još kako bi glasali za Konkordat!)

Sad moramo da dođemo opet na ono, da je sreća za svaku, pa i za našu državu, kad odgovorni političari smatraju da i politika ima veze sa moralom, da i politika ima svoju etiku. Gospodo, ne može se politika voditi bez morala, ne može se, gospodo, ni u politici danas kazati jedno, a sutra drugo, ne može se ni u politici raditi jedno delo, a sutra kazati: To nije moje delo. (Odobravanje kod većine i usklici: Tako je!)

Gospodo, ako se počne tako da radi, onda se ruši autoritet Ministara. Kako će izgledati u inostranstvu autoritet jugoslovenskih Ministara, koji sutra treba da štite najvitalnije interese države, kad ceo svet bude čitao i bude znao da naši Ministri mogu da rade jedan tako važan akt, kao što je Konkordat, pa da sutra rade protiv Konkordata. (Dugotrajno odobravanje u centru i na desnici.) Tako je pravo shvatanje političkog morala u Evropi i od strane seljaka, koji su istinski seljaci, a ne kao Voja Lazić. (Burno odobravanje u centru i na desnici.)

Gospodo, svoja reč mora se držati i kao što je kavaljerski dr. Auer kazao: Ja sam kavaljer, ja priznajem moje delo, ja nosim odgovornost za svoje delo, — da su svi izašli na govornicu, čije je delo ovaj Konkordat i kazali: Ja sam kavaljer, ja nosim odgovornost za ovo delo, jer je ovo moje delo, onda ne bi bila teška psihoza na ulici. (Dugotrajno odobravanje u centru i na desnici.) Ali, gospodo, ta psihoza ne bi bila toliko opasna, ne bi bilo to pitanje tako teško da je ono samo ostalo u okviru Skupštine, da su ta gospoda, nakraju, po svojoj časti i po svome moralu ostali, pa ovde sve to izneli. Ali je opasnost zbog toga, što su se politički ljudi udružili sa ljudima van Parlamenta i sa vanparlamentarnom opozicijom, što su, gospodo, po njihovom moralu našli da je opravdano, da oni mogu u ovoj borbi

ići ne protiv Konkordata, nego protiv Vlade dr. Milana Stojadinovića, da mogu ići tako daleko da se nađu na istoj liniji i sa onim ljudima, koji nikakve zajednice sa njim nemaju ni po svom političkom uverenju, ni po svom političkom programu. Njihova politička uverenja i njihov politički program toliko se, gospodo, razlikuju da se na njih može u svakom pitanju primeniti sa pravom ona narodna izreka: Da ih metnemo sve u jedan kazan, i to onaj iz pakla, u kome se sve kuva, ni tamo im se ne bi čorbe pomešale. (Odobranje u centru i na desnici).

Ali, gospodo, njihove političke čorbe pomešale su se u ovom pitanju i postale otrov, pa misle da će sa tim otrovom otrovati Vladu dr. Milana Stojadinovića. (Usklici na desnici: Neće, neće!) Gospodo, tako se u tome frontu našao stari socijalista i veliki ateista, raniji i sadanji, dr. Smiljanić. (Usklici na desnici: Oh!) Gospodo, prema tome vi najjasnije vidite u onim teškim događajima pred Sabornom crkvom da ono više nije bila litija, nego da su oni, protivno verskim principima, uvukli crkvu u politiku, (Burno pljeskanje kod većine i uzvici: Tako je!) i crkvu izveli na ulicu. I, gospodo moja, kao pravoslavac, ja moram da se zapitam, da poslednji put uputim opomenu svima onima, koji hoće crkvu da izvedu na ulicu, i da im kažem: ne, po sto puta ne, jer ako se najveća svetinja u ovoj zemlji uvuče u politiku, onda, gospodo, gde će biti onaj osnovni moral, ona osnovna etika na kojoj treba da počiva ova država? (Pljeskanje.) Ti ljudi su stvorili nešto što se nikad nije desilo kod nas, i oni kažu s pravom: Desili se strašni događaji pred Sabornom crkvom. Ali, gospodo, posle naredbe koju su primili pretstavnici crkve... (*Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Dragiša Cvetković: I posle obećanja!*)... i posle obećanja, koja su dali da neće izlaziti na ulicu, došli su politički ljudi i harangirali masu. I što su harangirali masu čast im, ali zašto su povelili svetinje na ulicu, da se svetinje pomešaju sa gomilom, i onda nije čudo što su se tom prilikom povaljale mitre u gomili.

Ali nikad se nije desilo ni ovo, velim ja, da se litija vrši za zdravlje. Po ritualu pravoslavne crkve litije se ne nose za zdravlje, to mi ne može osporiti ni jedan pravoslavni prečasni prota. Zatim priredila se litija u 6 sati posle podne u ponedeljak kad je radni dan i nije nikakav pravoslavni svetac, u vremenu kad je najviše šetača na ulici i ne po volji crkve, nego po sugestiji neodgovornih političara i tako se dalo maha da se svi oni subverzivni elementi mešaju sa crkvom i da tako uzmu maha.

Eto, na taj način došlo je do toga, da mi možemo da kažemo, da ono što je tamo radeno, pod uticajem — to podvlačim — dovelo je dotle, da je ona sveta litija, ona svetinja koju poštujem, zavijena u političku oblandu i na taj način se pretvorila u političku litiju.

Na taj način, gospodo, politički ljudi koji su u stanju da se odreknu svoga dela, koji pred Evropom ne priznaju svoje delo, mogu da vode opoziciju protiv Konkordata i ljudi sa takvim moralom doveli su do toga, da su sa svojim moralom i sa svojom etikom izvršili ono što njima liči i što njima dolikuje. Jer, gospodo, onaj koji može da napravi jedan važan državnički akt, za koga je bivši Ministar Komnenović sa ove vladavice kazao: „Ovaj Konkordat toliko je strašan da preti da će srušiti temelje ove države i da će se država pod njim raspasti“, a, zatim, kad smo ga ponovo povratili na ovu vladavicu, čuli smo od njega da kad je Konkordat bio u njegovoj

ruci i da je on na njega pristao i to kad je čitan član po član i na francuskom i srpskom tekstu, i kada nije kao odgovorni Ministar stavio onda svoje veto, onda kako ćemo verovati tim vladavnicima da govore savesno kad su pokazali da su malo savesti imali u momentu svoje odgovornosti.

Eto, gospodo, tako je stanje, tako ponašanje, takav politički moral i takva politička etika, koja se zavodi kod nas da se moramo zapitati, čemu to vodi? Vodi u verski sukob, u versku borbu, da brat zarati sa bratom. Taj i takav rad vodi potpunoj borbi između pravoslavne i katoličke crkve. (Pljeskanje kod većine.) Takav rad preti, ako bi mi dozvolili, ali mi sa ove strane to nećemo dozvoliti, ponovo da dovede dotle da nas popovi zavade da ponovo dočekamo slične potrebe iz doba deobe na istočnu i zapadnu crkvu.

Gospodo, govoreći o tim ljudima sa takvim političkim moralom i etikom, govoreći o podeli na istočnu i zapadnu crkvu, setih se i jednog ili dva retka one pesme našeg velikog pesnika Đure Jakšića: Mi nismo Srbi, mi nismo ljudi, mi nismo više Nemanjin soj“. A zašto, gospodo? Jedan veliki Nemanjić imao je više razumevanja i mudrosti za državu, pa je radi verskog mira primio vladarske znake i iz ruku Pape i iz ruku Patrijarha. Gospodo, danas ti i takvi političari doveli su nas dotle, da su se onoga dana kad je bila litija kod Saborne crkve delili letci na kojima je pisalo: „Pravoslavnom Kralja može jedino blagosloviti pravoslavni Patrijarh“ i ja vam, gospodo, upućujem ove reči: čemu to vodi? Ja neću to da izustim, ali to je strahovito i tu i takvu politiku mi sa ove strane nećemo dopustiti. (Pljeskanje kod većine). Pa, gospodo, dopustila je ta politika da se na toj litiji dele letci gde se kaže: Radnici, najveći zlo-tvor radničkog sveta, radničke i seljačke klase, prokleti popovi i prokleta policija, smrtno su se zavadili. Kucnuo je naš čas, stoga svi sad u crkvu. — Eto na koji ste način doveli da se subverzivni elementi mogu zaklanjati za busiju pravoslavne crkve. (Pljeskanje kod većine.) Ali, ja verujem da ni pravoslavna crkva niti država neće dopustiti da ti i takvi elementi uzmu maha. Ta i takva politika vodena od političara, koji su se odavde udružili sa vanparlamentarnom opozicijom, dovela je dotle, da su oni sami sebe tukli u glavu, a evo kako i na koji način. Gospodo, kad su oni pravili ovaj Konkordat, onda je Konkordat bio dobar, a kad su videli da mogu pravoslavnu crkvu da uvuku u političku borbu, da se zaklone iza nje, kao iza busije, počeli su da poriču svoja dela i povelili su borbu protiv Konkordata. Sami da vode borbu uvidali su da su preslabi, pa su crkvu uvukli u borbu da bi se zaklonili za veliku svetinju.

Sada da vidimo po drugi put kako stoji ovaj veliki branilac pravoslavlja, koji se pojavio danas na vladavici, kako je ranije govorio o ovome Konkordatu, o ovome i ovakvom Konkordatu, koji mu je bio poznat, jer mu je Ješa Simić, po kazivanju Janjića, kazao, da će taj Konkordat kao rdav njemu, kao kraljevskom poslaniku na strani, doneti smrt? Međutim, g. dr. Janjić, prema stenografskim beleškama, kazao je o ovome Konkordatu i to isto onako glasovito kao danas:

„Ja hoću ovde da kažem nekoliko reči o vladavici i prema crkvi i prema religiji (Odobranje kod većine). Vlada g. dr. Stojadinovića uspela je da zaključi jedan povoljan Konkordat sa Sv. Stolicom“. (*Milinko Milutinović: A ti si rekao, da je to Vlada Bogoljuba Jevtić!*) Čekaj, da čitam ovaj go-

vor Janjića! I ako si seljak, ipak ti priznajem zdravu seljačku pamet!

Pa dalje: „Ima dva puta i načina da se sa katoličkom crkvom živi: jedan put borbe, a drugi, gospodo, put sporazuma. Mi smo doneli zakone za sve veroispovesti u našoj zemlji samo ne za rimo-katoličku crkvu, koja je druga i najveća veroispovest u našoj zemlji. To, gospodo, nije bilo pravo, to nije bilo državnički, to nije bilo mudro”. (Vojislav Đorđević: To su drugi pripremili ranije!)”

Eto, Milutinoviću, zadovoljio te Vojislav Đorđević. Jesi li zadovoljan? (Smeh).

Gospodin dr. Janjić na ovu primedbu g. Đorđevića odgovorio je ovako: „Jesu pripremile, gospodine Đorđeviću, ranije vlade a i sam sam učestvovao u izradivanju projekta Konkordata.....”. (Burno pljeskanje kod većine i uzvici prema levcima: Eto, vidite! — *Ministar socijalne politike Dragiša Cvetković*: To je moral, kad se tako govori sa javne govornice!)

Gospodin Janjić dalje nastavlja: „..... a dajem puno hvale svima onima koji su radili na tome pitanju, ali današnja Vlada je ta, koja je to pitanje dokončala i time će se rešiti jedan veliki spor između državne vlasti i rimokatoličke crkve.”

Ali sad je još važnije, što kaže dr. Janjić, i ja ću to malo rasčlaniti:

„Ja žalim što nisam bio prisutan i nisam mogao govoriti u verifikacionoj debati o tim pitanjima. Gospodo, ne treba se varati. U našoj zemlji ima 13 religija, 13 veroispovesti. Često puta nas deli samo vera. Da smo mi Srbijanci islamske veroispovesti ili da su braća Bosanci svi pravoslavni između nas, gospodo, ne bi bilo nikakve razlike. Nas vera deli i deliče nas i zato je potrebno — a vera je stvar vrlo osetljiva — da se svima veroispovestima potpuno podjednako i ravnopravno izade na susret. (Odobranje kod većine). Kad imate, gospodo, religijski mir, onda, gospodo, možete računati i na političko spokojstvo, a ako hoćete, gospodo, borbu vi možete preduzeti borbu, ali u vezi s tim pok. Brijan kazao je u Francuskom parlamentu „boreći se protiv rimokatoličke crkve možete pobediti, ali možete i biti pobedeni”. On je bio 1904 g. glavni izvestilac zakonskog projekta da se crkva odvoji od države i dočekao je to, da kao Predsednik Ministarskog saveta vaspostavi odnose sa Vatikanom”.

Zar smemo valjda poći tim putem, pa da kažemo: Ono što nije mogao da iznese u svojoj borbi veliki Brijan na čelu velike Francuske može da iznese recimo pop Milan Božić, ako dođe za Predsednika Vlade ili pop Vojislav Janjić?

Eto vidite, gospodo, jedno lice morala dr. Vojislava Janjića iz 1936 godine, a danas ste videli njegovo drugo lice!

Pa, gospodo, ja ću da kažem još jednu stvar da je on postao, kao što je tražio da postane, Ministar pravde u Kabinetu g. dr. Milana Stojadinovića, da je tako isto dr. Janjić imao spreman i napisan govor u džepu da brani Konkordat. (Burno pljeskanje na desnici). I, znate, šta još, gospodo. Ja sam za mnoge stvari koje sam danas izneo ovde, dobio ideju od g. dr. Vojislava Janjića kad je samnom razgovarao o odbrani Konkordata koji je on trebao da brani kad se iznese na dnevni red. Ali, gospodo, to nije ništa strašno za g. dr. Vojislava Janjića, jer smo mi svi videli da on ima dva lica i tri morala: jedan moral kad je u vladi, drugi moral kad se bori da uđe u vladu i treći moral kad ne uđe u vladu i kad se bori protiv dela te vlade.

Gospodo, kad sam već govorio o političkom moralu i o političkoj etici, ne može mi niko poreći da postoji i etika trgovačka — moral trgovački, a da postoji i etika trgovačka kao i etika prosvetnih radnika pa, prema tome, tačno je da postoji i politička etika, ali je neosporno da postoji moral verski i etika verska. To je nešto najosnovnije. E sad, gospodo, politički moral, onaj i onakav, i politička etika, ona i onakva koju ima dr. Vojislav Janjić, veliki branitelj pravoslavlja, dovela je do toga da je on pogazio verski moral te ja neću ovo pitanje njemu da postavljam, ali upućujem apel na Sinod Svete pravoslavne crkve da pita toga gospodina, po kome je on propisu danas pop ili nije pop? Ovo naročito u vezi sa bračnim pravom Svete pravoslavne crkve i sa njegovim — Janjićevim — civilnim brakom... (Burno pljeskanje na desnici) ... i kako takav brak tretira Sveta pravoslavna crkva po svojim kanonima. Ja bih voleo da Sveta pravoslavna crkva u interesu borbe protiv Konkordata ovo pitanje raspravi sa g. dr. pop Vojislavom Janjićem.

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, ne mojte lična pitanja da uplićete u diskusiju.

Vojko Čvrkić (nastavlja): Gospodine Predsedniče, pop Vojislav Janjić pominjući Vjekoslava Miletića, Petra Bogavca i mnoge druge, iznoseći šta su ranije drugarski razgovarali, time je mene sasvim razrešio obaveze drugarstva i dao mi pravo da govorim o ovom pitanju, jer je to pitanje koje treba, u interesu pravoslavne crkve, da reši Sveta pravoslavna crkva i ja isto iznosim zbog vere, a ne zbog privatnog života g. Janjića.

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, niko Vas ne može razrešiti obaveze da se držite Poslovnika, samo Predsednik Narodne skupštine uz njeno odobrenje.

Vojko Čvrkić (nastavlja): Gospodo narodni poslanici, ovde se u ovom Domu čula takva kritika o katoličkoj crkvi da se po tim kritikama daje zaključiti, da se ipak sumnja u nacionalnu ispravnost katoličke crkve i u ispravnost katolika. Gospodo, iznosilo se da preko Konkordata rimski Papa hoće da unese u našu zemlju preko katoličkih sveštenika razdor, a što će biti od štete.

Što znači, gospodo, da se može doneti zaključak da se sumnja u nacionalnu ispravnost katoličke crkve. Gospodo, mi sa ove strane odbijamo to. Mi kažemo, kad mogu Francuzi biti dobre patriote i nacionalisti, kad mogu Nemci katolici biti dobre patriote i nacionalisti, kad to mogu biti i Italijani, kad mogu, gospodo, i drugi biti dobre nacionaliste i katolici, pa zar je, gospodo, dopušteno, zar je ispravno u naše katolike sumnjati? Zar ne mogu jugoslovenski katolici biti patriote? (Burno pljeskanje i odobranje kod većine). Zar mi, gospodo, nismo u katoličkoj crkvi imali Grgura Ninskog, zar nismo imali Štrosmajera, zar nismo imali Račkoga, zar nismo imali Jeglića i najzad popa Korošca koga vi napadate a koji je potpisao u Austro-ugarskoj katoličkoj apostolskoj Monarhiji Majsku deklaraciju. (Živo pljeskanje i odobranje kod većine). Jeste, gospodo, ali vi ćete reći, — upravo ne ume da mi kaže Voja Lazić, jer oni koji bi umeli nisu smeli da slušaju, — kazali bi: Jeste, ali pored Grgura Ninskog bilo je i izdajica. (*Josip Cvetić*: Ali, g. Predsedniče, ne dajte da Vam potpredsednik vreda narodne poslanike!).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine Cvetiću, nije nikakva uvreda ako se za jednog čoveka kaže da neko više od njega zna, a drugo, gospodine Cvetiću, nemojte tražiti od Predsednika da punim svojim autoritetom zaštićuje baš one koji najviše nered prave. (Burno pljeskanje kod većine).

Vojko Ćvrkić (nastavlja): Ali, gospodo, pored Učelinija i pored Štrosmajera bili su neki koji nisu tako radili u skladu sa nacionalnim idejama. Mi na to odgovaramo: Imali smo mi čestitog Kneza Lazara, pored njega Miloša Obilića, ali smo imali i Vuka Brankovića, imali smo ratne heroje, ali i ljude, koji su osuđivani za izdajstvo. Pa zar, gospodo, da mi našu nacionalnu etiku, da mi naš nacionalni moral izgrađujemo na izdajcima! Nećemo mi da sumnjamo u nacionalnu ispravnost katolika na osnovu toga što je poneko bio izdajica. (Burno odobravanje kod većine.)

Zatim, gospodo, kazalo se da je u opasnosti pravoslavlje. To je najveća neistina, draga gospodo, koja se mogla čuti u ovom Parlamentu. Nema opasnosti za pravoslavlje. Kad smo mi, draga braćo, mogli da očuvamo pravoslavlje kroz hiljade godina u apostolskoj katoličkoj habsburškoj Monarhiji. (*Dr. Branko Kalember:* Ali smo ga mi čuvali, a ne Vi!). Gospodine Kalember, ja Vam priznajem da ste ga čuvali, tamo vi koji ste tamo bili, ali mi smo čuvali ovamo, te je neumesna bila vaša primedba. — Zatim, gospodo, pravoslavlje je imalo jedan veliki i sudbonosni momenat, u onom momentu, kada pesnik kaže: Vatra gori, Sinan viče: Gori, gori, svešteniče, to si od nas zaslužio, što si raju posvetio! — I, draga gospodo, onda kada su kosti velikog svetitelja kome se svi klanjamo, spaljene na Vračaru, nije bilo opasnosti za pravoslavlje, ono se očuvalo.

Pa zar je, gospodo, nacionalno ispravno to, kad se danas u našoj nacionalnoj državi kaže da je pravoslavlje u opasnosti. Gospodo, pravoslavlje nije bilo u opasnosti, ni kad su Srbi za pravoslavlje bili nabijani na kolac, kad je dakon Avakum, voden preko beogradske čaršije u beogradski grad, lep kao rumena mesečina raskošne letnje noći a visok kao bor, došao pravo pred svoje zlotvore koji su ustajali protivu njegove vere i kad je došao pred kolac na kome su psi lizali krv boraca za pravoslavnu veru, majka mu je u svom prevelikom bolu, prikupivši svu svoju snagu kazala, pavši pred njega na kolenima: Sine moj, Bog će ti oprostiti pred opasnošću za život i pred ovim velikim mukama, odrekni se svoje vere, a Avakum na to odgovori svojoj majci: „Mila majko, na mleku ti hvala, ali se ja svoje lepe pravoslavne vere nikada odreći neću“. I, gospodo, to ondašnje stanje upoređivati sa današnjim stanjem, moglo bi da se krsti kao nacionalni defetizam.

Zatim, gospodo i braćo, ne beše opasnosti za pravoslavlje ni kad su Hadži Đera, Hadži Ruvim i prota Nenadović junački pali za svoju veru, pa ni onda kada je dakon Avakum stojao pred kolcem i nije se svoje vere odrekao. A, gospodo, zar se sme i pomisliti da sada ima opasnosti za pravoslavnu veru kada brane pravoslavlje izvesni ljudi koji bi se pred ministarskom foteljom rado odrekli pravoslavlja. (Burno pljeskanje i odobravanje na desnici). Gospodo, uzmite sve ovo u obzir, pa kažite: hoćemo bratstvo, hoćemo slogu, hoćemo mir među braćom ma koje vere oni bili, pa u slozi i međusobnoj ljubavi hoćemo da uzdižemo molitve svevišnjemu Bogu, hoćemo da uzdižemo molitve bratstva, jednakosti, sloge molitvu Bogu jedinstva velike Jugoslavije. (Živo i

dugotrajno pljeskanje na desnici i burni uzvici: Živeo. — *Milan Petković* i *Vojislav Lazić* traže reč radi ličnog objašnjenja).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ne mogu dati reč nikome. G. Petković nema prava na reč po tome, što ga predgovornik nije ni spomenuo, a g. Lazić nema prava na reč po tome što je on izazvao govornika da mu odgovori. Sem toga, gospodo narodni poslanici, ja sam objavio da je ovo poslednji govornik i da je time diskusija o ovom zakonskom predlogu u načelu završena. Sad treba da predemo na glasanje. Ali, pošto je Narodna skupština utvrdila da se glasa danas u 6 časova uveče, to ja ovu sednicu u ovom trenutku prekidam s tim da ćemo je nastaviti u 6 časova.

Sednica je prekinuta u 15 časova.

(Nastavak sednice u 18 časova)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, nastavljamo sednicu.

Po odluci Narodne skupštine prelazimo odmah na poimenično glasanje. Gospoda koja primaju zakonski predlog glasaće sa „za“, a koja ne primaju glasaće sa „protiv“.

Gospodo narodni poslanici, više puta je bilo pritužaba da se glasanje ne vrši u potpunom redu. Pošto je ovo jedan veoma važan trenutak, kada svaki član ovog visokog Doma treba da da svoj glas po svom najboljem uverenju, po svojoj najboljoj savesti, pošto je veoma važno da rezultat glasanja bude apsolutno precizan i da ne bude nikakvih sumnja o rezultatu glasanja, to molim gospodu narodne poslanike da za vreme glasanja ostanu svi na svojim mestima, i to sedeći.

Gospodina sekretara molim da polako vrši prozivku da bi sva gospoda narodni poslanici imali prilike da prozvanoga i vide i čuju, a prozvanu gospodu molim da ustanu i da tako glasaju. (Povici: Tako je! — Opšte pljeskanje.)

Da bi rezultat bio apsolutno siguran određujem da, pored gospodina sekretara, za govornicom budu kontrolori: sa desne strane g. Jevrem Tomić, a sa leve strane g. Mirko Urošević.

Molim sekretara g. dr. Dragana Damića da izvrši prozivku.

Sekretar dr. Dragan Damić proziva narodne poslanike da glasaju i oni su glasali ovako:

Glasali su »za«: Andonović Sima, Antić D. Borivoje, Antonijević Dušan, Arežina Miljkan, Auer D-r Ljudevit, Badžak Lj. Milan, Benko Josip, Belinić Vinko, Bećirović Voca Šerif, Beširović R. Dimitrije, Bogavac P. Petar, Božinović D. Ljubomir, Bošković Mihailo, Brenčić Mihael, Brujić S. Jovan, Vasić Tihomir, Veble D-r Andrej, Veličković B. Miladin, Veselinović D-r Milorad, Videc Anton, Vrbic Velimir, Vujasinović D-r Vuk, Vučetić Radisav, Gavrilović V. Nikola, Gavrilović Oto, Gajić V. Radomir, Gajšek Karlo, Glavinčić D-r Milan, Golubović Lj. Milan, Grba D-r Milovan, Davinić Brana, Damić D-r Dragan, Dačić M. Aleksandar, Dimitrijević Živojin, Dimitrijević D-r Ljutica, Dimitrijević Stojadin, Dimić M. Radosav, Durgutović I. Mustafa, Đikić Alojzije, Đokić Ljubomir, Đorđević V. Vojislav, Đurić M. Borivoje, Đurović Danilo, Živadinović P. Borisav, Živković M. Todor, Živković T. Radosav, Zaharić I. Čedomir, Zdravković Milenko, Zejnel-beg Ibrahim Stracimir, Iveković D-r Bogdan, Ibrahimpašić Abdulah, Janković Desimir,

Janković A. Stevan, Jevtić Đorđe, Jeličić St. Cvetko, Jovanović D-r Đorđe, Jovanović M. Nikola, Joksimović Zarije, Joksimović Ugrin, Kazimirović P. Vladimir, Kadić Alija, Kalamatijević R. Mihailo, Kaluderčić D-r Branko, Kapetanović Ismet-beg Gavran, Kačanski Stevan, Kašanin Joco, Kašper D-r Mihael, Kersnik Anton, Klar D-r Franc, Knežević Bogoljub, Kožul D-r Marko, Kosović R. Petar, Kostić Vasilj, Kostrenčić Luka, Kocē D-r Jure, Kraft D-r Stevan, Krstić V. Mihailo, Kuzeljević Sreten, Kulenović D-r Džafer-beg, Kurtović Vojko, Lazarević Milan, Lazarević D-r Todor, Lukarević T. Mihailo, Lješević K. Mihailo, Marjanac Simo, Markić Franjo, Marković D-r Đorđe, Matica Pavao, Mahnik Artur, Mijić Đ. Milan, Mijušković Luka, Mikašinović D. Đuro, Mikič J. Sava, Miletić D-r Vjekoslav, Miletić Dane, Milošević R. Dušan, Milošević St. Dušan, Milošević Radivoje, Miljuš D-r Branko, Mirković S. Dimitrije, Miškulin D-r Mile, Muratbašić Osman, Nedeljković P. Uroš, Nikitović M. D-r Časlav, Nikolić D-r Branko, Nikolić J. Živko, Nikolić Slavko, Nićiforović Spasa, Novaković D-r Niko, Pantić Ljubomir, Patrnogić Hadži-Ljuba, Pevec Rudolf, Pejin Ž. Gojko, Pejkić A. Čedomir, Pelivanović Malić, Perović Dušan, Perović R. Miljan, Povrenović K. Matija, Pozderac Nurija, Popović S. Aćim, Popović Živko, Popović D-r Mihailo, Popović M. Novica, Predovan Krsto, Radenković Stojan, Radoičić V. Danilo, Rajaković M. Miloje, Ramadanović F. Ramadan, Rašković D-r Miloš, Riđanović D-r Muhamed, Rogić D-r Josip, Ružičić V. Marko, Savić Obren, Santō D-r Gavro, Simić Stevan, Sladojević P. Čedomir, Spasović M. Vukašin, Stanković V. Aleksandar, Stanković Svetožar, Stanković Sv. Svetolik, Stijić D-r Milan, Stojadinović M. Dragomir, Stojadinović Mihailo, Stošović Dobrivoje, Tasić S. Svetožar, Tešić Maksim, Todorović A. Branislav, Tomašević D. Žarko, Tomić Branko, Tomić Jevrem, Tonić R. Todor, Čerimagić Sadik, Ćirić Stevan (pretsedava), Ćosić P. Stanko, Ćumavić Husejin, Hadži-Ristić Spira, Cvetković J. Dragiša, Črljić J. Lazar, Čujan Ćiro, Čapljić Ragib, Čvrkić R. Vojko, Čolaković Krsta, Šajkarević D-r Jovan, Šakić Ivan, Šemrov Dr. Fran, Širola Brnas Anton, Šušić I. Živko.

Glasali su »protiv«: Avramović Luka, Aleksić Kosta, Arandelović Živojin, Arandelović Jovan, Aćimović D-r Jordan, Banić Milan, Baričević D-r Janko, Božić Bl. Jakša, Božić A. Milan, Borisavljević Strahinja, Bubić S. D-r Stevan, Budimir Đ. Simo, Butorka S. D-r Aleksandar, Vujić V. Dimitrije, Vukanović D-r Srpkko, Vukićević Milan, Gajić Pavle, Galogaža Petar, Gaćinović J. Vojislav, Glišić Milenko, Gornjak Vinko, Grdić V. Risto, Danilović J. Živko, Dimitrijević Kosta, Dimitrijević Mita, Doberšek Karel, Dobrosavljević D. Branko, Došen D-r Vojislav, Došen D-r Mirko, Đurović Mihailo, Ercegovac N. Bogdan, Zagorac Jovo, Zdravković M. Jovan, Zeljković N. Boško, Zečević Sekula, Ivanović J. Dragoljub, Ivančević Dušan, Ilić D-r Veljko, Isaković D. Milivoje, Janžeković Ivan, Jančić D-r Ivan, Janjić D-r Vojislav, Jevremović D-r Dragoljub, Jevtić D. Bogoljub, Jevtić Životije, Jovanović D-r Vasilije, Jovanović Jovan, Jovanović Ljubomir, Jovičić M. Radoje, Jojić Velimir, Juriša D-r Ivan, Kabalin Nikola, Kajić A. Mijo, Kovač Lj. Ante, Kojić D-r Dragutin, Koman Albin, Komnenović Mirko, Kosić M. D-r Mirko, Kraljević D-r Dragan, Krstić Simo, Krstić St. Stojan, Kumandi D-r Kosta, Kurilić J. Milan, Kurtović Šukrija, Lazarević M. Aleksandar, Lazarević M. Milovan, La-

zarević Niko, Lazić Vojislav, Lenarčić Stanko, Lukačić Avguštin, Makar Dako, Marković D-r Milenko, Marcikić T. Miloje, Mijović D-r Aleksandar, Milanović Života, Milutinović R. Milinko, Mihailović Todor, Mihailović P. Ilija, Mohorić Ivan, Mravlje Milan, Mulalić A. Mustafa, Nanović Radivoje, Nenadić Vojislav, Nenadović B. Jovan, Nikolić Đ. Milovan, Nikolić M. Radivoje, Novaković Stjepan, Paunović Branko, Perić Đ. Milivoje, Petković Z. Đorđe, Petković V. Milan, Petković V. Rastko, Petrović Bogdan, Pinterović D-r Milovan, Plesković Rudolf, Popović M. Velimir, Popović Dušan, Popović M. D-r Živojin, Popović D-r Kosta, Popović D-r Svetislav, Preka Nikola, Prekoršek Ivan, Preljubović Muhamed, Protić P. Jeremija, Rafailović Živojin, Rafailović Milivoje, Rašović M. Miloš, Režek D-r Josip, Sarić Ibrahim, Sokić M. Miloje, Sokić M. Momčilo, Sokolović Nikola, Stepanov Milivoj, Stefanović B. Ignjat, Stojisavljević Petar, Stošić Stamenko, Tišma Vladimir, Trpković T. Stavra, Turk Rajko, Urošević II. Mirko, Fizir Viktor, Fuks D-r Riko, Hasanbegović D-r Avdo, Hafizadić D-r Sulejman, Hočevar Stanko, Cvetić Josip, Šijak D-r Nikola, Šoški D-r Luka.

Otsutni: Aćimović Ž. Velimir, Blažić Milan, Vodstrečil Hinko, Georgijević M. Joca, Dinić Đ. Tanasije, Zuber Nikola, Zupančić Fran, Janković D-r Dragutin, Kalember D-r Branko, Kulišić D-r Šime, Kunjašić Joakim, Kirsulčić J. Velimir, Lovrenčić D-r Ivan, Mastrović F. Ante, Milijanović Velimir, Novačan D-r Anton, Paštrović Manfred, Ratković T. Branko, Sekulić D-r Milan, Subotić Dušan, Horvat Franjo, Čejović Đuro.

(Posle glasanja)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, izvolite čuti rezultat glasanja. Glasalo je svega 294 narodnih poslanika, od toga glasalo je „za“ 166, a 128 „protiv“. (Burno pljeskanje kod većine. — Protesti na levlci.)

Prema tome, gospodo narodni poslanici, objavljujem da je Zakonski predlog o Konkordatu između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije u načelu primljen.

Prelazimo na pretres u pojedinostima. Pošto se ni jedan od g. g. narodnih poslanika nije javio da govori u pojedinostima, to ćemo odmah preći na glasanje ovog Zakonskog predloga u pojedinostima. Molim izvestioca većine narodnog poslanika g. dr. Miha Miškulina da izvoli čitati paragraf po paragraf ovog zakonskog predloga i da izvoli Narodnu skupštinu informisati ako ima kakve promene.

Glasaće se sedenjem i ustajanjem. Gospoda narodni poslanici koji primaju pojedine paragrafe seće, a koji ne primaju neka izvole ustati.

Izvestilac većine dr. Mile Miškulin pročita § 1 koji glasi:

„§ 1

„Odobrava se i dobija zakonsku snagu Konkordat između Sv. Stlice i Kraljevine Jugoslavije, potpisan u Vatikanu 25 jula 1935 godine, a koji u prevodu i originalu glasi: (Pročita ceo tekst. — Tekst zakonskog predloga o Konkordatu otštampan u prilogu III redovnog sastanka od 11 decembra 1936 godine, knjiga I, strana 87—94.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština ovako pročitani § 1? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda koja primaju, neka izvole sedeti, a koja ne primaju, neka izvole ustati. (Većina

sedi.) Objavljujem da je § 1 primljen većinom glasova.

Izvolite čuti § 2.

Izvestilac većine dr. Mile Miškulin: Gospodo paragraf 2 je nov, koji dobija numeraciju paragrafa 2, a sadašnji paragraf 2, prema tome nosi oznaku paragrafa 3. Nov paragraf 2 glasi ovako:

§ 2

„Imajući u vidu načelo ravnopravnosti veroispovesti, proklamovano u članu 11 Ustava, ovlašćuje se Ministarski savet, da na predlog Ministra pravde može, na predlog nadležnih organa dotične veroispovesti i po sporazumu sa njima, putem Uredbe sa zakonskom snagom, dati i drugim, zakonom priznatim veroispovestima, prava i povlastice, koja su data ovim Konkordatom rimokatoličkoj crkvi, a u granicama učenja, tradicija i stvarnih potreba dotičnih veroispovesti.”

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština ovako pročitani § 2? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda koja primaju, neka izvole sedeti, a koja ne primaju, neka izvole ustati. (Većina sedi.) Objavljujem da je § 2 primljen većinom glasova.

Izvolite čuti § 3.

Izvestilac većine dr. Mile Miškulin pročita § 3, koji glasi:

§ 3

„Ovaj Zakon stupa na snagu kad ga Kraljevski Namesnici potpišu i kad se obnaroduje u „Službenim Novinama”, a obaveznu silu dobija pošto prethodno budu razmenjeni instrumenti ratifikacija”.

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština ovako pročitani § 3? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda koja primaju, neka izvole sedeti, a koja ne primaju, neka izvole ustati. (Većina sedi.) Objavljujem da je § 3 primljen većinom glasova.

Gospodo narodni poslanici, pošto je ovaj Zakonski predlog primljen u pojedinostima, prelazimo na poimenično glasanje konačno i u celini. Molim sekretara g. dr. Dragana Damića da izvoli izvršiti prozivku.

Gospodina Jevrema Tomića i gospodina Mirka Uroševića molim da pomognu gospodinu sekretaru da precizno može izvršiti svoju dužnost.

Sekretar dr. Dragan Damić proziva narodne poslanike da glasaju i oni su glasali ovako:

Glasali su »za«: Andonović Sima, Antić D. Borivoje, Antonijević Dušan, Arežina Miljkan, Auer D-r Ljudevit, Badžak Lj. Milan, Benko Josip, Belinić Vinko, Bećirović Voca Šerif, Beširović R. Dimitrije, Bogavac P. Petar, Božinović D. Ljubomir, Bošković Mihailo, Brenčić Mihael, Brujić S. Jovan, Vasić Tihomir, Veble D-r Andrej, Veličković B. Miladin, Veselinović D-r Milorad, Viđec Anton, Vrbić Velimir, Vujasinović D-r Vuk, Vučetić Radisav, Gavrilović V. Nikola, Gavrilović Oto, Gajić V. Radomir, Gajšek Karlo, Glavinić D-r Milan, Golubović Lj. Milan, Grba D-r Milovan, Davinić Brana, Damić D-r Dragan, Dačić M. Aleksandar, Dimitrijević Živojin, Dimitrijević D-r Ljutica, Dimitrijević Stojadin, Dimić M. Radosav, Durgutović I. Mustafa, Đikić Alojzije, Đokić Ljubomir, Đorđević V. Vojislav, Đurić M. Borivoje, Đurović Danilo, Živadinović P. Borisav, Živković M. Todor, Živković T. Radosav, Zaharić I. Čedomir, Zdravković

Milenko, Zejnel-beg Ibrahim Stracimir, Iveković D-r Bogdan, Ibrahimpašić Abdulah, Janković Desimir, Janković A. Stevan, Jevtić Đorđe, Jeličić St. Cvetko, Jovanović D-r Đorđe, Jovanović M. Nikola, Joksimović Zarije, Joksimović Ugrin, Kazimirović P. Vladimir, Kadić Alija, Kalamatijević R. Mihailo, Kaluderčić D-r Branko, Kapetanović Ismet-beg Gavran, Kačanski Stevan, Kašanin Joco, Kašper D-r Mihael, Kersnik Anton, Klar D-r Franc, Knežević Bogoljub, Kožul D-r Marko, Kosović R. Petar, Kostić Vasilj, Kostrenčić Luka, Koce D-r Jure, Kraft D-r Stevan, Krstić V. Mihailo, Kuzeljević Sreten, Kulenović D-r Džafer-beg, Kurtović Vojko, Lazarević Milan, Lazarević D-r Todor, Lukarević T. Mihailo, Lješević K. Mihailo, Marjanac Simo, Markić Franjo, Marković D-r Đorđe, Matica Pavao, Mahnik Artur, Mijić Đ. Milan, Mijušković Luka, Mikašinović D. Đuro, Mikić J. Sava, Miletić D-r Vjekoslav, Miletić Dane, Milošević R. Dušan, Milošević St. Dušan, Milošević Radivoje, Miljuš D-r Branko, Mirković S. Dimitrije, Miškulin D-r Mile, Muratbašić Osman, Nedeljković P. Uroš, Nikitović M. D-r Časlav, Nikolić D-r Branko, Nikolić J. Živko, Nikolić Slavko, Nićiforović Spasa, Novaković D-r Niko, Pantić Ljubomir, Patrnogić Hadži-Ljuba, Pevec Rudolf, Pejčin Ž. Gojko, Pejkić A. Čedomir, Pelivanović Malić, Perović Dušan, Perović R. Miljan, Povrenović K. Matija, Pozderac Nurija, Popović S. Aćim, Popović Živko, Popović D-r Mihailo, Popović M. Novica, Predovan Krsto, Radenković Stojan, Radoičić V. Danilo, Rajaković M. Miloje, Ramadanović F. Ramadan, Ratković T. Branko, Rašković D-r Miloš, Ridanović D-r Muhamed, Rogić D-r Josip, Ružičić V. Marko, Savić Obren, Santo D-r Gavro, Simić Stevan, Sladojević P. Čedomir, Spasović M. Vukašin, Stanković V. Aleksandar, Stanković Svetozar, Stanković Sv. Svetolik, Stijić D-r Milan, Stojadinović M. Dragomir, Stojadinović Mihailo, Stošović Dobrivoje, Tasić S. Svetozar, Tešić Maksim, Todorović A. Branislav, Tomašević D. Žarko, Tomić Branko, Tomić Jevrem, Tonić R. Todor, Čerimagić Sadik, Ćirić Stevan (pretsedava), Čosić P. Stanko, Čumavić Husejin, Hadži-Ristić Spira, Cvetković J. Dragiša, Črljić J. Lazar, Čujan Ćiro, Čapljić Ragib, Čvrkić R. Vojko, Čolaković Krsta, Šajkarević D-r Jovan, Šakić Ivan, Šemrov Dr. Fran, Širola Brnas Anton, Šušić I. Živko.

Glasali su »protiv«: Avramović Luka, Aleksić Kosta, Arandelović Živojin, Arandelović Jovan, Aćimović D-r Jordan, Banić Milan, Baričević D-r Janko, Božić Bl. Jakša, Božić A. Milan, Borisavljević Strahinja, Bubić S. D-r Stevan, Budimir Đ. Simo, Butorka S. D-r Aleksandar, Vujić V. Dimitrije, Vukanović D-r Srpkko, Vukićević Milan, Gajić Pavle, Galogaža Petar, Gaćinović J. Vojislav, Glišić Milenko, Gornjak Vinko, Grdić V. Risto, Danilović J. Živko, Dimitrijević Kosta, Dimitrijević Mita, Doberšek Karel, Dobrosavljević D. Branko, Došen D-r Vojislav, Došen D-r Mirko, Đurović Mihailo, Ercegovac N. Bogdan, Zagorac Jovo, Zdravković M. Jovan, Zeljković N. Boško, Zečević Sekula, Ivanović J. Dragoljub, Ivančević Dušan, Ilić D-r Veljko, Isaković Đ. Milivoje, Janžeković Ivan, Jančić D-r Ivan, Janjić D-r Vojislav, Jevremović D-r Dragoljub, Jevtić D. Bogoljub, Jevtić Životije, Jovanović D-r Vasilije, Jovanović Jovan, Jovanović Ljubomir, Jovičić M. Radoje, Jojić Velimir, Juriša D-r Ivan, Kabalin Nikola, Kajić A. Mijo, Kalember D-r Branko, Kovač Lj. Ante, Kojić D-r Dragutin, Koman Albin, Komnenović Mirko, Kosić M. D-r Mirko, Kraljević D-r Dragan, Krstić Simo, Krstić St. Stojan, Kuma-

nudi D-r Kosta, Kurilić J. Milan, Kurtović Šukrija, Lazarević M. Aleksandar, Lazarević M. Milovan, Lazarević Nikon, Lazić Vojislav, Lenarčić Stanko, Lukačić Avguštin, Makar Dako, Marković D-r Milenko, Marcikić T. Miloje, Mijović D-r Aleksandar, Milanović Života, Milutinović R. Milinko, Mihailović Todor, Mihailović P. Ilija, Mohorić Ivan, Mravlje Milan, Mulalić A. Mustafa, Nanović Radivoje, Nenadić Vojislav, Nenadović B. Jovan, Nikolić Đ. Milovan, Nikolić M. Radivoje, Novaković Stjepan, Paunović Branko, Perić Đ. Milivoje, Petković Z. Đorđe, Petković V. Milan, Petković V. Rastko, Petrović Bogdan, Pinterović D-r Milovan, Pleskovič Rudolf, Popović M. Velimir, Popović Dušan, Popović M. D-r Živojin, Popović D-r Kosta, Popović D-r Svetislav, Preka Nikola, Prekoršek Ivan, Preljubović Muhamed, Protić P. Jeremija, Rafailović Živojin, Rafailović Milivoje, Rašović M. Miloš, Režek D-r Josip, Sarić Ibrahim, Sokić M. Miloje, Sokić M. Momčilo, Sokolović Nikola, Stepanov Milivoj, Stefanović B. Ignjat, Stojisavljević Petar, Stošić Stamenko, Tišma Vladimir, Trpković T. Stavra, Turk Rajko, Urošević Il. Mirko, Fizir Viktor, Fuks D-r Riko, Hasanbegović D-r Avdo, Hafizadić D-r Sulejman, Hočevan Stanko, Cvetić Josip, Šijak D-r Nikola, Šoški D-r Luka.

Otsutni: Aćimović Ž. Velimir, Blažić Milan, Vodstrečil Hinko, Georgijević M. Joca, Dinić Đ. Tanasije, Zuber Nikola, Zupančić Fran, Janković D-r Dragutin, Kulišić D-r Šime, Kunjašić Joakim, Kursulić J. Velimir, Lovrenčić D-r Ivan, Mastrović F. Ante, Milijanović Velimir, Novačan D-r Anton, Paštrović Manfred, Sekulić D-r Milan, Subotić Dušan, Horvat Franjo, Čejović Đuro.

(Posle glasanja)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, izvolite čuti rezultat glasanja. Glasalo je ukupno 296 narodnih poslanika, od toga 167 „za“, a 129 „protiv“. Prema tome objavljujem da je zakonski predlog o Konkordatu usvojen i konačno u celini i po § 64 Ustava biće upućen na dalji rad Senatu Kraljevine Jugoslavije. (Burno odobravanje i pljeskanje kod većine).

Gospodo narodni poslanici, pre nego što vam budem predložio dnevni red za iduću sednicu, izvolite čuti jedno saopštenje.

Sekretar dr. Dragan Damić (saopštava): Odbor za molbe i žalbe podnosi Narodnoj skupštini na rešenje svoje izveštaje:

O predlogu zakona o izvanrednom priznanju godina državne službe i penzije Spiri-Hadži-Ristiću; (Vidi prilog), o predlogu zakona o izvanrednoj državnoj pomoći Babić udovi Sofiji i drugima (Vidi prilog); o izvanrednoj državnoj pomoći Saviću Obrenu. (Vidi prilog.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Ovi će se izveštaji štampati, razdati gospodi narodnim poslanicima i staviti na dnevni red kad Narodna skupština to odluči.

Dopustite mi, da vam predložim dnevni red za iduću sednicu.

Za iduću sednicu predlažem vam ovaj dnevni red:

1) Pretres izveštaja Odbora za proučavanje predloga zakona o pravima i povlasticama odlikovanih ordenom Karadordeve zvezde sa mačevima za zasluge i osvedočenu hrabrost u ratovima; i

2) Pretres izveštaja Odbora za molbe i žalbe.

Sa vašim pristankom ovu sednicu zaključujem, a iduću ću zakazati pismenim putem.

Sednica je zaključena u 19 časova.

PRILOZI

INTERPELACIJA

Brenčića Mihaela in tovarišev narodnih poslancev, na Ministra financ radi nujne pomoći oškodovanemu prebivalstvu v območju občine Zavrč u ptujskem srezu.

Dne 8. julija 1937 ponoči je vremenska katastrofa z neurjem in točo v območju občine Zavrč, srez Ptuj, strašno uničila vse vinograde, vrtove, njive ter je povzročila prebivalstvu ogromno škodo, ki so je občinski cenilci cenili na 2 milijona 210 tisoč dinarjev in sicer:

1) Na površini ca 235 ha vinogradov 2,115.000 dinarjev;

2) Na površini ca 130 ha njiv 60.000 dinarjev;

3) Na površini ca 25 ha vrtov in ca 3.000 sadnih dreves 35.000 dinarjev.

Skupaj 2,210.000.— dinarjev.

S to strašno vremensko katastrofo prizadeto že itak do skrajnosti revno prebivalstvo Zavrča, zasluži

v polni meri, da mu Kraljevska vlada v toj stiski podeli nujno pomoč.

Prosim Vas, Gospod Minister, blagovolite nakazati za to občino Zavrč, srez Ptuj, za prvo pomoč 100.000.— dinarjev da si nabavi najnujnejših življenjskih potrebščin in da blagovolite odrediti odpis zemljarine vsem po toči poškodovanim kmetovalcem in vinogradnikom, ter odložite ekzekucije radi dolžnih državnih davkov.

Blagovolite spréjeti izraz mojega odličnega spoštovanja.

21. julija 1937

Beograd

Narodni poslanici:

Mihael Brenčić, l. r.; Rudolf Pevec, l. r.; Dr. Bogdan Iveković, l. r.; Dr. Andrej Veble, l. r.

NARODNA SKUPŠTINA
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Odbor za molbe i žalbe
IX Br. 509
23 jula 1937 god.
u Beogradu

NARODNOJ SKUPŠTINI

Odbor za molbe i žalbe Narodne skupštine, kome je na osnovu § 53 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, a u vezi odluke Narodne skupštine donete na LX redovnom sastanku od 21 jula o. g., upućen na proučavanje predlog zakona o izvanrednom priznanju godina državne službe i penzije Spiri Hadži-Ristiću, na svojim sednicama proučio je upućeni mu zakonski predlog, pa posle dobivene saglasne odluke Finansijskog odbora Narodne skupštine i konačno ga usvojio.

Dostavljajući ovaj izveštaj Narodnoj skupštini, Odboru je čast zamoliti Narodnu skupštinu da izvoli usvojiti od strane Senata Kraljevine Jugoslavije upućeni mu i predloženi zakonski predlog.

Za izvestioca Odbor je izabrao g. Borisava Živadinovića.

Pretsednik Odbora,
Jevrem Tomić, s. r.

Sekretar,
Borisav Živadinović, s. r.

Članovi:

Petar Kosović, s. r.; Aleksandar Dačić, s. r.; Milivoje D. Isaković, s. r.; Vojislav Gaćinović, s. r.; Ing. Aćim Popović, s. r.; Dr. Riko Fuks, s. r.; Branko Paunović, s. r.; Dr. Franc Klar, s. r.

NARODNA SKUPŠTINA
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Odbor za molbe i žalbe
IX Br. 508
23 jula 1937 god.
u Beogradu

NARODNOJ SKUPŠTINI

Odbor za molbe i žalbe Narodne skupštine, kome je, na osnovu § 53 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, a u vezi odluke Narodne skupštine donete na LX redovnom sastanku od 21 jula o. g., upućen na proučavanje predlog zakona o izvanrednoj državnoj pomoći Babić ud. Sofiji i drugima, na svojim sednicama proučio je upućeni mu zakonski predlog, pa posle dobivene saglasne odluke Finansijskog odbora Narodne skupštine i konačno ga usvojio.

Dostavljajući ovaj izveštaj Narodnoj skupštini, Odboru je čast umoliti Narodnu skupštinu da izvoli usvojiti od strane Senata Kraljevine Jugoslavije upućeni mu i predloženi zakonski predlog.

Za izvestioca Odbor je izabrao g. Borisava Živadinovića.

Pretsednik Odbora,
Jevrem Tomić, s. r.

Sekretar,
Borisav Živadinović, s. r.

Članovi:

Petar Kosović, s. r.; Aleksandar Dačić, s. r.; Milivoje D. Isaković, s. r.; Vojislav Gaćinović, s. r.; Ing. Aćim Popović, s. r.; Dr. Riko Fuks, s. r.; Branko Paunović, s. r.; Dr. Franc Klar, s. r.

NARODNA SKUPŠTINA
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Odbor za molbe i žalbe
IX Br. 510
23 jula 1937 god.
u Beogradu

NARODNOJ SKUPŠTINI

Odbor za molbe i žalbe Narodne skupštine na svojoj sednici od 23 jula 1937 godine, a na osnovu § 83 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, odlučio je da predloži Narodnoj skupštini, da izvoli usvojiti niže izloženu odluku Odbora za molbe i žalbe.

Dodeljuje se Saviću Obrenu, naseljeniku u Starom selu, Srez nerodimski, od dana prestanka poslaničkog mandata, stalna mesečna doživotna pomoć od 2.000 dinara, a posle njegove smrti njegovoj ženi Miluši stalna mesečna doživotna pomoć od 1.000 din.

Finansijski odbor Narodne skupštine saglasio se sa prednjom Odborskom odlukom.

Odboru je čast umoliti Narodnu skupštinu, da ovaj izveštaj izvoli u celosti primiti.

Za izvestioca izabran je g. Borisav Živadinović, narodni poslanik.

Pretsednik Odbora,
Jevrem Tomić, s. r.

Sekretar,

Borisav Živadinović, s. r.

Članovi:

Petar Kosović, s. r.; Aleksandar Dačić, s. r.; Milivoje D. Isaković, s. r.; Vojislav Gaćinović, s. r.; Ing. Aćim Popović, s. r.; Dr. Riko Fuks, s. r.; Branko Paunović, s. r.; Dr. Franc Klar, s. r.

PREDLOG ZAKONA

o

Izvanrednoj državnoj pomoći Saviću Obrenu, naseljeniku u Starom selu, Srez nerodimski, koji glasi:

§ 1

Dodeljuje se Saviću Obrenu, naseljeniku u Starom selu, od dana prestanka poslaničkog mandata, stalna mesečna doživotna pomoć od 2.000 dinara, a posle njegove smrti njegovoj ženi Miluši, stalna mesečna doživotna pomoć od 1.000 dinara.

§ 2

Uz stalnu pomoć određenu ovim zakonom ne pripada ni lični ni porodični dodatak, a pravo na primanje ove pomoći prestaje po odredbama, koje u tom pogledu važe za lične i porodične penzije državnih službenika po Zakonu o činovnicima.

§ 3

O izvršenju ovoga Zakona staraće se Ministar finansija.

§ 4

Ovaj zakon stupa na snagu kad ga Kraljevski Namesnici potpišu, a obaveznu snagu dobija kad se obnaroduje u »Službenim novinama«.

